

Ernest Mandel

EEC och konkurrensen Europa-USA

Översättning: Ingemar Holm.

Publicerad av Partisanförlaget (Mölndal), 1969.

Innehåll

Förord	1
Baksidestext	1
Lagen om den ojämna utvecklingen och förhållandet Europa – USA	2
Den internationella koncentrationen och kapitalets centralisering	7
Orsakerna till de USA-företagens relativa överlägsenhet i den internationella konkurrensen	12
Internationell kapitalsammanflätning inom EEC	18
Nationalstat, internationell konkurrens och internationell kapitalsammanflätning inom EEC	23
Storbritanniens inträde i EEC och konkurrensen Västeuropa – USA	29
Världens 'övriga' länder och konkurrensen Västeuropa – USA	34
Förhållandet Västeuropa – USA och det internationella valutasystemets kris	39
EEC:s överstatliga institutioners framtid	45
Den europeiska arbetarrörelsen och konkurrenskampen Västeuropa – USA	50
Det socialistiska alternativet.....	55

Förord

Aldrig förut i mänsklighetens historia har en stat utövat världsmakt i samma skala som Nordamerikas Förenta Stater vid slutet av andra världskriget. Och ingen världsmakt har så snabbt förlorat sin absoluta ledarställning såsom USA: det 'amerikanska århundradet' varade inte ens i tio år.

Alltsedan Chiang Kai-shek-regimens sammanbrott på det kinesiska fastlandet och efter det att Sovjetunionen bröt igenom det amerikanska atommonopolet, existerar det i USA en oavbruten, bred diskussion över vad det överraskande snabba slutet för det amerikanska världsherraväldet kan bero på. För de flesta amerikanska vetenskapsmän och politiker, vilka vägrar att bedöma historiska förlopp från en ståndpunkt, vari statsmaktens lika väl som samhällsformationers uppkomst, uppgång och fall i sista hand bestäms av objektiva lagar, blir orsakerna till den relativa nedgången i det amerikanska världsherraväldet under de gångna femton åren höjda i dunkel.

De söker gåtans lösning, antingen i form av 'kommunistiska agenter' vilka har överlämnat såväl atomvapnets hemlighet som Kinas regering till de 'röda', eller i en avmattning av den amerikanska nationens pionjäranda, som genom en 'new Frontier' skulle kunna skakas om och ge ny energi. Men varken demonologin eller den oproblematiske folkkaraktärpsykologin är i stånd att reda ut det virrvarr av teknologiska, ekonomiska, militära och socialrevolutionära omvälvningar som de senaste tjugo åren har ägt rum över hela världen. Och bara en utredning kan leda till en förklaring av det amerikanska världsherraväldets söndersmulning.

Baksidestext

Servan-Schreiber uppträder i boken "Den amerikanska utmaningen" som faktasamlade journalist. I själva verket bedriver han en mycket tvivelaktig politisk propaganda. Hans politiska målsättning är inte bara att stimulera det europeiska kapitalet att förena sig i flernationella bolag. Den europeiska storfinansens behöver inte en sådan bok för att förstå det. Den vet sitt eget bästa och har inte behov av någon journalistisk vägledning i finansoperationerna. Servan-Schreiber vänder sig med sitt budskap i första hand till den europeiska arbetarrörelsen och det är i de sista kapitlen av boken som han "sprider sitt gift". Han utför uppgiften med djävulsk skicklighet. Taktiken går ut på att utnyttja de starka anti-amerikanska stämningarna inom den europeiska arbetarklassen i kampen mot socialismen. Han säger till de europeiska arbetarna: Kära vänner, ni har inget val. Ni blir uppättna vad ni än gör. Ni tycker väl inte om att bli levande stekta av de amerikanska imperialisterna? Nej, då så. Var då lydiga mot den europeiska kapitalismen! Var förnuftiga! Avblås allt som liknar klasskamp! Nu måste man sätta samarbetet på dagordningen. Ni får inte längre stå i opposition till en fortsatt utveckling i kapitalistisk riktning i Västeuropa! Enda sättet att hindra att våra bolag uppslukas av USA är att öka våra profiter. Det är nu en gång så i denna eländiga värld att vi måste tillförsäkra oss ett stort överskott genom arbetarnas insats och detta måste vi få göra utan störningar så att vi kan hävda oss i konkurrensen.

Ur en intervju med Ernest Mandel publicerad i nr 49 av *Tidsignal*, 5 dec. 1968. OBS: Hela intervjun finns på marxistarkivet: [Ett socialistiskt Västeuropa - eller ett nytt USA?](#)

Lagen om den ojämna utvecklingen och förhållandet Europa – USA

Om man vill föra upp denna förklaring på ett allmänt plan – vilket förvisso kunde leda till en överdriven förenkling – så kan man slå fast, att Förenta Staterna, efter att ha dragit fördel av lagen om den ojämna utvecklingen nu i sin tur blivit ett offer för samma lag. Inom en relativt kort tidsrymd – vilken började i slutet av det amerikanska inbördeskriget vid 1860-talets mitt – har den amerikanska kapitalismen, fri från feodala och halvfeodala kvarlevor, genom en relativ brist på arbetskraft och en väldig reserv av 'fritt land' ständigt tvingad till användandet av den modernaste teknologien¹, inhämtat sitt underläge gentemot den brittiska industrimakten. Genom sina större tillgångar på människo- och produktivkrafter, *understödd* av bl. a. vida större råvarukällor², tillförsäkrade sig Förenta Staterna en avgörande triumf i kapploppningen med de imperialistiska stormakterna Storbritannien, Tyskland, Japan, Frankrike och Italien. (Österrike–Ungern och Ryssland före första världskriget var därvidlag på förhand endast andra rangens medlöpare.)

Betecknande för denna utveckling är stålframställningen: 1880 producerade Storbritannien ännu nästan hälften av världsproduktionen av härdat stål. 80 % av världens stålexport gick på Englands räkning. 1893 överträffades den engelska stålframställningen för första gången av den tyska, som mellan åren 1905-1913 producerade dubbelt så mycket stål som Storbritannien. Men USA intog redan i början av 1890-talet första platsen i produktionen, blev 1900 den främsta exportören, uppnådde redan 1913 40 % av världsproduktionen och överträffade därmed summan av den franska, brittiska och tyska produktionen, överflyglade redan 1927-28 Europas totala produktion och överträffade den med nästan 50 % åren 1949-50.

De båda världskrigen betydde härvid ingenting mindre än att USA:s viktigaste konkurrenter inbördes smulade sönder varandra. 1945 tycks denna process ha nått sin slutpunkt, dvs. Tyskland, Japan och Storbritannien hade praktiskt taget förlorat hela sin militära och ekonomiska makt.

Men tre faktorer förhindrade samtidigt en konsolidering av Förenta Staternas absoluta ledarställning.

¹ Då de nordamerikanska arbetarna hade möjlighet att slå sig ner som fria farmare i landområden som inte tillhörde någon och på så sätt undgå det proletära ödet, blev resultatet att de amerikanska lönerna från början var högre än de europeiska. Dessa högre löner kunde den amerikanska industrin, för att inte gå under i den internationella konkurrensen, endast smälta genom en högre arbetsproduktivitet betingad av en högre teknologi (i marxistisk terminologi: ett högre relativt mervärde). De högst betalda arbetarnas ständiga övergång till självständiga farmar- eller hantverkaryrken i 'gräns'-områdena gav å andra sidan det amerikanska proletariatet en diskontinuerlig karaktär, som verkade hämmande på bildandet av ett politiskt klassmedvetande. Avsaknandet av en egen revolutionär tradition förklaras i sin tur återigen ur den relativa 'historielösheten' och det faktum att ingen stor borgerlig revolution var nödvändig för att avlägsna de feodala kvarlevorna från samhället och ekonomien.

Som en första ansats till denna förklaring av det amerikanska proletariatets säregenheter se brevet från Engels till fru Wischniewetzky 3 juni 1886 (*Marx-Engels Werke* bd. 36, Dietz-Verlag, Berlin, 1967, s. 490) och till Sorge 6 jan. 1892 (*Correspondance Fr. Engels-K. Marx et divers publiée par F. A. Sorge*, Editeur A. Costes, Paris, 1950, bd 11, s. 262). Marx har redan i *Lön, pris och profit* visat på ursprunget till de höga amerikanska lönerna. En bra sammanställning av citat från liberala författare till samma tema finns hos William E. Rappard: *Die Ursachen der wirtschaftlichen Überlegenheit der Vereinigten Staaten*, Lehnau Verlag, München.

² Förenta Staterna var den enda imperialistiska stormakt, som var praktiskt taget självförsörjande på livsviktiga råvaror. Framförallt med avseende på olja var USA:s läge under perioden 1871-1945 ojämförligt gynnsammare än konkurrenternas. Likväl föranledde den våldsamma expansionen av den amerikanska produktions- och transportmedelsapparaten ett omslag i denna självförsörjning efter andra världskriget. I dag är USA med avseende på två livsviktiga råvaror – järnmalm och olja – i allt högre grad beroende av införsel från utlandet (i första hand från Latinamerika).

För det första hade ett stort land vid slutet av första världskriget brutit sig ur det imperialistiska världssystemet. Den socialistiska oktoberrevolutionens ekonomiska landvinningar kunde upprätthållas trots nedgången i den världsrevolutionära rörelsen efter 1923 och trots en tilltagande inrikespolitisk reaktion och byråkratisering i Sovjetunionen. De tillät sedan en accelererad ekonomisk tillväxt och skapandet av en gigantisk industri, något som i sista hand ger förklaringen till detta lands framgångsrika motstånd mot den tyska imperialismens anstormning i andra världskriget.

Förvisso var Sovjetunionen vid slutet av kriget ekonomiskt oerhört försvagat³, hungersnöden var nära och landet blödde ur tusen sår. Men dess militära och framförallt socialpolitiska *tyngd*, inte minst bland befolkningen inom de västliga segermakterna själva, var så stor att det var omöjligt för den amerikanska militära övermakten att utan vidare eliminera Sovjetunionen som maktfaktor.⁴ Så kom istället det 'kalla kriget', indelningen av världen i intressesfärer och (därmed) möjligheten för ett nytt väldigt ekonomiskt uppsving i östblocket. Detta slog slutgiltigt sönder drömmen om ett faktiskt amerikanskt världsherravälde genom att det ledde till utvecklandet av kärnvapen i Sovjetunionen.

För det andra ledsagades försvagningen av de gamla kolonialrikerna under och efter andra världskriget av en växande *resning* bland folken i utvecklingsländerna, vilka hittills varit de största offren för det imperialistiska kapitalets världsherravälde. I början verkade det som om denna resning bara vände sig mot Västeuropa och delvis mot Japan och som om Förenta Staterna kunde dra stora fördelar av denna process, genom att man i de f. d. kolonierna erövrade en ekonomiskt ledande ställning liknande den som man redan utövade i de formellt oavhängiga, i realiteten halvkoloniala, staterna i Latinamerika.

Den kubanska revolutionen var här den stora vändpunkten. Den gav den amerikanska imperialismen en praktisk lektion i den permanenta revolutionens teori. Den visade entydigt att varje folkrörelse med syfte att befria ett utvecklingsland från det imperialistiska kapitalets politiska och ekonomiska dominans har en benägenhet att bryta sig loss ur det imperialistiska världssystemet och börja uppbyggandet av en socialistisk ekonomi.

Dessa erfarenheter fick den amerikanska statsledningen att grundligt revidera sin världsstrategi. Från och med nu var utrikespolitikens huvudmål att förhindra ett nytt kubanskt exempel, dvs. genom att anstifta militärkupper (Brasilien, Indonesien, Ghana) eller genom öppen militär inblandning (Vietnam, Dominikanska Republiken) kväva varje revolution i sin linda som hotar att utvecklas till en socialistisk.

Detta ledde till och leder allt tydligare till ett strategiskt nytänkande i världsmåttstock, vari Europa framträder som 'ryggraden' i den amerikanska angreppsfronten mot den koloniala revolutionen. En ryggrad som man håller fri genom avspänningspolitiken gentemot östblocket vilket leder till att det område vari en absolut ledande ställning kan upprätthållas krymper ännu mer.

Och slutligen innehåller den amerikanska strategin gentemot de ovan skildrade kontra-krafterna från östblocket och den koloniala revolutionen nödvändigtvis ett återuppbyggande och en på nytt tilltagande militär och ekonomisk makt för Västeuropa och Japan.

³ Ur officiell sovjetisk statistik (*L'Economie nationale de l'URSS – Recueil Statistique*, Editions en Langues étrangères, Moskva 1957) framgår det att 1945 låg stålproduktionen 35 %, oljeproduktionen 40 % och massa-produktionen 50 % under 1940 års nivå, medan cement-, textil- och traktorsproduktionen sjunkit under 1930 resp. 1928 års nivåer. Svinbeståndet sjönk från 27 miljoner 1928 och 1941 till 8,7 miljoner 1947.

⁴ En viktig roll i detta sammanhang spelar den betydande rörelse bland de amerikanska soldaterna, som krävde ett omedelbart hemvändande efter freden med Japan, något som blivit alltför lite beaktat i senare analyser.

Konstaterandet att Västtysklands och Japans återuppstigande efter andra världskriget är en produkt av det kalla kriget har redan blivit allmänt vedertaget. Vi skall på intet sätt bestrida det. Det är uppenbart att, historiskt sett, Förenta Staterna 1947-48 bestämde sig för att hellre på nytt bygga upp konkurrenter i Västtyskland och Japan än att låta dessa länder gå förlorade för det kapitalistiska världssystemet.⁵

Men vi vill understryka det faktum att restaureringen av den västeuropeiska och japanska imperialismen *inte bara* är en nödvändig följd av det kalla kriget, (dvs. ett stärkande av USA:s politiska och militära bundsförvanter) utan också en nödvändig följd av ett i den amerikanska kapitalismen inneboende *ekonomiskt tvång*. På denna punkt känner vi, med avseende på USA, tydligt igen verkan av lagen om den ojämna utvecklingen.

Vid slutet av andra världskriget och vid den amerikanska ekonomins första efterkrigscykel⁶ kännetecknas denna verkan strukturellt av en oavbruten stigande överskottproduktionskapacitet, ett växande, under 'normala' betingelser, inte längre lönsamt investerbart kapitalöverskott och en sjunkande profitkvot, beroende bl. a. på arbetslöshetens bortfall under andra världskriget och arbetslönernas starka höjning. Detta överskottskapital är endast i liten omfattning utspritt bland den borgerliga allmänheten utan är istället koncentrerat i händerna på de stora oligopolistiska 'Corporations' vilka fullständigt behärskar USA:s ekonomi.⁷

Härav följer nödvändigtvis en tendens till massexport av kapital. Men med undantag av råvaruproducerande 'Corporations' är det orationellt att exportera detta kapital till utvecklingsländerna. För det första, därför att avsättningsmarknaden där är för liten, för det andra därför att det inte finns politisk säkerhet för amortering av mycket kostnadskrävande anläggningar. Detta förklarar varför en betydande andel av den våldsamma ökningen i de stora amerikanska aktiebolagens direkta utlandsinvesteringar som ägt rum – 60 miljarder dollar 1967 och 50 miljarder dollar 1965 gentemot 7,2 miljarder dollar 1946⁸ – har gått till Västeuropa och Japan.

⁵ Därför stämmer de beskyllningar, som framfördes av de stalinistiskt ledda kommunistpartierna, att Marshallplanen och den europeiska ekonomiska integrationen betydde 'Europas utveckling till lantlig idyll' och dess 'ekonomiska och politiska förslavning under USA' på intet sätt överens med fakta. (Se bl. a. E. Bregel, *Steuern, Anleihen und Inflation im Dienste des Imperialismus*, Verlag die Wirtschaft, Berlin, 1955, s. 182.) Snarare tvärtom. De inledde ett nytt uppsving för de olika europeiska imperialistiska makterna och skapade de objektiva förutsättningarna för en ökad självständighet för dessa makter gentemot USA. Visserligen eftersträvar dessa makter – inklusive det gaullistiska Frankrike endast en ökad självständighet inom den världsimperialistiska alliansen, men inte för att de tvingats till denna allians av USA, utan för att denna fullständigt motsvarar klassintresset och klassmotsättningen gentemot de icke-kapitalistiska makterna och rörelserna.

⁶ Vi har på annat håll (*Traité d'Economie Marxiste*, Julliard, Paris 1962) beskrivit den amerikanska ekonomins efterkrigscykler vilka ledde till recessioner 1949, 1953, 1957 och 1960. Konjunkturcykelns förkortning i jämförelse med perioden före andra världskriget hänger samman med den ökade takten i de teknologiska innovationerna.

⁷ Enligt officiella uppgifter från Förenta Staternas regering (Federal Trade Commission) uppnådde de 200 största aktiebolagen 1935 35 % av aktiebolagens totala omsättning; enligt 'Senate Subcommittee on Antitrust and Monopoly of the Committee of the Judiciary (*Concentration in American Industry*, Washington, 1957, US-Government Printing Office) hade de 50 största aktiebolagen inom hel- och halvfabrikatindustrin 1954 40 % av sektorns omsättning i sina händer. Enligt *New York Times*, 2 juli 1964, förklarade Gardiner C. Means inför samma kommitté, att de 100 största aktiebolagen inom hel- och halvfabrikatindustrin 1963 hade 58 % av samtliga aktiebolags tillgångar på mark, byggnader och maskinutrustning i sina händer. Enligt Hearings before the Subcommittee on Antitrust and Monopoly of the Committee on the Judiciary (88th Congress, end session) har de 100 största aktiebolagens andel av aktiebolagens totala omsättning stigit från 41,3 % 1947 till 49 % 1962. Enligt Paul Huvelin (i: *Les investissements étrangers en Europe*, Editions Dunod, Paris, 1967, s. 138) är 88 % av USA:s forskningsutgifter koncentrerade till de 200 största bolagen.

⁸ *Survey of Current Business* August 1964, s. 10. Talet för 1967 själv framräknat, E. M. Talet för 1965 från Dr. Niels Grosse: *Amerikanische Direktinvestitionen in Europa*, Europa-Archiv Nr. 1, 1967.

Detta förklarar varför utlandsinvesteringarnas profitandel, som 1950 utgjorde 10 % av de amerikanska aktiebolagens vinster, redan 1964 utgjorde 24 % av samma profitmassa.⁹

Men denna väldiga ström av amerikanskt kapital betydde likaså ett ökat inflöde av amerikansk teknologi och amerikanskt 'know-how'. Den under loppet av andra världskriget och de första efterkrigsåren förstörda eller föråldrade europeiska industrien uppbyggdes nu efter de modernaste mönster. Framförallt i de snabbt igångkommande massproduktionsindustri-grenarna (varaktiga konsumtionsvaror, livsmedelsindustri, konstfiber- och beklädnadsindustri och till en del maskinindustri) blev nu genomsnittsåldern på maskinutrustningarna lägre än i USA. I samma riktning verkade de faktorer, som betingade en snabbare tillväxt i de väst-europeiska och japanska ekonomierna¹⁰ i jämförelse med USA fram till början av 60-talet.

På samma sätt kan också Västeuropas och Japans sensationella come-back på världsmarknaden förklaras utifrån inneboende ekonomiska grundvalar. 1947 hade Västeuropas andel av världshandeln sjunkit under 34 %, mot 27 % för USA och Kanada. 1965 däremot översteg denna andel 40 % mot bara 18 % för USA och Kanada. Dessa tal blir ännu mer betydande då ju under samma tid Japans och östblockets andel av världshandeln har tilltagit avsevärt.

Också inom några viktiga områden av den industriella produktionen kunde Västeuropa snabbt inhämta sitt av andra världskriget tillfogade underläge och till och med relativt förbättra sin ställning gentemot USA.

Stålframställning (milj. ton)	1929	1946	1953	1966
USA	57,3	61	101,3	124,7
EEC	35,6	11,8	39,7	85
Storbritannien	9,8	12,9	17,9	24,7
Japan	3,8	2,0	9,8*	47,4

Personbilframställning*** (milj.)	1937	1950	1955	1966
USA	3,9	6,7	7,9	8,6
EEC	0,5	0,6	1,5	6,1
Storbritannien	0,4	0,5	0,9	1,6
Japan	0,1	–	0,1**	2,2

* 1955; ** 1956; *** För Japan inkl. lastbilar, för andra länder utan.

Naturligtvis får man inte överdriva dessa siffrors betydelse. Utrikeshandeln har i USA:s ekonomi mindre betydelse än i Västeuropas och Japans. Västeuropas avstånd till USA när det gäller produktionen av varor och tjänster är fortfarande avsevärt (1965 utgjorde bruttonationalprodukten i Europas kapitalistiska stater bara 70 % av USA:s). Man kan inte heller påstå att Förenta Staterna förutom förlusten av den absoluta ledarställning man innehade 1945 också skulle ha förlorat sin relativa. Att så inte är fallet visar de senaste årens ekonomiska och militärpolitiska utveckling mycket entydigt.

⁹ Harry Magdoff i *Les Temps Modernes* mars 1967.

¹⁰ Över orsakerna till det västtyska, italienska, franska och andra 'ekonomiska under' se: Ernest Mandel: *The Economics of Neo-Capitalism* i *The Socialist Register* edited by Ralph Miliband and John Saville, London, Merlin Press, 1964; Theodor Prager, *Wirtschaftswunder oder keines* Europa-Verlag, Wien, 1963.

Men just denna dialektik mellan USA:s förlust av sin *absoluta* dominans och konsolideringen av sitt *relativa* försprång, spelar en viktig roll i den fortsatta utvecklingen av förhållandet mellan USA och Västeuropa. Förståelsen av denna dialektik bidrar på ett avgörande sätt till en förståelse av detta förhållande över huvudtaget. Och denna dialektik kan lika lite som skälen till USA:s ekonomiska överlägsenhet förklaras med folkkaraktärpsykologi eller pionjärande.

Den internationella koncentrationen och kapitalets centralisering

En ny industriell revolution, täckandet av ett oerhört efterfrågeöverskott på varaktiga konsumtionsvaror, en långsamt växande rustningsindustri, en rask genomindustrialisering framför allt av de underutvecklade randområdena i Västeuropas industriella hjärta¹: detta var huvuddrivkrafterna bakom den höga tillväxttakten i den västeuropeiska ekonomin åren mellan 1950 och 1964. Allt detta betingade samtidigt en snabb uttjänjning av hemmamarknaden och parallellt därmed utvecklingen av exporten av produkter från den bearbetande industrin. Japan har med några års försening haft en liknande utveckling. Såväl Förenta Staternas ekonomi som östblockets, måste försöka att hålla sig i takt med denna expansion. Därför kännetecknas dagens världsekonomi av en *ständig hårdnande konkurrens på världsmarknaden*, varvid en allt hårdare kamp måste föras för att behålla eller för att till och med öka sin andel av den i fortsättningen snabbt stigande världshandeln. En skarp internationell konkurrens måste logiskt leda till ökade former av internationell koncentration och centralisering av kapital. Härvidlag ger de särskilda former, under vilka det kapitalistiska produktionssättets allmänna utvecklingslagar uppträder inom världsekonomin ramar, sig till känna på ett utpräglat sätt.

Marx utgår från den genom kapitalismens historia absolut bekräftade, vittgående internationella orörligheten hos kapitalet för att bevisa att det på världsmarknaden inte utbildas en enda internationell genomsnittsprofitkvot, men däremot olika vid sidan av varandra existerande nationella genomsnittsprofitkvoter (och olika nationella produktionspriser). Något som bl. a. ger länder med en högre utvecklad teknologi möjligheten att förverkliga en överskottsprofit ur handeln med de underutvecklade länderna.²

Men i motsats till Ricardo, vars lag om 'jämförbara kostnader' han följaktligen inte heller övertar, erkänner Marx att kapitalets vittgående internationella orörlighet inte verkar absolut. Det finns ju i alla fall internationella kapitalrörelser, även om de i jämförelse med det inom de viktigaste imperialistiska stormakterna nedlagda kapitalet framstår som rätt beskedliga. Under den klassiska imperialismens tid före första världskriget flöt detta kapital till en stor del in i stormakternas kolonier och halvkolonier och bestämde på detta sätt en speciell form av internationell arbetsdelning, i vilken den så kallade 'tredje världen' blev specialiserad på framställningen av råvaror och livsmedel för de imperialistiska länderna. Visserligen flöt redan då avsevärda kapitalmängder till länder som inte direkt kunde anses tillhöra tredje världen (t. ex. franskt och belgiskt kapital till Ryssland, tyskt kapital till Österrike– Ungern, europeiskt, framför allt engelskt kapital till USA osv.). Detta kapital gick också där, inte bara till den klassiska finansieringen av järnvägar, hamnar och råvarukällor, utan skapade dessutom delvis betydande hel- och halvfabrikatindustrier (bl. a. den ryska järn- och stålindustrin). Men detta gällde endast för en bråkdel av den totala utlandskapitalexporten och räknades på den tiden därför med rätta som ett sekundärt kännetecken på den internationella kapitalrörelsen.

Mellan de båda världskrigen flöt sedan en massiv ström av amerikanskt kapital till Tyskland, något som verkade så förhärjande under den världsekonomiska krisen 1929-1933. Men även om det då främst rörde sig om lån till offentliga institutioner och om kortfristiga placeringar

¹ Hjärtat utgörs av de båda trianglarna Paris–Amsterdam–München och Paris–München– Genua. Utanför dessa trianglar ligger EEC:s egentliga underutvecklade områden (som t. ex. Mellan- och Syditalien, Sydosfrankrike osv.), såväl som inom en bredare omkrets de underutvecklade delarna av Nord- och Sydeuropa.

² Denna överskottsprofit, som Marx såg som resultatet av ett byte av produktivare och intensivare arbete mot mindre produktivt och intensivt, motsvarar alltså inte bara det – klassiska – bytet av färdigvaror mot råvaror, utan ovillkorligen också bytet av maskiner och transportmedel mot produkter från den lätta industrin, ja till och med bytet av produkter från hel- och halvfabrikatindustrin med hög teknologi mot de med lägre. Detta är nyckeln till förståelsen av de internationella kapitalrörelserna under de sista tjugo åren.

och i mycket mindre omfattning om direktinvesteringar i industrin, så fanns redan exempel på ett inflytande på den bearbetande industrin i stil med General-Motors övertagande av Opel-verken.

Men först efter andra världskriget satte en kapitalrörelse in som ledde till en internationell koncentration och centralisering i stor skala, varvid inte längre de underutvecklade länderna utan de högindustrialiserade staterna själva blev föremål för denna utveckling.³ Men här måste man noggrant skilja mellan olika former av denna process, för att förhindra ett felaktigt omdöme om den totala utvecklingen:

(a) Det finns fall då man har att göra med ett uttalat 'främlinggörande' (Entfremdung) av den 'nationella' industrin till förmån för en utländsk makt kapital. Ett sådant 'främlinggörande' motsvarar logiken i ett kraftförhållande vari den 'nationella' bourgeoisien inte längre kan bruka statsmakten till skydd för sina egna intressen. Får denna utveckling – som delvis påbörjades i Västtyskland och Japan, efter 1945 men snabbt avbröts⁴ – fortsätta till det bittra slutet, så förvandlas en före detta självständig imperialistisk makt till en halvkoloni av typ Brasilien eller Grekland.

(b) Stannar denna tendens på begynnelseplanet och leder den till 'överflyttande' (Überfremdung) av rent marginella ekonomiska grenar, så kan man mycket väl tala om ett inträngande av främmande kapital, men inte om en tydlig kvalitativ förändring i de ekonomiska och maktpolitiska förhållandena. Detta verkar i dag vara fallet med de flesta europeiska länder med avseende på inträngandet av amerikanskt kapital, även om den strategiska betydelsen av de av USA-kapital kontrollerade sektorerna – olja, elektroniska datamaskiner, ibland också petrokemi, bildäck, telekommunikation och flygplansindustri – vida överstiger den i och för sig rätt beskedliga USA-andelen av den totala kapitalmassan.⁵ En undersökning av EEC-kommissionen visade, att dotterbolagen till amerikanska firmor inom EEC behärskar 80 % av den elek-

³ Genast efter att nazi-imperialismen hade besatt den större delen av den europeiska kontinenten så påbörjade det tyska kapitalet ett liknande 'främlinggörande' av viktiga produktionsmedel i åtskilliga ockuperade områden, som senare endast gick tillbaka efter nazi-regimens militära nederlag.

⁴ Exempel på en sådan under gynnsamma politiska betingelser genomförd 'överflyttning' (Überfremdung) är uppsugandet av Phoenix-AG, Hamburg-Harburg, i USA-koncernen Firestone. Det utländska kapitalets totala vikt i den västtyska ekonomin uppskattades av Bundesbank vid slutet av 1964 till nästan 3 miljarder dollar, något mer än 15 % av de totala kapitalplaceringarna inom de icke-agrara näringsgrenarna. Dessa 3 miljarder dollar kan man jämföra med de 6 miljarder Reichsmark, som Nationernas Förbund uppskattade de utländska kapitalanläggningarnas värde till i Tyskland i mitten av 1931. Visserligen är denna procentsats mycket högre inom transportbranschen, kontorsmaskinsbranschen och oljeindustrin. Nästan hälften av dessa utlandsbesittningar är i amerikanska händer. Dessutom tilldrog sig i Förbundsrepubliken fall liknande fusionen av Machines Bull med General Electric: Så uppsögs radio- och TV-fabriken Kuba Imperial i General Electric, medan Reiwerke (storframställare av rengöringsmedel) uppköptes av USA-koncernen Procter & Gamble. För en kort tid sedan har USA-koncernen Gillette köpt upp det välkända Braun-AG; den besitter i dag 85 % av aktierna i denna kvalitativt högvärderade framställare av elektriska artiklar. Detta inköp kostade ca 200 millioner DM.

⁵ Francesco Magistrelli och Guglielmo Ragozzino publicerade i nr 5 till 9 av den italienska tidskriften *Problemi del Socialismo* nov./dec. 1965 till juli/aug. 1966 en artikelserie om de amerikanska investeringarna i EEC, vilken bekräftar dessa data. De sammanlagda årliga nyinvesteringarna av USA-bolag eller deras filialer inom EEC steg från 228 millioner dollar 1958 till 908 millioner dollar 1965. Det sammanlagda talet för dessa åtta år uppnår nästan 5 miljarder dollar. De totala amerikanska investeringarna i Västeuropa uppskattas för tidsperioden 1958-1966 till 7,5 miljarder dollar, om privatpersoners investeringar medräknas. Ordföranden i den schweiziska storbanken Union de Banques Suisses' styrelse uppskattar de totala amerikanska kapitaltillgångarna i Europa till 17,5 miljarder dollar, varav 69 % i direktinvesteringar, 16 % i aktie- och obligationsinnehav och 15 % i banktillgångar. De totala europeiska investeringarna i USA uppskattas till 17,8 miljarder dollar. Men härav är endast 32 % privatinvesteringar (citerat från: Jean Meynaud et Dusan Sidjanski, 'L'Europe des Affaires', Edition Payot, Paris, 1967, s. 75). Mer än 3000 amerikanska firmor har under perioden mellan 1958-1963 öppnat filialer inom EEC eller tagit kontrollen över redan existerande firmor.

troniska datamaskinproduktionen, 24 % av bilproduktionen, 15 % av framställningen av syntetiskt gummi och 10 % av den petrokemiska produktionen.⁶

(c) Rör det sig däremot inte om ett dominerande inträngande av ett enda lands kapital i andra industristater, utan om en utökning av företagen, som grundas resp. absorberas av kapital av olika nationaliteter utan ledareställning för någon, så har vi inte att göra med ett behärskande av en eller flera ekonomier av en imperialistisk makt utan med en ny företeelse av *kapitalets internationella sammanflätning*.

(d) Slutligen kan kapitalets koncentrations- och centraliseringsprocess på det stora hela inskränka sig till det 'nationella kapitalet', dvs. tillgå på det klassiska sätt som hittills har beskrivits i den ekonomiska litteraturen.

Som vi redan har sagt, kan vi åtminstone i Västeuropa tills vidare lämna den första hypotesen utan beaktande; ingen industrialiserad västeuropeisk nation är i det läget att den håller på att köpas upp av USA-kapital.⁷ De av den nuvarande perioden av kapitalets hårdnande internationella konkurrens betingade koncentrations- och centraliseringsprocesserna antar, åtminstone i Västeuropa, de tre andra omnämnda huvudformerna. Tre exempel kan på de största bolagens område gälla som symptom för dessa tre processer.

USA-trusten General Electrics absorberande av Machines Bulls (Frankrike) och Olivettis (Italien) elektroniska datamaskinssektor är ett exempel på internationell koncentration till USA-kapitalets förmån. Sammanslagningen av den europeiska fotoindustrins båda giganter Gevaert (Belgien) och AGFA (Föbundsrepubliken) eller den nya ståltrusten Hoogovens Ijmuiden (Holland) – Dortmund Hörder Hütten Union (Föbundsrepubliken) – Hoesch (Föbundsrepubliken) är ett exempel på en internationell kapitalsammanflätning utan ledarställning för någon bestämd nationalitet. Och sammansmältningen av de båda stora italienska kemitrusterna Edison och Montecatini, de tre franska ståltrusterna De Wendel, Sidélor och Mosellane de Sidéurgie såväl som de båda västtyska stålkoncernerna Thyssen och Hüttenwerke Oberhausen kan gälla som exempel på en under den internationella konkurrensens tryck framkallad nationell kapitalkoncentration.

Amerikanska politiker, ekonomer och affärsmän försöker att förtiga skillnaden mellan den första och andra formen av kapitalets internationella koncentration. I sin bok *Monopoly Capital*⁸ citerar Baran och Sweezy, David E. Lilienthal som skapare av begreppet 'multinational corporation' (multinationellt bolag). För en kort tid sedan höll ordföranden för den amerikanska trusten IBM:s europeiska filial, Jacques Maisonrouge, ett tal i Bryssel, vari han uttryckte som sin önskan att de 'multinationella bolagen' skulle förfoga över 'multinationellt

⁶ Också europeisk konkurrens kan uppvisa en tendens till 'överflyttande', om det rör sig om grundandet av utländska firmor i ett land utan ett betydande deltagande av inhemskt kapital. Inom EEC tycks ansatser till en sådan tendens finnas, framför allt inom den lätta industrin. Meynaud och Sidjanski (a.a. s. 20, 25) uppräknar därför några exempel från livsmedels-, beklädnads- och textilindustrin.

De amerikanska direktinvesteringarnas andel av bruttokapitalbildningen inom EEC steg från 4,5 % 1958 till 6,3 % 1964, men uppnådde redan 10 % i Italien och Beneluxländerna. I Storbritannien kan USA-filialernas andel av de totala investeringarna inom hel- och halvfabrikatindustrin ha uppgått till 16 %. (Fernand Braun, i *Les investissements étrangers en Europe* a.a. s. 189 – Dr Niels Grosse: *Amerikanische Direktinvestitionen in Europa*, a.a.)

⁷ Det finns i alla fall ett undantag: Kanada, där en modern industrimakt såg det absoluta flertalet av sina produktionsmedel utanför jordbrukssektorn falla i utländska händer – USA:s. Ett intressant studieobjekt vore Spanien, som inom det sista årtiondet har blivit en tydlig tummelplats för utländskt kapital, men där man genom att skickligt spela ut nordamerikanska, franska, brittiska, västtyska och till och med japanska intressen mot varandra, förhindrade en ledareställning för en enda stormakt resp. upphävede denna tendens. Huruvida det amerikanska kapitalet utnyttjat sin militär-politiska ledarställning i Grekland till att behärska den grekiska ekonomin är ännu en öppen fråga.

⁸ Paul A. Baran och Paul M. Sweezy: *Monopoly Capital*, Monthly Review Press, 1966, s. 193.

kapital' och att deras filialer i de olika länderna skulle ställas under ledning av medborgare från dessa länder.⁹

Men det rör sig här om en rent formell 'multinationalitet'. IBM, Standard Oil of New Jersey eller General Motors är visserligen 'multinationella' i den meningen att deras aktier i dussintals länder uppropas på börserna, att deras filialer utbreder sig över större delen av världen (varorna från Jersey Standard säljs i mer än 100 länder, den kontrollerar 175 dotterbolag i 52 länder), och att flera av dessa dotterbolag blir 'skötta' av medborgare i det land vari de är upprättade och att ibland t. o. m. större delen av profiten kommer från utlandet (vilket visserligen inte stämmer för de flesta stora amerikanska oligopoliska trusterna).¹⁰ Men det råder inget tvivel om att de ovan nämnda trusterna själva behärskas av noggrannt avgränsade amerikanska finansgrupper (i de ovan nämnda fallen: familjen Watson med Morgan-gruppen i bakgrunden, Rockefeller-gruppen och du Pont de Nemours-gruppen).¹¹

Från den västeuropeiska bourgeoisins synpunkt är det inte oväsentligt, om kontrollen över Västeuropas viktigaste produktionsanläggningar befinner sig på ena eller andra sidan av Atlanten. Inte därför att denna bourgeoisie skulle bestämma sitt handlande efter några slags nationella eller moraliska motiv. Som bekant är för bourgeoisien fäderneslandet endast där, var den kan ackumulera kapital. Och om checken kan inte bara sägas: non olet, utan också, den är en fädernelandslös sälle.

Men Atlanten är ännu bred nog, till och med i rymdskeppens tidsålder, för att kapital som kontrolleras från andra sidan, över en natt kan minska i värde resp. gå förlorat. Skulle de europeiska kapitalisterna investera mer än hälften av sitt kapital på andra sidan Atlanten och på så sätt ha uppnått en verklig internationell riskfördelning, så kunde detta jaga den europeiska nationalismen (för att inte tala om det europeiska småstateriet!) till helvetet. Men tyvärr så vilar inte den amerikanska uppfattningen om 'multinationalitet' på fullständig ömsesidighet.

Förlust av det i Västeuropa investerade kapitalet vore följaktligen för de västeuropeiska kapitalisterna fortfarande en förlust av huvudförmögenheten, om inte förlust av huvud och hals. Följaktligen behöver de en egen statsmakt för att säkra och försvara sina kapitalplaceringar. P.g.a. detta behöver de kontrollen över detta kapital för att också kontrollera denna stat. Och därför måste de av ren självbevaringsdrift motsätta sig en överdriven kontroll av sina produktionsmedel från andra sidan Atlanten.¹²

Därför kan man, för det västeuropeiska kapitalets avgörande skikt, utan vidare fastslå att de inte är neutrala inför de tre möjliga formerna av internationell kapitalkoncentration, fastän det naturligtvis inte utesluter att det finns bestämda grupper, som från och med nu har förbundit sitt öde med en amerikansk koncern och uttrycker denna ekonomiska sammansmältning i form av en 'atlantisk unionsideologi'. Dessa avgörande skikt kommer att förhålla sig till frågan

⁹ *L'Echo de la Bourse*, Bryssel, i i. oktober 1966.

¹⁰ Exempel som visar att detta faktiskt är fallet är bredvid Jersey Standard koncernerna Socony Mobil Oil, National Cash Register, Singer Sewing Machines och Burroughs. Hos Eastman Kodak, Caterpillar Tractor, International Harvester, Corn Products, Minnesota Mining and Manufacturing (3 M) är utlandsandelen 30 till 50 %.

¹¹ Prof. Jacques Houssiaux har ingående och subtilt analyserat detta begrepp om 'multinationella bolag'. (I: *L'entreprise et l'économie au XX:e siècle*, utgiven av F. Bloch-Lainé och Fr. Perroux, Presses Universitaires de France, Paris, 1966, 1. bd s. 291-328.) Men vi tror att fakta talar ett tydligare språk än denna analys och att såväl bolag av typen IBM och General Motors som de av mer centraliserad typ (som du Pont de Nemours) i sista hand fjärrstyrs centralt genom 'avgörande' aktionärsgrupper i USA, åtminstone vad gäller de strategiskt viktigaste besluten.

¹² Vi säger: överdriven kontroll. Ingen av det västeuropeiska kapitalets intressesammanslutningar – inte heller general de Gaulle – har principiellt uttalat sig mot varje amerikansk kapitalinvestering i Västeuropa. Ett sådant ställningstagande vore den europeiska bourgeoisins intressen främmande, då därigenom viktiga teknologiska kunskaper stannar borta från Europa och ett amerikanskt monopol på *know-how* skulle befästas. Servan-Schreiber.

om 'nationell kapitalkoncentration' eller 'internationell kapitalsammanflätning' efter hur denna eller varje annan form av koncentration höjer deras konkurrensförmåga på världsmarknaden dvs. i första hand deras konkurrensförmåga gentemot USA-kapitalet (och i framtiden sannolikt också det japanska kapitalet).

Orsakerna till de USA-företagens relativa överlägsenhet i den internationella konkurrensen

I den internationella konkurrenskampen förfogar USA ännu i dag över en betydande, relativ, överlägsenhet gentemot västeuropeiska företag. Denna består i möjligheten att trots högre löner kunna uppnå lägre produktionskostnader per enhet. De två huvudrötterna till de amerikanska företagens större produktivitet ligger i deras storlek och i deras utvidgande teknologiska försprång.

Vi förfogar redan över en omfattningsrik litteratur om de olika storleksordningarna på nordamerikanska och västeuropeiska företag, vilka ger USA-koncernerna en betydande 'economies of scale'. Ur en rapport från EEC:s industriförbund (UNICE, Union des Industries de la Communauté Européenne) hämtar vi följande data:

1. Av de 100 största bolagen i världen var 1964, 65 nordamerikanska, 11 brittiska och 5 japanska; bara 19 kom från EEC-staterna.
2. EEC:s största bilproducent (Volkswagen) producerar 1 bil mot 5 för Förenta Staternas största producent, trots att EEC:s totala produktion redan uppgår till 70 % av USA:s.
3. Den största nordamerikanska ståltrusten har en omsättning som ligger 3,5 gånger över EEC:s största ståltrust.
4. Den 20 största nordamerikanska bolagens omsättning är ungefär lika stor som Förbundsrepubliken bruttonationalprodukt; de 5 största nordamerikanska bolagens omsättning är ungefär lika stor som Italiens bruttonationalprodukt.
5. Bland de 500 största företagen i den kapitalistiska världen kommer EEC:s främsta – Philips-verken Eindhoven, land - på 33:e plats, det främsta västtyska - Volkswagen 34:e plats, det främsta franska - Rhone-Poulenc - på 140:e plats, det främsta belgiska - Petrofina - på 140:e plats.
6. General Motors omsättning motsvarar de 13 största västtyska företagens sammanlagda omsättning.

Samma källa visar på att de nordamerikanska bolagen inte bara från början är mycket större än de västeuropeiska, utan också att kapitalets koncentrationsprocess försiggår mycket snabbare i USA än i Västeuropa. Medan det i USA mellan 1954 och 1958 ägde rum 4 400 fusioner av industribolag, så är talet för sådana sammanslagningar inom EEC under dess fyra första år (1958-1962) knappast högre än 1 000.

USA-företagens större storlek betingar såväl en högre profitmängd, en högre profitkvot (dvs. monopolistisk överskottsprofit) som en högre självfinansieringsgrad. Därför är de europeiska koncernerna mer skuldsatta än de nordamerikanska, vilket återigen förstorar avståndet mellan de förekommande industriella profitkvoterna.

Helt visst rör det sig vid detta och liknande publikationer om en kampanj, som uttalat är inriktad på vissa mål *pro domo*. Vad UNICE och andra företagsförbund väntar sig av denna kampanj är mindre uppkomsten av en 'europeisk nationalism', men desto mer att man skall mildra och avskaffa de paragrafer i Romfördraget, som försvårar koncentrationen av kapital och sammanklumpandet av ekonomisk makt, där detta betyder ett dominerande av marknaden.¹ Ett stadigt tryck utövas från storkapitalet på EEC-kommissionen, för att dessa

¹ Romfördraget fastslår i artikel 86 bara sanktioner mot sådana företag, som *missbrukar* sin dominerande ställning på marknaden och bara i den mån detta missbruk inverkar på handeln mellan medlemsstaterna. Däremot fastslår artikel 66 i det fördrag, varpå ECSC (Europeiska stålunionen) grundades, sanktioner mot alla

paragrafer skall användas mycket återhållsamt eller överhuvudtaget inte alls. Man får säkerligen räkna med att EEC-myndigheterna mer och mer ger efter för detta tryck.

I hur hög grad USA-koncernernas större storlek, deras större kapitalkraft, deras högre vinster, lättare självfinansiering och billigare tillgång till kapitalmarknaden, tillåter förvärv av modernare och dyrare utrustningar, visar mycket uttrycksfullt exemplet från kemi-industrin, just en industrigren vari - åtminstone i Förbundsrepubliken och Storbritannien – forskningsförmågan är mycket betydande och framgångsrik. Inom denna industrigren uppnådde de nordamerikanska företagen 41 % av den totala omsättningen i världens kemiska industri (inkl. östblocket), jämfört med 20,5 % för företagen från EEC-staterna. USA-omsättningen uppnåddes dessutom av bara 880 000 sysselsatta, medan inom EEC i million var sysselsatta inom kemiska företag. Omsättningen per sysselsatt är alltså i USA 225 % högre än den inom EEC.

Det är inte betydelselöst, att 1965 redan 25 % av den amerikanska kemiska industrins nettoinvesteringar gjordes i utlandet. Dessa *utlands*investeringar av USA:s kemikoncerner var redan högre än den västtyska eller brittiska kemiindustrins totala investeringar.

USA-bolagens större storlek och deras större kapitalkraft är en av de faktorer, som förklarar det nyligen uppnådda teknologiska försprånget: dessa företag kan tillåta sig mycket större utgifter för forskning och utveckling än deras västeuropeiska konkurrenter. Men detta är inte den enda orsaken till det teknologiska försprånget, som de amerikanska företagen för närvarande har uppnått. Ytterligare två faktorer spelar härvidlag ännu en betydande roll: den ena är Förenta Staternas våld, samma rustningsutgifter; den andra, den ökade utvandringen av Europas bästa vetenskapsmän till USA.

Den permanenta rustningsekonomin, som vi praktiskt taget sedan 1940 har upplevt i USA, förklarar många av den nuvarande amerikanska kapitalismens förändrade kännetecken.² Ett av de viktigaste resultaten av denna permanenta kapprustning med ett icke kapitalistiskt block består däri, att, i motsats till de inre imperialistiska motsättningarna i det förgångna, så spelar i Sovjetunionen betänkligheter vad gäller en nödvändig förräntning av det i rustningsindustrin investerade kapitalet ingen som helst roll. Vetenskaplig upptäckt och uppfinning, teknologisk omvälvning och företagsförnyelse är därför tidsmässigt nästan synkroniserade.³ Härav ger sig ur rena självbevarelsegrunder för USA:s rustningsekonomi, tvånget att likaså följa takten i dessa teknologiska förnyelser, oberoende av frågan om det förut investerade kapitalet har förräntat sig tillräckligt. Säkerligen kan det här aldrig vara tal om att det faktum att man i tilltagande grad bortser från kapitalets förräntningsproblem inom rustningsekonomin (bättre sagt: en tilltagande socialisering av kapitalinvesteringarnas kostnader inom rustningsekonomin trots bibehållande av privategendom och privatprofit) också skulle utbreda sig till den så kallade civila sektorn av ekonomin. Hur mycket där förräntningsproblem hindrar den

marknadsdominerande företag som förhindrar en verklig konkurrens och som leder till sådana socialekonomiska resultat som motverkar ECSC:s målsättningar.

² Det finns en mycket omfattande litteratur över rustningsekonomin verkningar på USA:s ekonomi. Vi nämner bara några arbeten: Fred J. Cook, Juggernaut, *The Warfare State*, Specialnr av den amerikanska tidskriften *The Nation*, 20. oktober, 1961; C. Wright Mills, *The Power Elite*, 9. kapitel, New York Oxford University Press, 1957; Baran och Sweezy, *Monopoly Capital*, 7. kapitel a.a.; Theodor Prager, *Wirtschaftswunder oder keines?*, 8. kapitel, a.a.; Fritz Vilmar, *Rüstung und Abrüstung im Spätkapitalismus*, Europäische Verlagsanstalt, Frankfurt, 1965.

³ Vi säger nästan synkroniserad. I en ideal socialistisk ekonomisk modell vore denna synkronisering fullständig. Men Sovjetunionens ekonomi är en byråkratiskt deformerad (för att använda Lenins term) eller en byråkratiskt degenererad (för att i tala med Trotsky eller Oskar Lange) socialiserad ekonomi. På grund av detta får man vissa modellfrämmande motsättningar som det faktum att det i det stalinistiska och även i nutidens planerings- och ledningssystem för industrin är inbyggt ett materiellt intresse hos administratörerna av en fördröjning av de teknologiska innovationerna. Sovjetiska ekonomer är helt på det klara med detta. Se till detta: Ernest Mandel, *La réforme de la planification soviétique et ses implications*, i: *Les Temps Modernes*, juni 1965.

teknologiska förnyelsen visar bäst exemplet från atomenergin, där USA, trots sitt mångåriga militära försprång, i civil användning först kommer på tredje plats.

Likväl måste man utgå ifrån att eftersom så många teknisk-vetenskapliga upptäckter och förbättringar från rustningsforskningen och -produktionen också tillfaller den civila sektorn som 'biprodukter', har den permanenta rustningsekonomin ganska avgörande påskyndat takten i de teknologiska innovationerna. Detta är framför allt fallet inom elektronik- och kemisektorn.

Jean-Jacques Servan-Schreiber publicerade följande tabell⁴ över tiden mellan vetenskaplig uppfinning och industriell användning:

112 år	för den fotografiska kameran	1727-1839
56 år	för telefonen	1820-1876
35 år	för radion	1867-1902
15 år	för radarn	1925-1940
6 år	för atombomben	1939-1945
5 år	för transistorer	1948-1953
3 år	för integrerade kretsar	1958-1961

Å andra sidan för den permanenta rustningsekonomin i USA med sig ett mycket starkare bidrag från staten, till finansiering av utgifterna för forskning och utveckling. För 1962 beräknade den franska tidskriften 'Patronat Français' detta bidrag till 64 % i USA mot 40 % i Förbundsrepubliken, 37 % i Belgien och 30 % i Nederländerna. Visserligen är statsandelen för de båda västeuropeiska länder som deltar i kärnvapenproduktionen betydligt högre: 64 % för Storbritannien och 69 % för Frankrike.⁵

Man kan alltså slå fast att USA-koncernerna i jämförelse med sina västeuropeiska konkurrenter förfogar över en dubbel fördel: för det första kan de ge ut mer för forskningsändamål eftersom de är rikare, för det andra får de mer subvention från staten till dessa ändamål än sina europeiska konkurrenter.

Vad gäller utvandringen av vetenskaplig personal till USA, så har för en tid sedan den brittiske professorn Titmuss (på 'National Conference on Social Welfare', början av april 1967) och Lord Bowden, vicekansler för 'Manchester College of Science and Technology' i en TV-intervju uttalat sig vara mycket oroad över denna. Professor Titmuss uppskattar att sedan 1949 ungefär 100 000 läkare, vetenskapsmän och betydande tekniker har utvandrat till USA och att denna utvandring för USA betyder en vinst på 4 miljarder dollar i insparade utbildningskostnader och för övriga världen en lika stor förlust. Nästan 20 % av det årliga tillskottet av läkare i USA kommer från utlandet och är utbildade där;⁶ Storbritannien ensam har under de senaste åren förlorat till USA, 10 % av sina läkare, ingenjörer och nyexaminerade från tekniska högskolor. EEC-kommissionen uppskattar denna procentsats till 15 % för de sex medlemsstaterna tillsammans. Dessa tal uppskattar naturligtvis USA:s faktiska vinst och Västeuropas faktiska förlust alltför lågt: till insparandet av utbildningskostnader kommer de ur produktionsforskningen uppkomna vinsterna.⁷

⁴ Jean-Jacques Servan-Schreiber, *Den amerikanska utmaningen*, Bonniers, Stockholm, 1968, s. 57.

⁵ *Patronat Français*, november 1965.

⁶ Med flykten av västeuropeiska lärda, läkare och topptechniker till USA är naturligtvis denna internationella centraliseringsprocess för 'utbildnings'-kapitalet på intet sätt fullbordad. Samtidigt – så att säga som 'kompensation' – äger det rum en liknande flykt av asiatiska och afrikanska akademiker till Västeuropa, framför allt till Storbritannien och Frankrike. I Storbritanniens fall besätts en växande del av 'National Health Service' öppna läkarplatser av indiska, afrikanska och västindiska läkare (antalet sjuksköterskor från 'Commonwealth' är ännu större), i samma mån som ett växande antal brittiska läkare emigrerar till USA.

⁷ Enligt Baran-Sweezy (*Monopoly Capital* a.a. s. 103 f) steg i USA de icke finansiella bolagens utgifter för forskning och utveckling från 3,5 miljarder dollar 1953 till 12 miljarder dollar 1962. Jämfört med utgifterna för

Orsaker till denna utvandring är uppenbarligen den högre betalning och de bättre forskningsmöjligheter som USA i dag erbjuder vetenskapsmän, läkare och topptechniker.⁸ Men denna utvandrings politiska ekonomi leder till en typisk koncentrationsprocess av kapital, vinster och rikedom. I och med att USA tillägnar sig utländskt 'utbildnings'-kapital, så sparar man eget kapital som i stället för utbyggnad av högskolorna kan användas till laboratorier och forskningsplatser. Något som förstör den amerikanska ekonomins teknologiska försprång, inbringar de amerikanska bolagen överskottsprofiter och möjliggör för dem att betala ännu högre löner. Vilket i sin tur leder till en på nytt tilltagande utvandring av forskare från Västeuropa och till nya insparanden av 'utbildnings'-kapital för USA...

Detta resultat kan uttryckas i siffror. 1962 utgavs i USA 93,7 dollar per invånare för forskningsändamål, mot 33,5 dollar i Storbritannien och bara 20 dollar i EEC. Samma år var i USA av 1000 förvärvsarbetande 10,4 sysselsatta med forskning, mot 6,1 i Storbritannien och mindre än 4 inom EEC. 1965 var i USA de totala utgifterna för forskning och utveckling 13,4 miljarder dollar, mot bara 5,8 miljarder dollar för hela Västeuropa inkl Storbritannien, Sverige och Schweiz. Säkerligen måste dessa siffror tolkas försiktigt, då de lägre materialkostnaderna och lägre lönerna för vetenskapsmän, gör en i Västeuropa för forskningsändamål spenderad dollar mer vinstbringande än en som spenderas i USA. Men betraktar man förhållandet till bruttonationalprodukten – 3,3 % forskningsutgifter i USA även 1960-1964, mot genomsnitt bara 1,5 % i Västeuropa – så träder den kvalitativa skillnaden tydligt i dagen. Man måste tillfoga att den växande betydelsen av USA-filialer inom den europeiska industrin hotar att utvidga 'teknologigapet', då USA-koncernerna har den naturliga tendensen att reservera en andel över genomsnittet för sitt huvudsäte.

Denna växande klyfta i teknologins utveckling mellan den nordamerikanska och den västeuropeiska industrin kan inte helt enkelt adderas med de båda industriernas olika storleksordning (som den delvis har skapat själv). Båda faktorerna inverkar starkt på varandra och multiplicerar fördelarna som de ger USA-företagen i den internationella tävlingen. Detta blir helt klart, om man betänker att på grund av den mer utvecklade teknologin de mycket kapitalkraftigare amerikanska företagen samtidigt uppnår en helt annan organisk sammansättning av kapitalet,⁹ dvs. man kan ge ut relativt mindre på löner och mer på maskiner, utrustningar och laboratorier, varigenom återigen fås en kapitalcentraliseringens onda cirkel till förmån för USA-företagen och till nackdel för de västeuropeiska firmorna.

maskiner och utrustning steg de från 15 % 1953 till 37 % 1962. Men till dessa tal måste de offentliga forskningsutgifterna läggas, vilka under det senaste årtiondet belöper sig på 3,4 till 5 miljarder dollar årligen. På så sätt uppnår man en summa för forskningsutgifter som motsvarar nästan hälften av utgifterna för maskiner och utrustningar. Inte utan grund beräknar nationalekonomer att nästan 50 % av ökningen i USA:s bruttonationalprodukt till fasta priser kan tillskrivas de teknologiska framstegen.

⁸ En av de välkända 'talent scouts' för USA, William Douglas, skrev nyligen i tidskriften *Science et Vie* att 'brain-drain' är ett uttryck för andens överlägsenhet över materien. Men han förklarar i samma artikel att emigrationen av vetenskapsmän huvudsakligen beror på högre betalning. Tydligt håller anden för denne idealistiske försvarare av det amerikanska ekonomiska systemet hus i plånboken!

⁹ Enligt Marx's ekonomiska teori är kapitalets organiska sammansättning förhållandet mellan det konstanta kapitalet (dvs. värdet av råvaror, maskiner, utrustningar, byggnader osv. som ingår i varuvärdet) å ena sidan och det totala tillskjutna kapitalet å andra sidan, vilket jämte den konstanta också innehåller den så kallade variabla värdedelen (dvs. utgifter för produktiva arbetares och tjänstemäns löner). Genom profitkvotens utjämning erhåller, i kapitalismen kapital med en högre organisk sammansättning en större andel av det totala mervärdet än teknologiskt föråldrat kapital. Se Claude Evain (*Les investissements étrangers en Europe*, a.a., s. 248), som citerar en fransk storindustrialist, enligt vilken hans viktigaste USA-konkurrent sätter fyra gånger mer kapital i rörelse men realiserar fyrtio gånger mer profit!

Det är denna onda cirkel, som förklarar den av det teknologiska monopolet uppkomna överskottsprofiten¹⁰ och avslöjar hemligheten, varför USA-koncernerna i Europa kan uppnå både en högre avkastning än i USA¹¹ och en högre avkastning än de västeuropeiska koncernerna. Detta i sin tur förklarar, varför dessa USA-koncerner så lätt *på den europeiska kapitalmarknaden* kan erhålla det för sin expansion i Europa nödvändiga kapitalet. Under tiden från 1962 till 1966 investerade USA-koncernernas filialer i Europa 22,5 miljarder dollar, varav 2,2 miljarder dollar anskaffades genom lokal självfinansiering, 5,5 miljarder genom amorteringar och 9 miljarder genom lån på den europeiska kapitalmarknaden eller kredit från det europeiska banksystemet. Knappast mer än en fjärdedel av dessa investeringar kom från själva USA. Samtliga europeiska filialer till Ford lyckades till och med finansiera alla nettoinvesteringar med europeiska medel!

De västeuropeiska företagen och bankirerna, EEC:s myndigheter, nationalstaternas regeringar är helt och hållet medvetna om detta faktiska förhållande. De vet, att det i den ständigt försvårade internationella kampen blir en fråga om livet, att genom större fabriks- och företagsstorlek tillkämpa sig en bättre konkurrensförmåga. Oavbrutet skallar mot företagen ropet att slå sig samman: från deras fackförbund, från de nationella och internationella industriförbunden, från företagarföreningarna, från nationalekonomerna, från politikerna, ministrarna och EEC-honoratiöerna. Men frågan kvarstår, kan en sammanslagning av de nationella företagen leda fram till något jämbördigt med USA-trusterna? Den ekonomiska logiken svarar nej, av uppenbara skäl.

I sin för en kort tid sedan i Frankrike utgivna bok 'Le defi américain', (Den amerikanska utmaningen), som på ett skickligt sätt populariserar de sedan länge inom storkapitalets kretsar dominerande åsikterna till förmån för 'europeiska företag', har Servan-Schreiber i anslutning till den tidigare amerikanske försvarsministern McNamara försökt att bevisa, att det inte så mycket rör sig om ett 'teknologigap' som om ett 'organisations- och administrationsgap'. Han gör dessutom ett försök, att bestrida att USA-koncernernas större konkurrensförmåga kan ledas tillbaka till deras större kapitalrikedom; i sista hand är det bara en fråga om högre intelligens och bättre organisation.¹² Men denna argumentering leder honom till talrika motsägelser och hans egen bok innehåller nog med data för att vederlägga denna uppfattning.

Det är betecknande att de flesta stora vetenskapliga upptäckter, som befinner sig på den tredje industriella revolutionens tröskel, inte har gjorts av USA utan av europeiska forskare. Detta gäller inte bara – som bekant – atomenergins frisläppande. Också det första hålkortssystemet och den maskinella databehandlingen framkastades i Europa, nämligen i Tyskland mitt under andra världskriget. Intelligens tycks det följaktligen inte fattas i Europa.

I fråga om industriella innovationer befann sig Europa absolut inte heller i underläge gentemot USA: Storbritannien var före USA med atomenergins industriella användning, och europeiska koncerner experimenterade samtidigt, om inte före, USA-koncernerna med elektronhjärnor (bl. a. Philips, Eindhoven). Nyligen försökte USA-koncernen Westinghouse

¹⁰ Servan-Schreiber, a. a. s. 107 anger att inom den elektroniska datamaskinsbranschen patent och licenser måste betalas med mer än 15 % av omsättningen.

¹¹ Baran-Sweezy (*Monopoly Capital*, a.a. s. 199) citerar en specialrapport i veckotidskriften *U.S. News & World Report*, (1. juni 1964), vari denna sammanfattar resultatet av en rundfrågning bland ledande industrichefer som följer: 'Profitkvoten i utlandet är högre än vid likvärdig sysselsättning i USA. Flera firmor har en profitkvot, som i utlandet är dubbelt så hög som i Amerika.'

¹² Servan-Schreiber, a.a. s. 32, s. 65-68, s. 149, s. 151 osv. John Diebold, den amerikanske computer-experten företräder en liknande åsikt som McNamara, men konkretiserar 'organisationsproblemet' i och med att han fastslår, det fattas Europa framför allt den 'mellersta kadern' som har förmåga till hålkortsanalys. I USA uppgår denna i dag redan till 156 000 man och kommer att uppgå till 470 000 1970. (*Le Monde*, 15/16. oktober, 1967).

värva de brittiska atomforskare, vilka har byggt den, under 60-talet, på världsmarknaden mångomtalade 'snabba reaktorn', för att därmed försöka inhämta sitt underläge.¹³

Vad som gav USA-koncernerna ett avgörande försprång var det faktum, att de, med större kapitalkraft och högre avkastning, kunde ta betydande risker och just den nyaste teknologin kräver sådana risker (IBM-koncernen måste i produktionen av sin senaste serie, inom 4 år investera 5 miljarder dollar, utan att redan i dag ha en garanti för dessa investeringarnas räntabilitet. Vilken europeisk koncern har råd med detta?). Detta tillät IBM att 'köpa upp' patent, uppfinningar och tekniker, även om dess laboratorier var underlägsna. Den statliga profitgarantin, för de inom rustningen arbetande koncernerna, gjorde det övriga. Detta är alltså de av Marx för hundra år sedan upptäckta lagarna om kapitalkonkurrens, kapitalackumulation och kapitalkoncentration, som förklarar USA-koncernerna överlägsenhet, och inte några slags hemlighetsfulla 'andliga' krafter. Även om det trots detta inte är fel att i likhet med Klaus-Heinrich Standke tala om ett 'innovationsgap', så bara i den specifika meningen, att den västeuropeiska kapitalismen mycket väl besitter de andliga och tekniska möjligheterna, men mycket ofta inte de finansiella medlen till en accelererad 'innovation'.¹⁴

¹³ *The Economist*, 18. november 1967; *The Sunday Times*, 19. november 1967.

¹⁴ Den artikel som Klaus-Heinrich Standke i *Europa-Archiv*, nr 16, 1967 ägnade åt problemet med teknologigapet mellan Europa och USA, innehåller en tämligen uttömmande bibliografi över detta tema, vartill framför allt hör C. Freeman och A. Young, *The Research and Development Effort in Western-Europe, North America and the Soviet Union*, Paris, OECD, 1965.

Internationell kapitalsammanflätning inom EEC

Tvånget till centralisering av kapital uppstår som en nödvändig följd av konkurrensen. De västeuropeiska företagen förhåller sig som Karl Marx förutsagt.¹ Trycket till förmån för en internationell europeisk kapitalsammanflätning är vida överlägset det tryck som verkar för en nationell koncentration.

Inom vissa industrigrenar är de investeringar som är nödvändiga för en räntabel produktion så avsevärda, att inte ens samtliga firmor inom denna industrigren inom varje EEC-land kan uppbringa detta kapital: i detta fall är internationell kapitalsammanflätning en *absolut* förutsättning för att man över huvudtaget skall kunna producera.

Mönsterexemplet på detta är flygplansindustrin med överljudsflygande passagerarflygplan, rymdfart och rymdtelekommunikationer. I första fallet har bara ett franskt-brittiskt projekt Concorde en chans att hålla jämna steg med liknande projekt i USA och Sovjetunionen. I det andra och tredje fallet behöver projekten ELDO och ESRO till och med samarbete utav samtliga västeuropeiska kapitalstater.²

Atomenergiindustrins utveckling har redan bevisat att produktivkrafternas utveckling spränger den kapitalistiska privategendomens ramar: Inte ett enda kapitalistiskt land skulle utan statshjälp och statsfinansiering ha haft förmåga att skaffa sig egen atomenergi på det privatkapitalistiska planet. Nu bevisar flygplans- och rymdfartsindustrin riktigheten i den allmänna formeln, enligt vilken produktivkrafternas utveckling måste bryta igenom såväl den kapitalistiska privategendomens ramar, som varje nationalstats: utan statsfinansiering och internationellt samarbete skulle i Västeuropa inte kunna framställas överljudsflygplan och jordsatelliter.

Teknikens utveckling kommer utan tvivel att öka det antal fall, där en internationell kapitalsammanflätning kommer att vara en *absolut* förutsättning för en räntabel produktion i Västeuropa. Men vid sidan av dessa fall har framför allt de fall betydelse, för vilka en internationell kapitalsammanflätning visserligen inte utgör en absolut, men en relativ förutsättning för att skapa företag och fabriker med tillräcklig storlek.

Teoretiskt vore den föreställningen möjlig, att västtyskt, franskt eller italienskt kapital kunde investera tillräckligt för att i var och en av dessa länder skapa en konkurrensduglig produktionsfirma för elektroniska datamaskiner. Men en sådan hypotes är orealistisk av två skäl: för det första, så strider den mot lagen om riskfördelning – dvs. i en industrigren investeras mer

¹ 'Konkurrensen rasar ... i direkt förhållande till antalet och i omvänt förhållande till storleken, av de rivaliserade kapitalen. Den slutar alltid med flera mindre kapitalisters undergång, vars kapital dels övergår i segrarens händer, dels går förlorat. Bortsett härifrån, så utbildas med den kapitalistiska produktionen en helt ny makt, kreditväsendet, som i början förstulet smyger in som beskedlig medhjälpare vid ackumulationen, och genom osynliga trådar drar samman de över samhällets yta i större eller mindre mängder splittrade penningmedlen i händerna på individuella och associerade kapitalister. Men snart blir det ett nytt och fruktansvärt vapen i konkurrenskampen och slutligen förvandlas det till en oerhörd social mekanism för kapitalets centralisering. I samma grad som den kapitalistiska produktionen och ackumulationen, utvecklar sig konkurrens och kredit. (Karl Marx, *Das Kapital* band I, s. 591, Otto Meissners förlag, Hamburg, 1921.)

² ELDO-projektet skall bygga en europeisk raket, Europa I. Första steget skall byggas av Storbritannien, det andra av Frankrike och det tredje av Förbundsrepubliken. Italien deltar med en experimentsatellit, Belgien med manöversystemet och Nederländerna med fjärrmätningen. ESRO-projektet för skapandet av vetenskapliga jordsatelliter, även för telekommunikationsändamål, finansieras av den Europeiska rymdforskningsorganisationen, i vilken tio länder deltar. De enskilda ländernas bidrag till finansieringen av ESRO är enligt *Times* från den 8.5 1967, som följer: Storbritannien 25 %, Förbundsrepubliken 22,56 %, Frankrike 19,14 %, Italien 11,17 %, Sverige 5,57 %, Belgien 4,42 %, Nederländerna 4,24 %, Schweiz 3,43 % och Danmark 2,21 %. En tionde deltagare med 2,66 % fattas i denna uppräkningslista: det rör sig om Spanien. Såväl ELDO som ESRO befinner sig för närvarande i en kris, något som vi kommer att behandla i det följande.

kapital än vad som i förhållande till industrigrenens väntade räntabilitet, är berättigat. Och för det andra skulle en sådan existens av tre firmor bredvid varandra leda till en våldsam överkapacitet – dvs. det finns i dagens Europa och i dagens värld inte tillräckligt många köpare för varor från tre sådana firmor.

Det *relativa* tvånget till internationell kapitalsammanflätning består i att vid en given marknadsstorlek bara en eller mycket få firmor kan producera räntabelt i ett växande antal industrigrenar och att EEC helt enkelt inte kan bära fyra eller fem storföretag i dessa branscher. Servan-Schreiber nämner i detta sammanhang den elektroniska industrins senaste teknik, de så kallade mikrokopplingarna eller integrerade kretssystemen, som exempel. I alla europeiska länder tillsammans kan man i dag bara avsätta 250 000 sådana system, men experter uppskattar den minsta avsättning, som är nödvändig för en räntabel produktion, till i million system. I Europa är alltså uppenbarligen bara en enda fabrik lönsam på detta område och också den skulle först i mitten av 70-talet vara räntabel.³

Inom branscher, för vilka detta ännu inte gäller, dvs. i vilka mer än två till tre storföretag kan bestå vid sidan av varandra, är fördelarna som framkommer vid samarbete och fusion av de flesta länders största företag, ändå så klara, att det knappast vore möjligt att utan dem uppnå USA-koncernernas storlek och en förmåga att kunna konkurrera med dem. Dessutom har trenden till denna kapitalsammanflätning verkligen redan börjat. Fler exempel, förutom de ovan nämnda fusionerna av firmor i foto- och stålbranschen, skulle kunna ges. Särskild betydelse har här fusionen av de två finansgrupperna, den belgiska gruppen Empain och den franska gruppen Schneider och Banque d'Indochine, som det främsta exemplet på en direkt fusion av två finansgrupper av olika nationaliteter.⁴

I samma riktning kunde nämnas exempel från olika västeuropeiska bankers och finansgruppers sammanflätning och gemensamma verksamhet. Så infördes i Västeuropa tekniken att låna ut industriutrustningar av firman Interlease, som grundades gemensamt av den belgiska Banque de Bruxelles, den franska Banque d'Indochine, den italienska Banca Commerciale Italiana, den spanska Banco Espanol de Credito, den brittiska banken Hambro Bros, samt en västtysk och en nederländsk bank. Trusten Euro-Finance grundades av den belgiska banken Société Générale, den västtyska Deutsche Bank, den italienska Banca Commerciale Italiana, den schweiziska Crédit Suisse och en nederländsk bank.

Det 1958 grundade Eurosyndicat, som har skapat 'Investments-Funds' och samtidigt sysselsätter sig med finansanalys och direktinvesteringar, framkom ur initiativet från sex storbanker inom EEC: Berliner Handels-Gesellschaft, Mediobanca (Milano), Banque Lambert (Bryssel), Piersonbanken, Heldring en Pierson (Amsterdam), Crédit Commercial de France (Paris) och Compagnie Financière (Paris). 1967 grundades Société financière européenne, som framför allt skall verka på den europeiska valutamarknaden och som uttryckligen satte som mål att finansiera så kallade 'europeiska bolag'. Grundarna är Dresdner Bank, Banca Nazionale Lavoro (Italien), Algemene Nederlandse Bank (Holland), Banque Nationale de Paris (Frankrike), Barclays Bank (Storbritannien) och Bank of America (USA). Den europeiska banken för medelfristig kredit (Banque européenne de Crédit à moyen terme) grundades av

³ Servan-Schreiber, *Den amerikanska utmaningen*, a.a. s. 105.

⁴ Att denna internationella kapitalsammanflätning inom europeiska ramar inte inskränker sig till EEC är uppenbart. Prof. Meynaud och Sidjanski (*L'Europe des Affaires*, a.a. s. 64) omnämner grundandet av bolaget Findus International (djupfrysta varor) av den schweiziska koncernen Nestlé och den skandinaviska Marabou-Freia-gruppen, medan den schweiziska kemikoncernen CIBA med deltagande av den brittiska kemikoncernen ICI har sugit upp den engelska fotomaterialfirman Ilford. Över huvudtaget tycks fotomaterialindustrin vara behärskad av internationella kapitalsammanslagningar, ty jämte sammanslagningarna Agfa–Gevaert och Ciba–Ilford måste man också nämna den amerikanska koncernen Minnesota Mining & Manufacturing Cos övertagande av den italienska firman Ferrania.

följande banker: Deutsche Bank, Credit Lyonnais och Société Générale (Frankrike), Societe Générale de Banque (Belgien), Amsterdam–Rotterdam Bank (Holland), Bance Commerciale Italiana (Italien), Midland Bank och Samuel Montagu and Co, (Storbritannien) . Trenden till internationell kapitalsammanflätning av europeiska banker och finansgrupper kommer särskilt tydligt till uttryck i Deutsche Bank's, Amsterdam–Rotterdam Bank's och en italiensk banks beslut i maj 1968 att ingå i de av Société Générale-gruppen behärskade Belgian American Banking Corp. och Belgian–American Bank & Trust Company. Härmed blir dessa de mäktigaste europeiska bankerna på amerikanskt territorium. Betecknande är att man vid samma tillfälle ändrade namnen på de båda bankerna till European–American Banking Corporation resp. European– American Bank & Trust Company.

Knappast mindre betydande är det ökade antal fall av nära samarbete mellan flera EEC-länders eller västeuropeiska staters ledande firmor inom samma industrigren. Så finns t. ex. ett nära samarbete mellan den ledande franska kemikoncernen Rhône–Poulenc och den västtyska koncernen Bayer.

Den tyska NSU-koncernen har beslutat om ett nära samarbete med den franska Citroën-koncernen för att utveckla Wankelmotorn, varvid samtidigt Citroën har köpt upp den italienska bilfirman Maserati.

För en kort tid sedan grundade Bayer, Badische Anilin, Farbwerke Höchst, (de tre efterföljarna till IG-Farben), de franska koncernerna Kuhlmann och Progil, den belgiska Petrochim och den nederländska Naphtachemie en gemensam exportfirma, Glycotex AG, för etylen- och propylenoxidprodukter. Det västtyska Winterhall AG och det franska bolaget Potasse et Engrais Chimiques bygger gemensamt ett komplex för framställning av ammoniak och konstgödsel i Ottmarsheim vid Mühlhausen i Elsass.

Den västtyska firman Osram den nederländska firman Phillips och två franska firmor, av vilka den ena under tiden uppköptes av en USA-koncern, har beslutat att i Belgien gemensamt grunda en glödlampsfabrik utrustad med den modernaste teknik.

Såsom svar på avtalet mellan Siemens och Bosch, vilka behärskar den västtyska kylskåpsmarknaden, beslöt de båda storkoncernernas viktigaste tyska konkurrent, AEG–Telefunken att tillsammans med den italienska kylskåpsproducenten Zanussi upprätta ett gemensamt bolag för att behålla och förbättra sin position på elektromaterialmarknaden.

Det rör sig här inte om en tillfällig utveckling. Såväl företagarförbunden som EEC-myndigheterna erkänner nödvändigheten av sådana internationella kapitalsammanflätningar och kräver växelvis snabbare framsteg i denna riktning. EEC:s industriförbund UNICE lade i april 1965 fram ett memorandum för EEC-kommissionen i vilket krävdes lagliga lättnader för den internationella sammanslagningen av företag inom EEC. Rapporten framhäver uttryckligen att EEC-kommissionens huvudmålsättning skulle vara att utvidga företagets storlek. Ett liknande yrkande framlades under sommaren 1966. Också den internationella handelskammaren har i ett uttalande från oktober 1965 fordrat lättnader för internationella sammanslagningar av firmor. Den tyska arbetsgivarföreningens styrelseordförande prof. Siegfried Balke och den franska arbetsgivarföreningens, CNPF:s, vice ordförande Ambroise Roux uttalade sig vid slutet av 1967 nästan samtidigt och i samma anda till förmån för bildandet av 'europeiska' bolag.

Grundandet av så kallade 'europeiska bolag' framkallar vissa, till en del mycket komplicerade, handels- och finansrättsliga problem. Dessa är långt ifrån att bli lösta.⁵ Bolagslagstiftningen i

⁵ Den franske journalisten Paul Fabra publicerade i den parisiska dagstidningen *Le Monde*, (29 juni 1965 och följande) en artikelserie som på ett humoristiskt sätt analyserar svårigheterna vid skapandet av europeiska bolag.

EEC:s sex medlemsstater skiljer sig från varandra. I Förbundsrepubliken och i Nederländerna är det inte tillåtet för sådana bolag som har sin hemvist i utlandet att överta inhemska bolag.⁶ EEC-kommissionen måste skapa en stadga för europeiska bolag på EEC-planet. Andra, framför allt franska kretsar, pressar på, för en kompromisslösning: att införa likalydande paragrafer i de sex medlemsstaternas nationella lagstiftning, som tillåter att man kan bilda 'bolag av europeisk typ'. I båda fallen har vi ett mönsterexempel på hur lagstiftningen ('den samhälleliga överbyggnaden') förr eller senare blir tvungen att anpassa sig till de ekonomiska realiteterna (produktionsförhållandena, den 'samhälleliga basen').⁷

Problemet med de 'europeiska bolagen' innehåller den juridiska faran av att 'nationell' och 'internationell' handelsrätt existerar vid sidan av varandra. Den franska regeringen vill, genom att fastlägga kvantitativa minimigränser för europeiska bolag, kringgå denna fara: Förbundsrepubliken och EEC-kommissionen föredrar hellre kvalitativa hinder, som skulle tillåta europeiska bolag bara i bestämda branscher med 'europeisk dimension'. (flygplansindustrin etc.).⁸

Men lagstiftningsstadgan är inte den enda svårigheten på vägen till 'de europeiska företagen'. Det finns dessutom en komplicerad patenträttsproblematik och de problem som uppstår på grund av att de sex EEC-staterna har olika skattelagstiftningar. Alla dessa problem griper in i varandra som kuggarna i ett kugghjul och det tycks nästan hopplöst att lösa varje problem för sig utan att hela komplexet är löst.

Historiskt sett var skapandet av gemensamma marknaden resultatet av en denna föregående kapitalkoncentration i Västeuropa. Sedan lång tid tillbaka har de viktigaste produktivkrafternas utveckling löpt faran att undertryckas av de alltför trånga ramar, som de gamla nationalstaterna utgjorde. Framför allt vad gäller Tyskland har detta bevisats mycket klart. Efter att två gånger ha misslyckats med en våldsamt expansion mot öster, försöker Västtysklands produktivkrafter i dag genom en fredlig-kommersiell expansion mot väster, att bana sig en väg ut ur sina trånga nationalgränser. Genom att organisera ett mera vidsträckt frihandelsområde försöker den västeuropeiska bourgeoisien att lösa denna, i det kapitalistiska produktionsättet och den borgerliga nationalstaten, inneboende motsättning åtminstone delvis och tidvis.

Men EEC:s skapande är samtidigt motorn för en kapitalkoncentrationsprocess, som uppstår ur själva existensen av EEC. I och med att en större och enhetligare marknad skapas, så skärps konkurrensen och härav följer tvångsmässigt en centralisering och koncentration av kapital. Den större marknaden möjliggör – även bortsett från konkurrensproblemen med det amerikanska kapitalet – större produktionsenheter, större kapitalanhopningar och större rationalitet i urvalet av produktionsplatser och transportmedel.

Hittills har EEC:s grundande inte verkat i denna riktning i väntad utsträckning, delvis därför att de formalrättsliga svårigheterna vid skapandet av 'europeiska' bolag eller sammanslagningar av firmor från olika länder ännu är för stora, delvis därför att den ihållande högkonjunktursens 'långa våg' mellan 1958 och 1964 helt enkelt inte har skapat det ekonomiska tvånget till större effektivitet och rationalisering.⁹ Men ju mer denna högkonjunkturs 'långa

Samma journalist yttrade sig tämligen pessimistiskt i *Le Monde* 20/21 november 1965 över de hittills uppnådda framstegen i arbetet på att skapa en 'europeisk handelsrätt'.

⁶ *Bulletin économique de la Société Générale de Banque*, Bryssel, juni, 1966.

⁷ En sammanfattning av EEC-kommissionens promemoria 'Över bildandet av europeiska handelsbolag' upplästes på en presskonferens i Bryssel den 3 maj 1966 av kommissionsmedlemmen von der Groeben och avtrycktes den 4 maj 1966 i dagstidningen *Le Monde*.

⁸ *The Economist*, 14 oktober 1967; *L'Echo de la Bourse*, 29 november 1967; *AGEFI*, 16 och 19 november 1967.

⁹ Banque Lambert framhåller i en promemoria, författad i anslutning till EEC:s tioårsdag, att hittills har den väntade koncentrationsrörelsen inom EEC inte uppvisat tillräckliga framsteg.

våg' avtar, ju mer profitkvoten sjunker och ju mer den i framtiden samtidigt är hotad av den amerikanska konkurrensen, desto snabbare närmar sig den tidpunkt vid vilken storkapitalet inom EEC börjar betrakta problemet uteslutande ur den högre räntabilitetens synvinkel, oberoende av nationalstatliga och samhällliga hänsyn.

Den senaste recessionen i Förbundsrepubliken har redan lämnat två slående exempel på detta: de stora kemikoncernernas böjelse att förklara Antwerpens hamnområde som den europeiska kemins huvudstad (detta innefattar ett projekt av Badische Anilin att förankra bolaget där) och de västtyska ståltrusternas hot att i större utsträckning förlägga sina produktionsplatser till den nederländska kusten (i anslutning till den allmänna trenden till 'maritim stålekonomi'). Säkerligen rör det sig i båda fallen om ett hot som sannolikt inte kommer att förverkligas inom de närmaste månaderna och åren. Också innan man har skapat en verklig europeisk handelsrätt kommer nog några år att gå. Men dessa exempel visar oss den historiska utvecklingens allmänna riktning. De visar på en – om ännu bara begynnande tendens och förklarar samtidigt vilka *starka mottendenser* denna utvecklingstrend måste framkalla.

Vid dessa mottendenser rör det sig inte bara om den allmänna historiska lagen om medvetandets tröghet, dvs. det uppenbara faktum, att samhällsklassers och nationers kollektiva medvetande för det mesta haltar efter den samhällliga och ekonomiska verkligheten. I det konkreta fall som föreligger här, innebär detta att borgerliga och småborgerliga kretsar i Västeuropa fortfarande är fångna i ett nationalstatligt tänkande, även om detta inte längre motsvarar deras egna samhällliga intressen.¹⁰

Det rör sig samtidigt om det faktum att den, från en borgerlig ståndpunkt, mirakulöst långvariga konsolideringen av den senkapitalistiska samhällsordningen i Västeuropa under de gångna 15 åren är grundad på en mycket delikat jämvikt av talrika ekonomiska och samhällliga tendenser. En jämvikt, som genom den kapitalistiska storindustrins radikala rationalisering, kan rubbas inom EEC.

Redan i dag har ekonomins strukturkris i de EEC-regioner som är uppbyggda av så kallade 'gamla industrigrenar', (bl. a. Vallonien i Belgien, Nordfrankrike och Loires industriområde, och delvis också Genua och Trieste), fört till svåra samhällliga skakningar, vilka har lett till en generalstrejk (Belgien 1960-61) och ett lokalt uppror (i Trieste 1965). En liknande strukturkris inleds nu också i Ruhr. Skulle denna förstärkt slå igenom, så kan det leda till att senkapitalismens hela samhällliga jämvikt inom EEC bryter samman. De storborgerliga kretsar, som ställer sådana politiska och samhällliga betänkligheter mot den rent ekonomiska rationaliteten, är alltså på intet sätt 'bakåtsträvare', utan uppfattar i viss mening storbourgeoisins samhällliga totalintresse på ett verkningsfullare sätt än de industriella och finansiella gåpåarna.

Men det rör sig i sista hand om en objektiv motsättning och inte om ett enkelt val mellan en samhällligt mjukare och en samhällligt explosivare företagartaktik. Sättet att lösa denna motsättning – sett från storkapitalisternas klasståndpunkt – kan bara inses om faktorn stat förs in i analysen.

¹⁰ Man får härvid inte bortse ifrån att det inom den europeiska borgerligheten finns skilda intressen och att bl. a. de små och medelstora företagen (delvis av rädsla för en tilltagande statlig inblandning) är fientliga mot den internationella kapitalsammanflätningen. (Se M. Duverger; i *Le Monde* 29/30. 10. 1967.)

Nationalstat, internationell konkurrens och internationell kapitalsammanflätning inom EEC

Det är allmänt vedertaget, att bourgeoisiens inställning till staten under tidernas lopp har grundläggande förändrats. 'Laissez faire, laissez passer'-tiderna är sedan länge förbi. I dag är den kapitalistiska ekonomiens och samhällsordningens fortbestånd otänkbar utan ett tilltagande och ständigt ingripande från statens sida i det ekonomiska livet. Dessa ingripanden har inte bara den nyligen skildrade funktionen att avtrubba de samhällseliga motsättningarna genom sociala reformer och att avskaffa det värsta eländet (med den naturliga målsättningen att skydda och befästa den bestående ordningen och den storkapitalistiska privategendomen på vilka de är grundade).¹ De avser också att direkt säkra profiten för storkapitalets avgörande skikt. Staten har – som vi på annan plats har försökt att bevisa – mer och mer blivit en direkt garant för dessa monopolitiska och oligopolitiska skikts profiler.²

Klyvningen i den nuvarande storkapitalistens själ – än kosmopolitisk världsborgare än förstockad nationalist eller europeisk småstatare – motsvarar därför denna helt konkreta motsättning mellan å ena sidan de objektiva utvecklingstendenserna, dvs. det växande tvånget för produktivkrafterna är anpassa sig till betingelserna för kapitalackumulation och kapitalsammanflätning, vilka våldsamt ändrar sig och å andra sidan de totalsamhälleliga kraftförhållanden, som för kapitalismen medför ett tilltagande beroende av statens direkta intervention.

I intet annat fall är denna motsättning mer fattbar – såväl i sina objektiva rötter, vilka absolut inte får förväxlas med en gammal mans nycker, som i sin avsaknad av lösning – än i general de Gaulles säregna ideologi och specifika metod med vilka han fattar problemen med den europeiska integrationen, och konkurrenskampen mellan Europa och Amerika.

Säkerligen är många aspekter av den gaullistiska europaideologin bestämd av det franska storkapitalets speciella kännetecken och svagheter. Detta kapital behöver ett starkare skydd, i form av tullar och institutionella hinder mot konkurrensen från det brittiska, japanska och nordamerikanska kapitalet, än det tyska storkapitalet. Dess sätt att närma sig den gemensamma marknadens problem var, i motsats till det västtyska storkapitalet, från början defensivt och inte offensivt. Perspektivet av en utvidgning av den gemensamma marknaden till hela Västeuropa eller till och med till en 'atlantisk frihandelszon', framkallar dödsångest hos det franska kapitalet, medan det västtyska av förklarliga skäl på intet sätt avvisar ett sådant perspektiv.³ Även flera av de Gaulles, såsom säregna, ansedda åsikter vad gäller nationalstatens

¹ Där det finns en motsättning mellan välfärdssamhällets mål och befästandet av den storkapitalistiska privategendomen, avgör den borgerliga staten i sista hand alltid i kapitalets intresse. Vi upplever just i våra dagar ett exempel på denna grundtendens. Praktiskt taget alla västeuropeiska regeringar har offrat målsättningen om full sysselsättning – så att säga välfärdsstatens bas – för nödvändigheten att genom konstgjort framställda recessioner dra ner takten i löneökningarna och åter befästa 'arbetsdisciplinen'.

² Angående de olika formerna för denna statliga garanti för storkapitalets profiler se vår *Traite d'Economie Marxiste*, bd II, s. 149-163 a.a.

Jean-Jacques Servan-Schreiber, som god ideolog för neokapitalismen upptäcker i sin *amerikanska utmaning* nu i sin tur att Europa behöver en federal statsmakt 'för att befrämja och garantera' företag av europeiska dimensioner (a.a. s. 117).

³ Förbundsrepublikens och Frankrikes olika exportsiffror är en enkel förklaring till detta: 1955 exporterade Frankrike varor till ett värde av 4,8 miljarder dollar och Förbundsrepubliken till ett värde av 6,1 miljarder dollar. 1966 hade dessa stigit till 10,9 miljarder dollar för Frankrike och 20,1 miljarder dollar för Förbundsrepubliken. Samma år var Förbundsrepublikens export till USA tre gånger större än Frankrikes. Ännu beviskraftigare är följande siffror: 1965 exporterade USA maskiner och transportmedel för to miljarder dollar, samma år exporterade Förbundsrepubliken maskiner för 8,2 miljarder dollar och redan 1966 för 9,2 miljarder dollar (detta med ett befolkningstal som är 1/s av USA:s), medan den franska exporten av samma kategori bara belöpte sig på 2,6 resp. 3 miljarder dollar 1966.

roll i det ekonomiska livet, är i sista hand ingenting annat än knappt kamouflerade rationaliseringar av ett givet tillstånd. Nämligen det faktum att den franska kapitalismen endast kunde rädda sig ur den våldsamma ekonomi- och samhällskrisen efter andra världskriget genom att skapa en betydande förstatligad sektor inom ekonomien och genom en, till och med för nutidens kapitalistiska förhållanden, tämligen vittgående ekonomisk programmering.⁴

Men vid sidan av dessa speciella franska aspekter av gaullismen finns det två mer allmänna sidor av denna ideologi som också finner gensvar hos de andra EEC-ländernas bourgeoisie. Den första är här, att inom den världskapitalistiska alliansen övervinna den alltför passiva underkastelsen under Förenta Staternas politisk-militära ledaranspråk, och att komma fram till ett utjämnat förhållande med den viktigaste bundsförvanten och beskyddaren, som också är den starkaste konkurrenten. I sista hand är detta det logiska försöket att på de världspolitiska och militärpolitiska områdena få utdelning för varje ändring i de inre imperialistiska förhållanden under de senaste femton åren, som på ekonomiens område redan har utförts. Krisen inom Atlantpakten motsvarar det faktum, att USA:s militär-politiska övervikt inom denna pakt inte längre överensstämmer med de ekonomiska kraftförhållanden som råder mellan de kapitalistiska stormakterna. Denna motvilja mot att garantera USA en absolut militär ledarställning, som inte längre motsvarar dess endast relativa ekonomiska ledarställning, kommer till uttryck i motståndet från Europas samtliga kapitalistiska makter – inkl. Förbundsrepubliken – att underteckna atomspridningsavtalet.

För det andra, så vinner också den sida hos den gaullistiska ideologin, som låter ett visst misstroende mot EEC-eurokraterna i Bryssel komma till uttryck, allmän anklagning inom den västeuropeiska borgerligheten. EEC-kommissionen är ännu ingen verklig stat.⁵ Men den nuvarande bourgeoisien behöver en faktisk stat för att den skall kunna se att dess dagliga intressen tillvaratags. Dessutom uppvisar den den förstående tendensen att i hög grad försvara den nationalstatliga suveräniteten mot den övernationella, i sin linda befintliga, makten hos EEC-funktionärerna. Ibland liknar detta misstänkt ett enkelt köpslående om småaktiga fördelar för varje enskild stats borgerlighet – barnsliga hundra millioner som man 'förlorar' här, försöker man att 'vinna tillbaka' där – . Många gånger antar det formen av en allmän princip som av den tidigare ordföranden för Euratom, Etienne Hirsch, kallades 'principen om det rättmätiga återtagandet'.⁶ Men i varje fall rör det sig i sista hand om bekymmer över den ännu rätt osäkra och labila samhällsjämvikten i det egna landet och försöket att i så stor utsträckning som möjligt utesluta nya krishärdar och explosivvaror ur den 'nationella verkligheten'.

Detta om gaullismens rationella kärna. Men den leder till en oövervinnerlig motsättning, eftersom den missförstår förutsättningarna för ett potentiellt framgångsrikt självförsvar av den västeuropeiska kapitalistiska ekonomien mot giganten på andra sidan havet: den tilltagande, oundvikliga internationella kapitalkoncentrationen och kapitalsammanflätningen inom EEC och Västeuropa. Att i en tävlan vilja bekämpa USA-koncernerna framgångsrikt med rent franska (eller italienska eller västtyska) medel är rena utopien. I ett ökande antal fall leder en

⁴ Se härtill bl. a. Pierre Naville, *La classe ouvrière et le régime gaulliste*, Etudes et Documentation Internationales', Paris, 1964: Serge Mallet, *Le Gaullisme et la Gauche*, Editon du Seuil, Paris, 1965.

⁵ De höll visserligen på att erövra grundkännetecknet på en stat, nämligen finanssuveräniteten, i och med att de genom den Manholtska planen för en gemensam jordbrukspolitik skulle få en egen inkomst på mer än 2 miljarder dollar per år från och med den 1 januari 1972. På så sätt skulle de ha gjort sig finansiellt oberoende av medlemsstaternas bidrag. Men just detta var orsaken till att de Gaulle till varje pris ville skjuta planen i sank och därmed utlöste han den 'stora krisen' i EEC sommaren 1965.

⁶ Etienne Hirsch förklarade denna princip i en artikel i *Le Monde* den 25 november 1966. Den innebär helt enkelt att varje stat försöker ta tillbaka de till gemensamma europeiska bolag bidragna summorna i form av uppdrag givna till sin ekonomi eller i sitt land gjorda utgifter. Denna princip har lett till en svår kris i Euratom.

motvilja mot 'främlinggörande' av den 'nationella' produktionsapparaten över huvudtaget, dvs. mot sammanslagningar av 'nationella' bolag med bolag från andra EEC-länder, till att dessa uppslukas av USA-bolagen.

I detta sammanhang är Machines Bull ett nästan klassiskt exempel. Inte ens den franska elektroniska industrins totala resurser räckte till för att grunda ett konkurrensdugligt företag för elektroniska datamaskiner. Men sammanslagningen av de viktigaste nederländska, franska, italienska och västtyska firmorna skulle räcka till. Valet var inte: Antingen blir firman 'fransk' eller den kommer att 'övertagas av utlänningar'. Valet var: Antingen slår firman sig samman med likartade europeiska bolag eller den kommer att 'övertas av USA'. De Gaulles motvilja mot 'övernationalitet' utgör i dag det amerikanska storkapitalets bästa vapen i Västeuropa.⁷

Vi sade: bourgeoisien behöver i dag statens dagliga intervention i ekonomin och samhället för att kunna bibehålla den genom inre motsättningar allt mer och mer hotade privategenomen. Men den borgerliga statens aktionsradie måste överensstämma med produktivrafternas och produktionsförhållandenas aktionsradier. Så länge ett lands viktigaste produktionsmedel ägs av detta lands borgerlighet, så är nationalstaten ett advekvat självförsvarsinstrument för storkapitalet. Men börjar detta läge förändras, sätter en tendens till ökad internationell sammanflätning och hopklumpning av kapitalegendomar in, då upphör nationalstaten att vara ett verksamt instrument för det mer och mer internationaliserade storkapitalets intressen. En ny statsform måste därför motsvara den nya samhällliga och ekonomiska verkligheten. Detta är de övernationella europeiska institutionernas historiska chans.

Vi uttrycker det på annat sätt: I dag motsvarar i dessa institutioner – främst den 'europeiska kommissionen' – bara en noga avpassad, fördragsmässigt reglerad och av nationalstaterna svartsjukt inskränkt suveränitetsöverflyttning. De motsvarar i bästa fall realiteten av ett trångt *statsförbund*: De är långt ifrån att bilda en federal *förbundsstat*.

Men så snart den internationella kapitalsammanflätningen inom EEC är så långt framskriden att åtminstone en viktig del av de stora produktions- och cirkulationsmedlen inte längre är varje nationell bourgeoisies egen egendom, utan ägs av kapitalister från flera europeiska nationer, så uppstår ett överväldigande tryck till förmån för en ny stat, som effektivt kan försvara denna egendom. Det är uppenbart att en sådan internationell privategendom inte längre kan försvaras effektivt inom ramen för den franska, västtyska eller italienska staten. 'Europeisk' kapitalegendom kräver en 'europeisk' borgerlig stat som ett advekvat befrämjings-, garantie- och försvarsinstrument. Därför är den materiella basen för ett faktiskt övernationellt statsorgan inom den gemensamma marknaden den internationella kapitalsammanflätningens fortskridande inom EEC, uppkomsten av ett större antal firmor och banker som inte längre är det ena eller det andra 'nationella storkapitalets' huvudsakliga egendom utan ägs av storkapitalister från flera eller alla EEC-stater.

I dag står vi bara i början av denna process. Därav svårigheterna med de övernationella organens spädbarnsstadium inom EEC. Därför den svartsjuka varmed nationalstatsregeringarna inte bara vill fränkänna dessa organ varje ny rättighet utan också till och med många

⁷ Den gaullistiska politikens misslyckande i fråga om den elektroniska industrin hade också ett politiskt-strategiskt efterspel: Det därigenom befästa amerikanska monopolet på stora elektroniska datamaskiner ledde till att Washington försökte fördröja framställandet av en fransk vätebomb, genom att man för en tid förbjöd export av den största elektronhjärnan, Control Data 660, till Frankrike. (Se *Le Monde*, 20 maj 1966.)

I detta sammanhang kan den av Serge Mallet framlagda uppfattningen att de Gaulle förkroppsligar de relativt självständiga statskapitalistiska krafter som strider med USA-kapitalet om att tillägna sig ett ökat antal privatkapitalistiska områden inom Frankrike ('Socialisme et Technocratie' i *Tribune Socialiste* nr 352, 14 december 1967) bara leda till slutsatsen att 'statskapitalismen' kommer att förlora denna sammanstötning. Men hela Mallets tes tycks oss tvivelaktig och vi skall i avhandlingens vidare förlopp komma tillbaka till den.

gång försöker att inte utan framgång frånkänna dem deras i Romfördraget redan tillförsäkrade rättigheter. I dag är det överväldigande flertalet av kapitalegendomarna i fem EEC-länder fortfarande i 'nationella händer'.⁸

I dag är det 'nationella' storkapitalets och nationalstatens stadium ännu inte övervunnet i Västeuropa. Därför är det, trots den övervunna krisen från 1965⁹, ännu för tidigt att tro, att EEC:s framtid är slutgiltigt säkrad. De stora påfrestningarna kvarstår ännu. Vi skall i det följande gå in på tidpunkten då dessa påfrestningar dyker upp.

Men ett står kvar: Det växande begäret att bjuda den nordamerikanska konkurrensen motstånd, något som inte bara uttalas tydligt av 'självständiga statskapitalistiska makter' utan också av de viktigaste västeuropeiska koncernerna, den tilltagande konsolideringen av EEC och den ökande betydelsen av de övernationella statsorganen inom EEC är parallella och likriktade processer. De är bara de olika uttrycken för en enda ekonomisk grundtendens: Den ökade internationella kapitalsammanflätningen inom EEC. Och som sådan uttrycker de EEC:s övergång från frihandelszonens första stadium till utvecklandet av en egentlig ekonomisk integration. Och som sådan kan den på sikt bara ersättas med ett sönderfall av EEC och en tillbakagång till den ekonomiska nationalismen resp. skyddstullsystemet. Det nuvarande hybridtillståndet kan vara några år. Men i sista hand finns det bara dessa två utvägar.

Detta är grunden till att det är rena struntpratet att beskylla anhängarna eller till och med medlemmarna av de 'övernationella organen' för att vara amerikanska agenter eller omedvetna instrument för någon slags amerikansk komplott och historien tycks redan ha vederlagt det. De svåra slutförhandlingarna i GATT:s Kennedyrunda i Genève har tydligt visat i hur hög grad ett gemensamt uppträdande av det västeuropeiska kapitalet (i detta fall i stort sett fortfarande inskränkt till EEC:s sex medlemsstater) möjliggör en effektiv konkurrenskamp mot det amerikanska kapitalet och i hur hög grad EEC:s 'övernationella' ämbetsmannakår kan underlätta resp. leda ett sådant gemensamt framträdande.¹⁰ Bara de olika nationalstatliga kapitalintressena försvagar denna gemensamma front. Men just dessa olika intressen försvinner eller träder åtminstone tillbaka, om den internationella kapitalsammanflätningen skapar gemensamma dominerande intressen.

Naturligtvis kommer i varje särskilt fall kampen mellan dessa båda tendenser – den tilltagande internationella kapitalsammanflätningen och fasthållandet vid ett nationellt kapitaläggande – att mer eller mindre sammanfalla med de exakta intressekonflikterna mellan olika delar, industrigrenar och finansgrupper hos varje nationellt storkapital. Olika politiska grupperingar, olika ideologier, olika sentimentala lidelsefulla motiv kommer att tjäna som förklädning för

⁸ Här finns i alla fall ett undantag; nämligen det lilla landet Luxemburg, vars storindustri (stålkoncernerna ARBED och HADIR) kontrolleras av en luxemburgsk och två utländska finansgrupper (den franska Schneidergruppen och den belgiska Société Générale-gruppen).

⁹ Att denna kris måste övervinnas i form av att EEC konsoliderades, låg förankrat som en nödvändighet i de ekonomiska realiteterna och blev av oss riktigt förutsagt. Det franska storkapitalet hade inte råd med ett sönderfall av EEC. I presidentvalens första omgång hörde de Gaulle smällarna från piskan och han drog d r v den f r honom enda möjliga konsekvensen. För att förstå varför det franska storkapitalet håller så fast om EEC, räcker det att veta att den franska exporten till EEC fyrdubblades mellan 1958 och 1966, dvs. hade en högre tillväxttakt än de  vriga EEC-staterna. 1958 uppgick den franska utförseln till de andra EEC-staterna till 22.1 % av Frankrikes totala export. 1966 uppnådde den redan 42 %.

¹⁰ Naturligtvis uppfyller de 'övernationella'  mbetsmannak rerna i dag då de i stor utsträckning fortfarande saknar en materiell infrastruktur en övervägande ideologisk roll. Detta kan ofta dölja de verkliga utvecklingstendenserna. Men som varje institution visar  cks  de, böjelsen att framför allt vilja säkra sin egen existens och sitt eget fortbestånd. Och till sist befrämjar detta den internationella kapitalsammanflätningen dvs. en ökad betoning av det västeuropeiska storkapitalets s rintressen, vilka är skilda från det nordamerikanska kapitalets. Se i detta sammanhang det tal som ordföranden i den europeiska domstolen Robert Lacourt h ll på ett seminarium i Paris den 26 oktober 1967 (*Le Monde* 29/30. 10. 1967).

dessa intressekonflikter. Svagare, passivare koncerner, framför allt inom de mindre expansiva branscherna såväl som familjeföretag som inte lyckats växa från medelstorleken kommer ofta att föredra den lättare lösningen att låta sig köpas eller sugas upp av USA:s jättekoncerner. De aggressivare, rikare och mer dynamiska europeiska koncernerna kommer däremot att i växande antal och allt talrikare beträda det europeiska samarbetets och den europeiska kapitalsammanflätningens väg. I sista hand kommer alternativen att vara: Antingen kommer allmänt tendensen till internationell kapitalsammanflätning med en chans till en framgångsrik tävling med USA-kapitalet att slå igenom, eller också kommer EEC att falla tillbaka i en småstatlig och ekonomisk nationalism¹¹, medan USA:s storkapital oundvikligen i ökad omfattning kommer att behärska det kapitalistiska världssystemet.

Västeuropas mest betydande koncerner är så medvetna om detta dilemma att de, där de offentliga organen inte fungerar på det europeiska samarbetets område och där regeringar inte förverkligar de i en överenskommelse utlovade åtgärderna, hjälper sig själva och utvecklar egen direkta initiativ. Betecknande för detta är exemplen från rymdfarten och rymdtelekommunikationssystemen.

De europeiska rymdfartsprojekten ELDO och ESRO befinner sig i en kris som i sista hand kan föras tillbaka på orsaken till krisen inom Euratom, dvs. på oresonlig tillämpning av principen om 'det rättmätiga återvändandet' av de olika regeringar som deltar i dessa projekt. Dessutom har de 150 koncernerna i Storbritannien, Frankrike, Förbundsrepubliken, Italien, Schweiz, Sverige och Holland, som har sammanslutit sig i en förening med namnet Eurospace, givit ut en skrift till förmån för upprättandet av ett regionalt europeiskt telekommunikationssystem med jordsatelliter. De kräver dessutom att man skall skapa en 'europeisk rymdmyndighet', en skuggbild av det amerikanska NASA. Och de har ställt in växlarna noga: detta system måste fungera mot slutet av 1967, annars kommer världsrymdens telekommunikationssystemkomplex att för år framåt att behärskas av USA.¹²

Under tiden och trots Euratoms kris har det belgiska bolaget Belgonucléaire som förenar 28 belgiska firmor, slutit en överenskommelse med Siemens-Interatom-gruppen om att bygga en gemensam 'snabb reaktor'. Belgonucléaire arbetar också tillsammans med den brittiska Nuclear Power Group Ltd genom en gemensam försäljning av olika reaktorer.¹³

Och trots alla diskussioner om Storbritanniens inträde i EEC har Eurocontrol, det europeiska bolaget för luftfartsäkerhet, beslutat att upprätta en automatisk databearbetningscentral i Frankrike, som gemensamt skall byggas av den brittiska koncernen Marconi, det franska bolaget Compagnie Internationale pour l'Information, det västtyska Standard Electric Lorenz och det belgiska bolaget Sait Electronics.

Riktningen på de ledande koncernernas tryck är tydlig. De försöker, genom egna internationella initiativ och genom att upprätta gemensamma internationella bolag, tillkämpa

¹¹ Att denna möjlighet inte är helt överklig, visar den europeiska industrins reaktion att bemöta en hotande vägran från dess USA-konkurrenter att inte förverkliga det förutsedda upphävandet av 'american selling price', med hotet om ökade skyddstullar mot USA-produkter. Också den brittiska punddevalveringen har på nytt understrukt faran av en återgång till ekonomisk nationalism för många västeuropeiska makter. Skulle den franska exporten längre fram stagnera relativt, så vore det inte uteslutet att Frankrike å sin sida devalverar francen och därmed utlöser en kedjereaktion. Krisen inom ESRO-projektet har lett till ett nära samarbete mellan fyra privata koncerner inom rymdindustrin, nämligen Matra (Frankrike), Ecno (Förbundsrepubliken), Saab (Sverige) och Hawker-Sideley Dynamics (Storbritannien), med deltagande av det belgiska konsortiet Belgospace, som gör förtvivlade ansträngningar att behålla sina redan bortgivna beställningar.

¹² AGEFI, 16 november 1967; *The Times*, 13 december 1967.

¹³ *La Libre Belgique*, 23 november 1967; AGEFI, 7 december 1967. Ett uttryck för denna Euratomkris är säkerligen också det faktum att i stället för det planerade tysk-franska atomkraftverket i Elsass kommer nu att byggas två skilda (och oekonomiska) kärnenergicentra, ett franskt i Elsass och ett förbundstyskt i Baden.

sig ett genombrott där nationalstatsregeringarnas handlande och tveksamhet har framkallat stagnation eller bakslag på vägen till en europeisk ekonomisk *integration*.

De gör detta desto mer, då genom bristen på europeisk kapitalsammanflätning USA-koncernerna paradoxalt nog kan profitera mer på EEC:s upprättande än västeuropeiska nationalstatsfirmor.¹⁴ Inga handelsrättsliga hinder finns nämligen för en centralisering av USA-filialerna i Västeuropa, må det sen vara i Luxembourg placerade holdingbolag, eller 'tekniska' centraler lokaliserade kanske i Genève eller Bryssel. Den snabba utbredningen av amerikanska banker i Västeuropa understödjer denna centralisering¹⁵, som har lett till att USA-koncernerna i dag verkar mer på det totala europeiska området än sina europeiska konkurrenter. Och den stora finanskraft, som på så sätt uppstår, låter till och med projekt komma upp som hotar de viktigaste europeiska koncernerna, som – det under tiden avvärjda – försöket av General Motors att köpa upp den största italienska industrien, Fiat, och en av USA:s oljekoncerner att köpa upp det största belgiska aktiebolaget Petrofina.

¹⁴ Detta är huvudsakligen en dubbel paradox, ty ett av huvudskälen som föranleder USA-koncernerna att grunda så många filialer inom EEC, är just en önskan att kringgå EEC:s yttre tullmur.

¹⁵ *The Times*, 8 maj 1967, 13 december 1967.

Storbritanniens inträde i EEC och konkurrensen Västeuropa – USA

Av allt det hittills nämnda framgår de tvingande skälen för det brittiska storkapitalet att med tungt hjärta – för det rör sig om medvetenheten om den oundvikliga förlusten av den självständiga rollen hos en klass, som för mindre än 50 år sedan ännu var fast övertygad om att vara den härskande världsmakten – revidera sin utgångsposition och anhålla om anslutning till EEC.

I botten av denna utveckling ligger i första hand en förskjutning av den brittiska utrikeshandeln, som entydigt bevisar att Sterlingzonen – slutprodukten av det gamla *Empire* – idag inte längre kan garantera en expansion av den brittiska exporten:

Storbritanniens avsättningsmarknader			
	1953	1962	1966
Sterlingzonen	47 %	33,9 %	31,4 %
Västeuropa	27 %	37,1 %	37,6 %
därav EEC	13,1 %	19,4 %	19 %
Nordamerika	12,4 %	14 %	16,7 %
Östeuropa	11,2 %	12,2 %	11,4 %
Den övriga världen	11,2 %	12,2 %	11,4 %

Faran för en stagnation eller till och med för en tillbakagång av den brittiska exporten till EEC är följaktligen ett hot mot Storbritanniens hela industriella framtid.

Hur mycket än kortsiktiga handelspolitiska aspekter må ha haft inflytande på den brittiska helomvändningen, så förklaras den principiellt utifrån den enkla insikten om att 'europiska' bolag, uppkomna genom sammanflätning av kapital från medlemsstaterna i EEC, vilka borde kunna uppnå en storlek liknande de amerikanska koncernerna, inte längre tillåter en självständig plats på världsmarknaden för de brittiska firmorna. Mellan dessa två motståndare skulle de obarmhärtigt malas sönder. Av detta följde nödvändigheten att använda de amerikanska gangsternas gamla valspråk: 'If you can't beat them, join them!' ('Om du inte kan slå ut dem, gå ihop med dem!')

I det stora hela har de brittiska firmorna – med undantag av några världsfirmor som Shell, BP eller ICI – samma storlek som firmorna från EEC. Även om antalet storföretag (som sysselsätter mer än 1 000 personer) ligger lite över Förbundsrepublikens så beror det framförallt på att kapitalkoncentrationen av de firmor som huvudsakligen arbetar för hemmamarknaden är lite längre framskriden i Storbritannien än i Förbundsrepubliken. Undersöker man de egentliga exportindustrigrenarna så visar det sig att redan 1961 var antalet storföretag större i Förbundsrepubliken än i Storbritannien.¹ Och sedan dess har denna trend bara blivit starkare:

	Antal företag med mer än 1000 lönearbetare			
	Förbundsrepubliken		Storbritannien	
	1954	1961	1954	1961
Hela industrien	708	1045	1054	1206
Exportindustrien	571	854	689	814

I en av ECSC genomförd och den 10.3. 1967 publicerad undersökning om de efter omsättningen 1965 största industriföretagen inom EEC och Storbritannien, är bland de 50

¹ Se tidskriften *National Institute of Economic and Social Research*, nr 38 november 1966.

största företagen 11 brittiska och 21 tyska; av de 90 största 19 brittiska och 41 tyska. Därtill kommer att de västtyska storföretagens produktivitet redan 1954 låg över de brittiska storföretagens och att sedan dess detta gap snarare har vidgats än tillslutits.²

Trots detta har de brittiska i stort sett samma storlekshandikapp som EEC-firmorna i kampen med de nordamerikanska koncernerna. De är lika oförmögna att övervinna detta handicap av egen kraft som firmorna i de andra västeuropeiska staterna. Den enda rationella lösningen för dem är att delta i den sammanflättningsprocess av olika 'nationella' kapital, som försiggår inom Västeuropa. Och ett sådant deltagande utan ett inträde i EEC skulle vara absurt, på grund av ovannämnda skäl om en nödvändig överensstämmelse mellan ekonomiens och statens aktionsradier. Det skulle i sista hand resultera i att det brittiska kapitalet skulle underkasta sig rättsliga, skatterättsliga och handelspolitiska bestämmelser, på vilka det inte hade något politiskt inflytande.

De mest vidsynta företrädarna för det brittiska storkapitalet är fullständigt medvetna om dessa sammanhang och har också öppet uttalat sig om dessa i diskussionen om Storbritanniens inträde i EEC. Kemikoncernen ICI vill 'koncentrera sina ansträngningar till den europeiska marknaden', och London Times skrev helt öppet att för flygindustrin är 'Storbritanniens hemmamarknad den europeiska marknaden'.³ Denna diskussion äger som bekant rum på två plan: inom Storbritannien självt och med medlemsstaterna i EEC. Därför framhäver de, som talar för ett inträde i EEC, ständigt problemets två aspekter: för det första, Storbritanniens förmåga att i händelse av ett inträde i EEC mer eller mindre kunna hålla sina industriella positioner (dvs. att kompensera förlusten av en del av hemmamarknaden till sina nya partners med vinster på kontinenten); för det andra, Storbritanniens förmåga att kunna ge ett avgörande bidrag till stärkandet av den västeuropeiska industrin i dess helhet, gentemot de amerikanska konkurrenterna

Den brittiska konkurrensförmågan inom ramen för den gemensamma marknaden blir utan tvivel inskränkt av det ganska höga tullskydd, som många brittiska industrigrenar åtnjuter idag. Dessa tullmurar kommer att rivas ned i händelse av ett inträde av Storbritannien i EEC. Men mot dessa nackdelar står betydande industrigrenar vars konkurrensförmåga verkar säkrad genom ett teknologiskt försprång, en högre produktivitet och en bättre organisation. En noggrann analys av enstaka industrigrenar har företagits av olika brittiska institutioner. Resultaten är inte enhetliga. Men i stort sett kan man anta att den elektroniska datamaskinsindustrin, den kemiska industrin, bilindustrin, den elektriska och textila maskinindustrin, yllebeklädnads- och gummivaruindustrin kommer att bli de stora förmånstagarna av ett brittiskt inträde i EEC, medan man får räkna framförallt sko-, bomulls- och beklädnadsindustrin, den metallbearbetande industrin, maskin-, och troligen också, stålindustrin till förlorarna.⁴ Även på storvaru- husens och livsmedelsindustrins område skulle britterna kunna vinna, medan de troligen kommer att förlora inom branschen för elektriska hushållsredskap (framför allt TV och kylskåp).

² Visserligen tycks Storbritannien ännu inneha ett försprång på de stora firmornas område, inklusive banker, försäkringsbolag etc. Av de 200 största icke-amerikanska firmorna i den kapitalistiska världen är 28 brittiska och bara 19 västtyska och 12 franska. Under sista tiden har sammanslagningarna av stora brittiska företag ökat, som t. ex. General Electric's fusion med Associated Electrical Industries; fusionen British Motors Co och Leyland Motors Co; och de förestående bankfusionerna National Provincial-Westminster och Barclays-Lloyds-Martins. Denna sista jättebank skulle bli världens näst största, med större kreditmöjligheter för storkoncernerna än de amerikanska bankerna.

³ AGEFI, 12 oktober 1967; *The Times*, 13 december 1967.

⁴ Se: Sidney Wells, *Trade Policies for Britain*, Chatham House Essays, London, 1966; *The Economist*, 19 november 1966.

Företrädare för det brittiska storkapitalet har å sin sida aldrig försummat ett tillfälle att för sina framtida partners på europeiska fastlandet beskriva de fördelar som skulle följa av ett inträde av Storbritannien i EEC. Ordföranden i den största brittiska koncernen ICI, Sir Paul Chambers, framhöll i ett tal, hållet den 19 januari 1967 i Paris, hur mycket den brittiska industrin oroades över Förenta Staternas tilltagande övervikt på världsmarknaden. Han underströk, att idag är 75 % av alla i Storbritannien sålda läkemedel, framställda under amerikansk licens eller direkt producerade av amerikanska dotterbolag. Sir Chambers drog slutsatsen att Storbritanniens deltagande i EEC skulle kunna förkorta avståndet mellan nordamerikansk och västeuropeisk teknologi.⁵

Politikerna tog snart upp denna, av storkapitalet redan tidigare lanserade tanke och premiärminister Wilson gjorde ett förslag om skapandet av en 'europeisk teknologisk gemenskap'. Säkert talade han framför allt om samarbete mellan regeringar på området för finansiering av forskning och teknologiska innovationer. Detta uttrycker bara det faktum att de på forskning kraftigt baserade industrigrenarna har blivit otänkbara utan regeringshjälp.⁶ Men till sist är det bara skapandet av europeiska storfirmer som kan inskränka de amerikanska firmornas tilltagande betydelse på dessa områden.⁷

Den elektroniska datamaskinsindustrin är ett tydligt exempel på detta: 90 % av de i dag inom EEC fungerande elektroniska datamaskinerna är av nordamerikanskt ursprung. Man räknar under de kommande åren med en klar 'explosion' av avsättningsmarknaden för elektronhjärnor och med en tre- resp. fyrdubbling av dessa utrustningars antal i Västeuropa. Efter att 'Machines Bull' hade uppsugits av den amerikanska koncernen 'General Motors' har en subventionering av den franska regeringen på 40 millioner dollar lett fram till försöket, att av fyra firmor skapa en konkurrensduglig fransk framställare av elektroniska datamaskiner. Men detta försök ligger på ett mycket blygsamt plan. De stora amerikanska koncernernas enda potentiella konkurrent i Västeuropa är den brittiska 'Computers' industrin. Men även denna industri – uppsplittrad i olika medelstora – firmor – torde knappast kunna klara av en skärpt konkurrens. Så kommer britterna på olika vägar⁸ fram till slutsatsen att i början på 1970-talet bara en gemensam europeisk firma skulle kunna klara av att hålla stånd i tävlingen med Amerika. I verkligheten har det redan tidigare varit överläggningar om ett franskt-brittiskt (eller till och med ett franskt-brittiskt-västtyskt-holländskt) samarbete på detta område; det skulle troligen ha kunnat rädda 'Machines Bull' från att bli uppslukad av det nordamerikanska kapitalet. Dessa överläggningar misslyckades till största delen på grund av de Gaulles motstånd.⁹

Ett annat exempel – resultatet är visserligen ännu så länge inte känt – är kortdistansflygplanen för ett större antal passagerare. I dag har en amerikansk koncern 'Lockhead' världsmonopol på byggandet av sådana flygplanstyper. Storbritannien, Frankrike och Förbundsrepubliken försökte gemensamt att utveckla en liknande typ 'Airbus 300' (för 300 passagerare). För att försvara sitt monopol försökte nu 'Lockhead' att köpa loss britterna från ett deltagande i detta

⁵ *Le Monde*, 21 januari, 1967.

⁶ På det västeuropeiska samarbetsområdet angående vetenskaplig forskning finns det en slående framgång: forskningcentrat för kärnenergi, CERN, i närheten av Genève.

⁷ Wilson kom med sitt förslag för första gången i januari 1967. I mitten av 1968 skedde en sammanslagning av de tre viktigaste brittiska Computer-firmorna: International Computers and Tabulators, English Electric Computers och Plessey.

⁸ *The Times* city-editor, 27 augusti 1966: *The Economist*, 21 januari 1967. *Le Monde* berättar den 27 december att en sammanslagning av samtliga brittiska 'Computer' producenter till en enda jättekoncern håller på att förberedas.

⁹ I slutet av oktober 1967 togs ett nytt litet steg till 'informationsutbyte' mellan den brittiska 'Computer'-koncernen 'Elliot' och den franska firman 'Compagnie Générale d'Automation',

projekt. Men utan brittiskt deltagande blir projektet oräntabelt och orealistiskt, det 'står och faller' med Storbritanniens deltagande.¹⁰

Den brittiska veckotidningen *The Economist* påminde nyligen om att förutom detta 'Airbus' flygplan och det ännu inte ratificerade projektet att bygga ett kärnforskningsinstrument för CERN, är inte mindre än i i gemensamma europeiska företag på gång med brittiskt deltagande: 'Concorde', det gemensamma brittiskt-franska militärflygplanet 'Jaguar', det fransk-brittiska helikopterprojektet WG – 13, ELDO, ESRO, 'Eurocontrol', NADGE (ett militärt luftkontrollsystem), CERN, COMSAT (ett internationellt rymdtelekommunikations-system), kanaltunneln och det fransk-brittiska raketprojektet 'Martel'. Det sammanlagda brittiska bidraget till dessa projekt uppgår till ca 2 miljarder dollar.¹¹ I detta sammanhang bör man också hänvisa till att många brittiska instanser, på de Gaulles nyligen avgivna veto mot Storbritanniens inträde i EEC, svarade med hotet att hoppa av det dyraste av alla gemensamma projekt, 'Concorde'.¹²

Dessa gemensamma projekt går tillbaka på initiativ från statliga myndigheter. Men vid sidan av dessa finns det gemensamma brittisk-franska projekt inom privatinitiativens strikta område. Vi har redan nämnt några sådana initiativ på bank- och finansväsendets område. Ett mycket uppmärksammat förslag att centralisera hela Europahandeln med sydfrukter till hamnarna Genua och Trieste har lagts fram av den brittisk-holländska 'Shell'-koncernen, de italienska koncernerna 'Fiat, Fincantieri, Finsider, Lloyd Triestino och Assicurazioni Generali di Trieste'. Förslaget går ut på att bygga en flotta på 25 'Container'-fartyg till ett värde av 250 millioner DM.¹³

De Gaulles motstånd mot Storbritanniens inträde i EEC omfattar två paradoxala moment. Genom att hålla briterne borta från EEC förlorar han sin potentiellt starkaste bundsförvant i kampen mot de 'övernationella' makternas snabba utveckling i Västeuropa. Ty i inget annat västeuropeiskt land, håller man av lättförståeliga skäl så starkt fast vid den nationella suveränitetens dogm, som i det förut så mäktiga Storbritannien. Å andra sidan blir uppenbarligen ett från USA oavhängigt Västeuropa betydligt mer livs- och konkurrensdugligt genom bidraget från den brittiska teknologin och ekonomin.

De Gaulles argumentering, som lägger vikt vid Storbritanniens speciella relationer med USA, och på den grundläggande maritima naturen hos den brittiska ekonomin, är föga övertygande. Det rör sig här framför allt om en bristande förståelse för det övergångsskede, som den brittiska kapitalismen befinner sig i, sedan 'Empires' nedgång och beslutet att inträda i EEC. Men just beslutet att framvinga ett inträde ger uttryck för det faktum, att denna kapitalism är fast besluten, att ersätta en epok av världspolitiska relationer med en ny, som motsvarar dess grundläggande intressen.

Här har vi faktiskt att göra med en ideologisk säregenhet hos den gamle mannen i Elyséepalatset, som inte kan övervinna barriärerna i sitt, under ungdomsåren av en nationalstatlig, om inte nationalistisk, ideologi, präglade tänkande. De Gaulles 'stora syfte', Frankrikes ledarroll på det europeiska fastlandet, understött av ett försvagande av de amerikanska positionerna och ett franskt kärnvapenmonopol i Västeuropa, tål inget brittiskt inträde i EEC. Men detta 'stora syfte' är rena utopin, eftersom den tilldelar Frankrike en ställning, som varken motsvarar de ekonomiska eller de politiska kraftförhållandena. Därför är hans veto mot det brittiska inträdet i EEC lika dömt att misslyckas, som hans redan i dag

¹⁰ *L'Echo de la Bourse*, Bryssel, 5 december 1967.

¹¹ *The Economist*, 18 november 1967.

¹² *The Economist*, 16 november 1967. Här har den privatekonomiska 'Society of British Aerospace Companies' åter igen mött detta hot, med ett direkt upprop till den allmänna opinionen.

¹³ *The Economist*, 24 juni 1967.

nästan glömda försök att upprätthålla EEC:s konsolidering, respektive upphäva den. Det enda som han visserligen skulle kunna göra, är att utöva en flerårig obstruktion, till dess denna övervinns av ekonomiska och fysiologiska fakta.

Kan man tänka sig att den brittiska storbourgeoisien inte bara skulle vara beredd att delta i gemensamma 'europeiska bolag', utan också att göra de viktiga suveränitetsavsägelser, som skulle möjliggöra en ny västeuropeisk statsformation? I dag låter frågan ännu som en ren fantasiprodukt. De brittiska ekonomins band med 'Commonwealth' är fortfarande mycket starka. Storbritannien exporterar ännu 50 % mera varuvärde 'över havet', än till Västeuropa och den brittiska bourgeoisins idéer och känslor behärskas fortfarande mycket starkare av dessa band, än vad som motsvarar fakta i dag.

Men samtidigt måste man erkänna existensen av den i sin linda befintliga, mottendensen. Under tiden från 1958 till 1965 steg den brittiska exporten 'över havet' med 30 %, den till EFTA-länderna däremot med 109 % och den till EEC-länderna med till och med 116 %. De gamla positionerna från världsríkets och preferenstillarnas tid går långsamt men säkert förlorade. I Indien är de nästan helt försvunna. I Kanada och Australien undermineras de av den amerikanska konkurrensen på ett obönhörligt sätt. I många afrikanska länder och i Sydostasien är de direkt hotade av kolonialrevolutionens nästa våg. Och den minskande finansieringsförmågan, som betingar en nedskärning av de militära utgifterna 'öster om Suez', måste på samma sätt leda till en ytterligare uppluckring av relationerna med många av de tidigare favoritmarknaderna.

Den ekonomiska logiken tvingar det brittiska storkapitalet till en helomvändning till Europa. Detta tvång kommer slutligen också att bryta ner allt ideologiskt och sentimentalt motstånd mot västeuropeiska 'övernationella' myndigheter. Detta så mycket mer, som Storbritannien inom ramen för ett på så sätt utvidgat EEC, med stöd av traditionella bundsförvanter i Beneluxländerna (och eventuellt de skandinaviska länderna), skulle ställa krav på en obestridlig ledarroll. Bara ett socialistiskt Storbritannien skulle i längden kunna välja en annan väg. Denna ekonomiska logik skulle också hjälpa till att undanröja det mest betydande hindret på vägen till Storbritanniens integrering i EEC – pundets speciella roll som internationell valuta och den kroniska svaghet som motsvarar denna roll. En faktisk europeisk ekonomisk integration kräver en gemensam europeisk valuta. Det problem som står till debatt är alltså inte 'pundets tillfrisknande' innan ett brittiskt inträde i EEC blir möjligt. Problemet är de brittiska kapitalisternas beredvillighet att låta pundet gå upp i en ny gemensam europeisk valuta, som bättre skulle kunna spela rollen av en internationell valutareserv än den slutgiltigt försvagade Sterlingvalutan.

Världens 'övriga' länder och konkurrensen Västeuropa – USA

Vi vill här slå fast, att vi ännu så länge endast har beskrivit det kapitalistiska produktionssättets objektiva lagbundenhet och den västeuropeiska bourgeoisieens intressen, men att vi ingalunda tänker identifiera dessa med Västeuropas arbetande befolknings intressen, för att inte nämna hela mänsklighetens. I kapitalets historia är varje process av utvidgad centralisering – dvs. i sista hand utvidgningen av den mänskliga produktionens objektiva socialisering – en motsägelsefull process. Inom ett storföretag planeras rationellt. Men detta ökar bara anarkin i konkurrensen mellan storföretagen. Inom en koncern eller en kartell sträcker sig denna planering tidvis över hela industrigrenar, men skärper samtidigt den irrationalitet och anarki som härstammar från den ojämna utvecklingen och den ömsesidiga konkurrensen mellan olika industrigrenar. Inom kapitalismen är en 'nationellt ordnad' ekonomi samtidigt en skärpt internationell konkurrens. En regional ekonomisk integration på ett internationellt plan skärper motsättningarna, konkurrensen och anarkin inom världsekonomin.

EEC:s bildande har inte skapat den västeuropeiska kapitalismens långvariga ekonomiska uppsving från Koreakriget till vändpunkten 1965. Det är tvärtom denna långa högkonjunktur, som på ett avgörande sätt har underlättat EEC:s bildande. Under en stagnations- eller ekonomisk krisperiod skulle medlemsstaterna säkert inte ha varit beredda att acceptera en nedsättning av tulltaxor och – de ännu så länge obetydliga – avsägelse av ekonomisk suveränitet. Men denna, – och USA-ekonomins högkonjunktur, som började med Kennedys regeringstillträde – har förvridit förhållandena på världsmarknaden ännu mer, i riktning mot historiskt-explosiva utvecklingskillnader. Under de sista 15 åren har de 'rika' länderna i verkligheten blivit rikare, medan de 'fattiga' länderna däremot har blivit fattigare. Denna utveckling finner sitt statistiska uttryck i följande siffror: Den tredje världens andel i världshandeln har gått tillbaka från 31,3 % 1950 till 20,8 % 1963 och rent av till 18,5 % 1967. Stryker man oljehandeln, så sjunker utvecklingsländernas andel till och med till 10 %.

Det är onödigt att i detalj gå in på, hur mycket de gemensamma importtullarna inom EEC, gentemot de utomstående länderna, har hämmat exporten av industrivaror från just de typiska exportindustrierna i tredje världen (textilvaror och produkter från livsmedelsindustrin). Detsamma gäller för diskrimineringsåtgärderna gentemot exporten från vissa latinamerikanska och asiatiska länder till förmån för exportprodukter från, inom den franska inflytelse sfären belägna, afrikanska stater.

Detta har inte heller förfelat sin verkan på EEC-exporten. 1958 köpte utvecklingsländerna fortfarande 27 % av samtliga från EEC exporterade varor; 1965 hade denna andel gått tillbaka till 15,7 %, varav 4 % fortfarande gick till de associerade länderna. Med andra ord: Om man också räknar med Kina, så tar två tredjedelar av mänskligheten del i EEC:s export med knappt 10 %. Många experter följer med oro tendensen till ett tilltagande utbyte av industrivaror mellan industrialiserade nationer, vilken ur den kapitalistiska ekonomin avlägsnar säkerhetsventilen, att kunna exportera industrivaror till icke-industrialiserade områden. Denna tendens är resultatet av en slags egendoms- och förmögenhetskoncentration på ett internationellt plan, som vi inte närmare kan undersöka här, men som likväl motsvarar grundtendenserna i det kapitalistiska produktionssättet.

En rapport från Förenta Nationernas ekonomiska och sociala utskott har ingående undersökt konsekvenserna av att man införde en gemensam yttre tulltaxa för handeln mellan medlems-

staterna i EEC och tredje världens länder.¹ På de rent tropiska råvarornas område verkar framför allt banan- och träimporten till Förbundsrepubliken och växtoljeimporten till Benelux-länderna hotade. På liknande sätt kan man räkna med en viss diskriminering till förmån för kaffeexporten från de under franskt inflytande belägna associerade afrikanska länderna. En helt entydig diskriminering uppvisar livsmedelsimporten till Förbundsrepubliken från icke-medlemsländer (i detta fall inte bara kött från Argentina och Uruguay eller vete från Kanada, utan också ägg, smör och ost från Danmark, och fiskerivaror från de skandinaviska länderna). Detta är en följd av den s. k. 'gemensamma jordbrukspolitiken' som favoriserar framför allt de veteexporterande storbönderna i Frankrike.

Några siffror förtydligar de bakslag som de icke-associerade utvecklingsländerna redan fått utstå i handeln med EEC. Mellan 1957 och 1961 gick deras andel av Frankrikes kaffeimport tillbaka från 34,7 % till 28,1 %, andelen i Benelux-ländernas kakaoimport sjönk från 69,5 % till 64,9 %, i Italiens träimport från 93,7 % till 79,8 %, i Italiens växtoljeimport från 92,9 % till 78,3 %.²

Ännu värre hotas exporten av textilier från utvecklingsländerna till EEC, eftersom här används inte bara skyddstullar, utan också kraftiga kvantitativa inskränkningar genom kontingentering. I detta sammanhang bör det framhåvas att 1960 kom bara 4 % av EEC-staternas textilimport från utvecklingsländerna, gentemot fortfarande 14 % av importen från EFTA-länderna och 22 % från Förenta Staterna.³

Säkerligen har EEC gett ett växande antal krediter till de associerade länderna i Afrika: men dessa krediter har framför allt gagnat de industrier i EEC-länderna som exporterar industriell utrustning, (och delvis har de lett till en relativ förbättring av Förbundsrepublikens positioner på den afrikanska marknaden), men utan att bidra på ett märkbart sätt till att påskynda dessa länders ekonomiska tillväxttakt. Det nordamerikanska inflytandet både via handeln och via militärhjälp, tilltar därför långsamt och har i minst två fall lett till att viktiga afrikanska länder (Marocko och Kongo-Kinshasa) har glidit över från de västeuropeiska makternas inflytelsesfär till Förenta Staternas.

Betraktar man inte längre frågan utifrån de associerade och EEC-ländernas trånga ramar, utan efter världsmått, så är resultaten ännu entydigare. Det råder inget tvivel om att Förenta Staterna har lyckats med att överta en rad av de västeuropeiska maktpositionerna i tidigare kolonier eller halvkolonier. Från Sydvietnam, Indonesien och Thailand till Libanon, Turkiet och Grekland har Washington övertagit Londons', Paris' och Amsterdams arv. En liknande utveckling kommer också fram i de s. k. 'vita dominions' inom det brittiska 'Commonwealth'.

Säkerligen har detta också haft negativa konsekvenser för den amerikanska ekonomins konkurrensförmåga: enorma militär-utgifter i utlandet (t. ex. kriget i Vietnam) och tilltagande politiska spänningar inom det amerikanska samhället som en följd av detta engagemang. Men i och med att genom detta en del av det västeuropeiska – främst det brittiska – storkapitalets nyckelpositioner isoleras och börjar brytas ner (tänk på de västeuropeiska oljeintressena i de arabiska länderna och den brittiska positionen i Malaysia), så förskjuter sig ändå i detta sammanhang kraftförhållanden till USA:s förmån. De Gaulles försök att vinna tillbaka politiskt kapital för Västeuropa genom att mera klokt pröva sig fram mot kolonialrevolutionens krafter, har få chanser att lyckas. För det första är ett sådant kryssande inte tillräckligt

¹ United Nation Departement of Economic and Social Affairs: *World Economic Survey 1962, I, The developing countries in the world trade*, United Nations, New York, 1963.

² a.a. s. 99.

³ Ordföranden i världsbanken, Georg D. Woods, framhöll i Paris den 27 januari 1967 att de internationella tulltaxorna innebär en allvarlig diskriminering av utvecklingsländernas bearbetande industri.

ekonomiskt underbyggt och för det andra kan han inte hålla jämna steg med den revolutionära rörelsens tilltagande radikaliserings i denna del av världen.

Japans uppseendeväckande uppstigande till en ny världsmakt spelar härvidlag en liknande roll. Ty den unga, teknologiskt starkt utvecklade och aggressiva japanska industrins export-offensiv hotar i första hand europeiska och inte nordamerikanska avsättningsmarknader. Detta framgår av de mest slående japanska exportframgångarna: skeppsbyggnad, transistorapparater och optisk industri). Också när det gäller stålindustrin är japanernas huvudkonkurrenter, de västeuropeiska och inte de nordamerikanska koncernerna. Japans nästa stora exportvåg kommer troligen att dra med sig bilindustrin, där Japan med en årlig produktion på mer än 2 miljoner bilar, redan har trängt bort Storbritannien från tredjeplatsen bland produktionsländerna och antagligen innan slutet på 1960-talet också kommer att för gott tränga bort Förbundsrepubliken från andra platsen i världsproduktionen. Denna exportvåg kommer att hota den västeuropeiska bilindustrins positioner på två sätt: för det första, på den västeuropeiska marknaden och för det andra, på den nordamerikanska marknaden.

Dessutom bör det slås fast, att de amerikanska koncernerna i själva Japan redan har skapat sig mycket starka utgångspositioner något som de västeuropeiska koncernerna inte har något likvärdigt att sätta emot. Men sedan 1967 håller Japan på att liberalisera kapitalimporten och man kan med säkerhet räkna med, att dessa utgångspositioner låter sig utnyttjas, till att garantera flera snabba intränganden av de stora amerikanska bolagen. Ja, det skulle säkert inte vara fel att förutspå, att den amerikanska kapitalexporten till Japan inom de närmaste fem åren kommer att öka i samma takt, som i Västeuropa under de gångna fem åren.

Det japanska storkapitalet självt har med växande framgång försökt att med hjälp av en fredlig handelsexpansion och u-hjälp återvinna de positioner som det hade förlorat i många av Östasiens länder (Filipinerna, Thailand, Sydkorea, Malaysia, Formosa, Indonesien) genom sitt militära nederlag 1945. Japan uppträder vid lämpliga tillfällen som Förenta Staternas konkurrent och kommer nog att göra det till och med i tilltagande omfattning och med framgång (den amerikanska bilexporten till dessa länder har nästan helt och hållet trängts undan av den japanska). Men de amerikanska avsättningsmöjligheterna har i vilket fall som helst varit mycket blygsamma i dessa länder. Och när de nordamerikanska exportchanserna där drabbas direkt, så verkar det ändå som om de på längre sikt profiterade på den japanska expansionen, ty många av de japanska exportindustrierna är tvungna att delvis köpa sina utrustningar i Förenta Staterna. En expansion av den japanska exporten leder automatiskt till en expansion av den amerikanska exporten till Japan. Något liknande har ännu så länge inte hänt med avseende på EEC-länderna.

Japans export till Asien och Stilla havsländerna steg från 1,138 miljarder dollar 1958 till 3,150 miljarder dollar 1965. Men samtidigt steg Japans import från Förenta Staterna och Kanada från 1,358 miljarder dollar 1958 till 3,045 miljarder dollar 1965. I hur hög grad Japan är en privilegierad avsättningsmarknad för Förenta Staterna i konkurrensen mellan Västeuropa och Nordamerika, framgår av det faktum att Japan 1965 importerade fem gånger så mycket varor från USA än från EEC-länderna (2,48 miljarder dollar mot 484 miljoner dollar).

Östblockländerna har, åtminstone vad gäller industrivaror, en motsatt roll. En lagstiftad diskriminering av handeln med östblocket, utav Förenta Staternas regering, framför allt med avseende på s. k. strategiskt material, och den allmänna fruktan för, att ett stärkande av den sovjetiska industrin genom en modernisering av maskinutrustningarna skulle yttra sig i ett stärkande av militärpotentialen. Detta har tvingat den amerikanska bourgeoisien att visa största återhållsamhet i att utveckla handeln med Sovjetunionen. Om också en differentiering sedan några år har ägt rum i handelspolitiken gentemot östblocket, och efter att kredit- och leveransvillkoren har luckrats upp gentemot det som neutralt betraktade Jugoslavien, och även

liknande lättnader har inträtt för exporten av amerikanska varor till Polen och Rumänien, så förblir i allmänhet USA-handelns expansion på östblocket långt efter expansionen på Väst-europa (där visserligen Storbritannien har tagit en betydande del av expansionen på sin räkning). Detta gäller i ännu högre grad för handeln med Folkrepubliken Kina, som från USA:s sida praktiskt taget inte existerar, medan det västeuropeiska kapitalet inte drog sig för att helt och fullt utnyttja de möjligheter som framkom bl. a. genom den plötsliga avmattningen av de sovjetisk-kinesiska handelsrelationerna.

De stora amerikanska koncernerna har förgäves försökt att hämma denna för dem ofördelaktiga utveckling. Å ena sidan har de genom regeringen i Washington utövat ett stadigt tryck på de västeuropeiska bundsförvanterna för att tvinga dessa att inställa exporten av strategiska varor till östblocksländerna. Men å andra sidan har de försökt att påverka Förenta Staternas regering, med syftet att få en uppluckring av de strikta amerikanska exportbestämmelserna till stånd. Men framgången med detta har hittills varit mycket blygsamma.

Från 1958 till 1966 steg EEC:s export till östblocksländerna från 624 miljoner dollar till 1,68 miljarder dollar, medan USA-exporten till samma länder under samma tidsperiod bara steg från 11 000 miljoner till 198 miljoner dollar. På samma sätt som Japan för USA, utgör följaktligen östblocket en slags privilegierad avsättningsmarknad för Västeuropas del.⁴ Ett i detta sammanhang mycket slående exempel är den tilltagande avsättningen av elektroniska datamaskiner i östblocksländerna. Detta kommer att få ökad betydelse under de kommande åren, med de sovjetiska ansträngningarna att i växande omfattning automatisera industrin och dra in den matematiska tekniken ('operational research' och 'linear programming') i den ekonomiska planeringen. I dag står denna marknad fullkomligt utanför den amerikanska koncernen IBM:s inflytelsesfär och är praktiskt taget helt behärskad av den brittiska elektroniska industrin.⁵ Experter uppskattar det sovjetiska upphämningsbehovet till 5 år och 12 000 'computers' med ett totalvärde av cirka 10 miljarder dollar. De räknar med en möjlig japansk konkurrens, som dock ännu så länge inte har visat sig.⁶

Sedan mitten av 1966 spelar östblocket inte bara rollen av en privilegierad avsättningsmarknad för västeuropeiska varor. Östblocksländernas handelspolitik närmare sig dessutom en punkt, vid vilken till och med en begränsad kapitalexport från Västeuropa till detta område blir möjlig. Byggandet av hela företag åtföljs av långfristiga krediter med sådana räntevillkor, att man kan tala om en faktisk kapitalplacering.

De viktigaste exemplen i detta sammanhang är, byggandet av en stor bilfabrik till ett värde av 3,5 miljarder DM i Togliattigrad av den italienska Fiat-koncernen, byggandet av en bilfabrik i Rumänien, byggandet av 6 syntetgummifabriker i USSR av Pirelli-koncernen, upprättandet av talrika petrokemiska fabriker av den brittiska ICI-koncernen och byggandet av ett drivhuskomplex i Bulgarien av en holländsk koncern. Sammanlagt 150 fabriker byggs just nu av västtyska firmor inom östblocket, somliga i licensform, andra med vinstdeltagande.

Vi får på så vis en bild av samspelet mellan världsekonominns olika storområden, som inte grundläggande förändrar det ömsesidiga konkurrensförhållandet mellan Västeuropa och Nordamerika. Japans och utvecklingsländernas roll favoriserar USA:s positioner; de icke-kapitalistiska ländernas roll favoriserar objektivt Västeuropas positioner. Även om denna inverkan rent kvantitativt – utgående från exporten och profiten av kapitalinvesteringar – låter sig läggas mer till USA:s förmån än till dess västeuropeiska konkurrenters, så är denna

⁴ Västeuropas (EEC- och EFTA-staternas) totala export till östblocket uppnådde 1966 2,7 miljarder dollar. Huvuddelen av denna stod Förbundsrepubliken för med 25,8 % och Storbritannien med 15,2 %.

⁵ *The Economist*, 28 december 1966 och 19 augusti 1967.

⁶ *Le Monde* (22/23 oktober 1967) ägnade en intressant artikel åt frågan, om USSR har missat datorrevolutionen.

skillnad ändå: bara marginell. Det avgörande område där denna konkurrens utspelas är inom själva Västeuropa och Nordamerika och inte världens övriga del.

Förhållandet Västeuropa – USA och det internationella valutasystemets kris

Sedan flera år försöker den franska regeringen att förvandla den amerikanska betalningsbalansens kroniska underskott till ett vapen för att inskränka den amerikanska dominansen på världsmarknaden, men framför allt för att inskränka de amerikanska koncernernas inflytande på den västeuropeiska marknaden.¹ Detta kroniska underskott är som bekant inte resultatet av en passiv handelsbalans. Denna visar tvärtom ett kroniskt exportöverskott, som under de gångna 6 åren har rört sig mellan 4 och 7 miljarder dollar årligen. De egentliga orsakerna till betalningsbalansens underskott är förutom den privata kapitalexporten framför allt militärutgifterna i utlandet och de statliga myndigheternas utlandshjälp.²

De franska teoretikerna – inspirerade av prof. Jacques Rueffs skola – betraktar detta kroniska underskott i den amerikanska betalningsbalansen rent formellt som ett uttryck för den permanenta inflationen i Förenta Staterna. Så länge det internationella valutasystemet vilar på 'Gold-Exchange-Standard' skulle detta tillåta USA att med överskottsköpkraften inom det egna landet köpa upp utländska firmor. Samtidigt skulle detta konstant driva på inflationen i en världsomfattande skala, eftersom de olika centralbankernas dollar- och pundreserver återigen flyter tillbaka till New York och London, där de kortfristig förräntas och alltså samtidigt utvidgar penning- och kreditvolymen i de enskilda länderna, som USA och Storbritannien. Denna inflationskarusell samt faran för ett plötsligt utflöde av det i utlandet kortfristig placerade amerikanska kapitalet, skulle medföra, såsom ett hot, en upprepning av den stora krisen från 1929 till 1933. Mot denna för dem oacceptabla utveckling ser Rueff-skolan och den under dennas inflytande stående gaullismen bara ett botemedel: att återvända till den rena guldvalutan, som automatiskt skulle återställa jämvikten i den amerikanska betalningsbalansen och tvinga det amerikanska storkapitalet att i Västeuropa åter ge upp en rad av sina erövrade positioner.³

Det är uppenbart att den amerikanska ekonomins förlust av sin absoluta ledarställning i världen på intet område går att så entydigt kartlägga som vad gäller valutareserverna. 1950 förfogade USA över en reserv på 22,8 miljarder dollar, EEC-länderna bara över 3 miljarder dollar. 1958 hade USA:s reserver fallit till 20,6 miljarder dollar, EEC:s reserver hade stigit till 11,9 miljarder dollar. Sedan kom det stora omslaget och i slutet på 1966 uppgick de amerikanska reserverna till bara 14,6 miljarder dollar, medan EEC-ländernas hade nått upp till 20,2 miljarder dollar. Därtill kommer att USA-reserverna, som 1950 och 1958 bestod av rent

¹ I hur hög grad de Gaulle systematiskt försöker att utnyttja alla omständigheter i sin 'kamp mot den amerikanska hegemonien', visade hans resa till Kanada och hans där, framför den franska delen av befolkningen, hållna tal. Men hans hållning visar i hur grad han saknar sinne för en dialektisk växelverkan och dialektiska sammanhang, eftersom den befrämjar franskkanadensarnas separatism: En sådan separatism som försvagar den kanadensiska federationen, skulle objektivt öka den amerikanska ekonomins hegemoni, både över den engelska och den franska delen av Kanada.

² Man måste här ta med i beräkningen det faktum, att den amerikanska nettokapitalexporten på t. ex. 2 miljarder dollar under 1:a halvåret 1966 (2,7 miljarder dollar under 1:a halvåret 1965) står mot en nettoimport av kapitalvinster på upp till i miljarder dollar under 1:a halvåret 1966 (2,3 miljarder dollar 1:a halvåret 1965). Liksom det brittiska storkapitalet under sin glansperiod före första världskriget, tillåter sig det amerikanska kapitalet lyxen att i verkligheten finansiera sin omfattande kapitalexport endast med räntorna från det redan i utlandet investerade kapitalet. Skulle kapitalexporten till Europa sjunka, så skulle konsekvensen bli att USA-kapitalet drog mer kapital ut ur Europa än det investerade där, dvs. att exploateringens negativa sidor skulle skärpas, medan de positiva skulle försvinna. Det är just detta globala kapitalutflöde (capital drain) som utgjorde huvudargumentet för imperialismens motståndare i Indien för 1:a och 2:a världskriget och utgör det än i dag i Latinamerika.

³ Se bl. a. Jacques Rueff, *De Page de l'inflation*, Paris, Payotförlaget 1967.

guld, idag bara till 90 % består av guld medan samtidigt guldandelen i EEC-staternas valutareserver steg från 17 % 1958 till 75 % 1966.⁴

Den gaullistiska regimen ständiga angrepp på 'dollarinflationen' och dess uttalade vägran att bära denna inflations kostnader, genom en utökning av de internationella betalningsmedlen, har framkallat en tilltagande spänning inom Internationella Valutafonden, där framför allt Förenta Staterna och Storbritannien kräver en utvidgning av de internationella betalningsmedlen. Det är uppenbart att de internationella valutareserverna sedan årtal tillbaka utvecklar sig mycket långsammare än den internationella handeln. Orsaken till det onda, skulle enligt talesmännen för en återgång till en ren guldvaluta vara, en alltför långsam utveckling av guldproduktionen, till följd av ett för lågt guldpris;⁵ amerikaner och briter svarar, att roten till det onda är en för stark avhängighet av guld och för lite oberoende betalningsmedel. De sammanlagda reserverna av alla centralbanker, inkl. Internationella Valutafonden, motsvarade 1956 56 % av världsimporten; 1966 motsvarade de bara 33 %. Även om man bortser från Förenta Staternas speciella fall så får man ändå en tillbakagång från 41 % till 30 %. Men Frankrike, på sista tiden med stöd av de övriga EEC-länderna, företräder ståndpunkten att det är otillräckligt att skapa ytterligare betalningsmedel i större omfattning så länge det kroniska underskottet i den amerikanska (och den brittiska) betalningsbalansen inte har klarats av. Skapandet av dessa ytterligare betalningsmedel skulle annars bara stödja en fortsättning av dollar- och pundinflationen.

När man för talesmännen för ett återvändande till ren guldvaluta påpekar den farliga knappheten på internationella betalningsmedel, svarar de i allmänhet att en guldrevalvering på 50 eller 100 % skulle kunna lösa det problemet för årtionden framåt. Här behöver vi inte närmare gå in på att en sådan revalvering framför allt skulle utfalla till Västeuropas

fördel, som i dag förfogar över mycket mer guld än USA, (21,5 miljarder dollar mot 13 miljarder dollar vid mitten av 1967), för att överhuvudtaget inte tala om de s. k. utvecklingsländerna.

Den växande spänningen inom Internationella Valutafonden har entydigt ökat faran för ett återfall till den internationella valutaanarki, som oundvikligen skulle bli följden av ett återvändande till en valutationalism. Uppretad av franska nålstick och illa dolda attacker, hotar det amerikanska storkapitalet med hårda repressalier. Skulle en spekulationsrörelse mot dollarn utveckla sig vidare, så kan Förenta Staterna fatta beslutet, att först upphäva dollarns guldtäckning, sedan införa ett embargo på guldexporten från USA och slutligen 'demonetisera' guldets fullständigt, dvs. på en gång kasta ut USA:s hela gulds katt på världsmarknaden. Detta,

⁴ Detta motsvarar delvis en medveten fransk 'aktion' mot dollarn. I slutet av mars 1967 hade guldets andel av 'Banque de France' totala bruttoreserver, stigit till 91,85 % mot ett genomsnitt av bara 78,11 % för EEC-centralbankerna och en guldandel av 'Banque de France' reserver på 71,43 % i slutet av 1958. Men om man tar med i beräkningen, att guldandelen av 'Bundesbank' bruttoreserver från slutet av 1958 till början av 1967 hade stigit från 46,04 % till 64 %, av italienska centralbankens bruttoreserver från 50,77 % till 68 %, så kan man inte bara göra den medvetna franska politiken ansvarig för detta. Man måste också ta med i beräkningen de oundvikliga objektiva konsekvenserna av de amerikanska valutareservernas tillbakagång, vilka ökar den objektiva risken för en devalvering av dollarn och tvingar centralbankerna i Västeuropa att kompensera denna tilltagande risk med att höja guldandelen i totalreserverna. Resultatet av denna stigande risk för en devalvering av dollarn är den tilltagande tendensen att hamstra guld, vilket 1966 för första gången ledde till att ingen del av den under detta år framställda guldmängden på 1,44 miljarder dollar flöt till centralbankerna, utan att den totala guldrserven i den kapitalistiska världens centralbanker till och med sjönk med 95 miljoner dollar. Den Rueff-de Gaulliska kampanjen för en höjning av guldpriset favoriserar självklart hamstring av guld.

⁵ R. S. Cooke, ordförande i den sydafrikanska gruvkommissionen, som står för 74 % av guldproduktionen i den kapitalistiska världen, förklarade den 28 juni 1967 att de sydafrikanska guldgruvornas produktion inom få år skulle kunna falla till en sjättedel av i dag, om inte guldpriset höjdes, trots att produktionskostnaderna fortsatte att stiga från år till år.

menade Henry Heuss, ordförande i USA-kongressens utskott för internationella finansfrågor, skulle kunna trycka ner guldpriset från 35 till 6 dollar per ounce.⁶ Under nu rådande betingelser skulle detta mycket snabbt leda till en ny knapphet på dollar, som ju försvann först som en konsekvens av den passiva USA-betalningsbalansen, efter att den hade varit den kapitalistiska världens huvudkrishärd under de första efterkrigsåren. Och slutligen, så argumenteras det, skulle dollarns soliditet inte bero på några guldinnehav utan på den amerikanska ekonomins oerhörda produktionskapacitet och det våldsamma utösande av varor som denna ekonomi år ut och år in låter komma världs- och hemmamarknaden till del. Fortsätter man diskussionen i detta tonläge så får det amerikanska hotet svaret, att ett ensidigt embargo på utförsel av guld från Förenta Staterna kan leda till motåtgärder, som betydande inskränker införseln av amerikanskt kapital och amerikanska varor till västeuropeiska länder. Men detta vore sedan bara upptakten till ett återfall i protektionism för den amerikanska ekonomien och så kommer vi in i en virvel med en snabbt krympande världshandel och en allmänt nedgående konjunktur.

Ännu tydligare blir denna slutsats om man sysselsätter sig med hypotesen om ett faktiskt återvändande till guldstandarden. Exemplet från den västliga ekonomien åren 1929 till 1933 har på ett tragiskt sätt visat hur sammanfallandet av en avmattad konjunktur med en negativ betalningsbalans har tvingat regeringar, som håller fast vid guldstandarden, att i stället för ett konjunkturbefrämjande penningkapande, bedriva en konjunkturstrypande kredit- och penningåstramningspolitik. Resultatet är sedan oundvikligt: i stället för en mild recession, den svåraste ekonomiska kris. I och med att Rueff-skolans professorer kräver ett återvändande till guldautomatiken, så vill de vrida tillbaka historiens hjul till den förkeynesianska tidsåldern.

Detta är inte rätta platsen, att upptäcka alla svagheter i argumenteringen hos förespråkarna för ett återvändande till en ren guldvaluta. Vi vill bara visa på några tydliga motsägelser i denna teori.

Rueff och hans anhängare tror, att vid en ren guldvaluta, förorsakar avtappningen av guld en minskning av den effektiva efterfrågan och därmed en prissänkning, som automatiskt höjer exporten, återställer jämvikten i betalningsbalansen och åter höjes sysselsättningen. De glömmer härvid för det första, att vid en sjunkande effektiv hemmaefterfrågan, först produktionskapacitetens framställnings- och utnyttjandegrad går tillbaka, vilket under den monopolistiska senkapitalismens betingelser inte leder till en sänkning utan till en höjning av priset på viktiga exportvaror, detta för att förhindra profittkvotens försvinnande (exemplet från Wilsons deflationspolitik 1966-67 i Storbritannien är typiskt härför). De glömmer för det andra: att en ökning av utförseln inte bara beror på priset utan också på exportpaketets efterfrågeelasticitet och därför på strukturen av detta exportpaket. De glömmer för det tredje, att också utvecklingen av den effektiva efterfrågan i utlandet har ett inflytande på exportchanserna. Om det alltså i flera länder av oberoende skäl sker en tillbakagång i sysselsättningen och inkomstnivån, då kommer inte ens de strängaste deflationsåtgärder att leda till en expansion av utförseln. Förespråkarna för den rena guldvalutan förhåller sig som om det finnes bara guld- och inga överproduktionskriser. De bortser därvid från, att det under

⁶ *L'Echo de la Bourse*, Bryssel, den 25 november 1967. Det är mycket svårt att i händelse av en sådan omvandling av dollarn till en ren guldvaluta, uppskatta den reella efterfrågan på icke-monetärt guld. Den årliga efterfrågan från industrin och juvelhandeln beräknas till cirka en halv miljard dollar, dvs. en tredjedel av den årliga guldproduktionen. Dollarfordringarna utanför USA uppgår till ca 30 miljarder, varav dock bara hälften befinner sig i privat ägo. en totala, privathamstrade gulds-katten i världen uppskattas till 20 miljarder dollar. Den ökar årligen med i miljard dollar.

århundradet mellan 1815 och 1914, trots en ren guldvaluta, har funnits talrika, delvis svåra, ekonomiska kriser.⁷

Det är obestriddigt, att USA sedan flera årtionden tillbaka befinner sig i en permanent inflation. Men det är samtidigt ett faktum att det bara är den enorma skuldsättningen hos regering, firmor och hushåll, som tillåter det oerhörda amerikanska produktionsmaskineriet att hållas i gång och att växa.⁸

Varje försök att återvända till en finanspolitisk ortodoxi förorsakar åtminstone stagnation, om inte varandra snabbt avlösande recessioner. Och höll man envist fast vid guldvalutans automatik så skulle dessa recessioner oundvikligen omvandlas till allvarliga ekonomiska kriser.⁹ Men detta har för närvarande det amerikanska storkapitalet under inga omständigheter samhälleligt och militärpolitiskt råd med. Därför är den av det gaullistiska Frankrike krävda återgången till en ren guldvaluta rena utopin.

A andra sidan är det lika obestriddigt, att den ständigt växande pyramiden av privat och statlig skuldsättning i USA, genom den oavbrutet pågående köpkraftsnedvärderingen av dollarn, orsakad av den permanenta inflationen, måste leda till svåra ekonomiska rubbningar framför allt på det internationella valuta- och handelssystemets område. Men det rör sig om en objektiv motsättning i senkapitalismens ekonomiska läge som sådant: det finns en oövervinnlig motsättning mellan dollarns roll som huvudstöttepelare för Förenta Staternas konjunktur och dollarns roll som det viktigaste internationella betalningsmedlet. Men då det inte är särskilt rationellt, att i 15 år ha velat förhindra en allvarlig kris på så sätt att man förlägger den i de närmaste tre åren, så kan man vara säker på att den amerikanska storbourgeoisien inte kommer att försöka lösa denna motsättning genom att ge upp den konjunkturbefrämjande (dvs. inflatoriska) penningpolitiken.

Det gaullistiska alternativet saknar en rationell kärna så tillvida att en allvarlig amerikansk ekonomisk kris inte skulle vara utan förhärjande verkningar på den västeuropeiska ekonomin. Här ser vi återigen hur fel det vore, att av den amerikanska ekonomiens förlust av sin absoluta ledarställning, dra slutsatsen att den har förlorat sin relativa övervikt. I verkligheten förblir Förenta Staternas ekonomi för närvarande den överlägset viktigaste sektorn av det internationella kapitalistiska systemet, och varje skakning i denna sektor skulle förorsaka allvarliga skakningar i hela systemet. I den mån som den franska politiken går ut på en enkel utpressning, så betyder den objektivt att vissa kretsar av den franska storbourgeoisien vill såga av den gren de sitter på.

⁷ För ett effektivt bemötande av den rena guldvalutans dogm se en äldre bok av Bertrand Nogaro, *La Monnaie et les systèmes monétaires*, Paris, 1948 Libraire de Droit et de Jurisprudence, såväl som det nyligen utgivna verket av Robert Mossé, *Les problèmes monétaires internationaux*, Paris, Payot, 1967.

⁸ Den totala privata skuldsättningen i USA har stigit från 140 miljarder dollar 1945 till 743 miljarder dollar 1963. De utgjorde 1945 78 % av den privata bruttonationalprodukten och har stigit till 143 % av denna 1963 (Harry Magdoff, i: *The Socialist Register* 1965, s. 68, The Merlin Press, London 1965). 1966 uppnådde de summan 965 miljarder dollar, medan den privata bruttoskuldsättningen översteg 13000 miljarder dollar.

⁹ Försöket till 'statshushållningsortodoxi' under Eisenhower eran ledde till en sådan kvasistagnation: konsumtionsutgifterna per capita till fasta priser steg från 1723 dollar 1955 till 1847 dollar 1961, dvs. med 1,2 % per år. Det fanns en recession åren 1957-58 och ytterligare en 1960-61, dvs. cykeln mellan de båda recessionerna hade krympt samman till tre år. Under de första nio månaderna av 1957-58 års recession hade industriproduktionen gått tillbaka med 13,1 % (under de första nio månaderna av den världsekonomiska krisen 1929-30 med 55,9 %), orderingången på varaktiga varor med 20,1 % (under den världsekonomiska krisens första nio månader 5929 med 26,5 %). Bara det snabba penningskapandet – och det redan oerhörda omfånget på de statliga utgifterna, framför allt de militära – skyddade USA från ett nytt 1929. (Se: *Economic Report of the President together with the Annual Report of the Council of Economic Advisers*, januari 1962, Washington 1962, US Government Printing Office; Geoffrey Moore: *Measuring Recession i Journal of the American Statistical Society*, juni, 1958.)

Det finns redan ett exempel, som visar, vart ett överdrivet tryck på den amerikanska ekonomien att avhjälpa sitt betalningsbalansunderskott kan leda – och detta exempel talar på intet sätt för den gaullistiska tesen. Som redan sagts, är en av huvudposterna i den passiva amerikanska betalningsbalansen den amerikanska kapitalexporten – i första hand de stora amerikanska koncernernas. Nu försöker den amerikanska regeringen att förmå koncernerna att vara återhållsamma. Men kapitalexploateringens behov kräver å andra sidan de ökade investeringarna i Västeuropa. Svårigheterna löses särskilt elegant genom att de amerikanska koncernerna, för att göra sina behov rättvisa, på den europeiska kapitalmarknaden driver fram de erforderliga kapitalmängderna. Med andra ord: det är europeiska banker som lånar de amerikanska koncernerna kapitalet varmed de antingen berövar de europeiska firmorna en del av deras avsättningsmarknader eller på kort sikt köper upp dem. Och de europeiska bankirerna gör detta inte därför att de är 'proamerikanska' utan helt enkelt därför att de amerikanska koncernerna garanterar dem större säkerhet, högre räntor eller högre avkastning.¹⁰

I sin årsberättelse 1966 beräknar Internationella Valutafonden, att de sammanlagda investeringarna av europeiska dotterbolag till USA-koncerner under de fem åren mellan 1962 och 1966 belöpte sig på 22,5 miljarder dollar, varav bara 5,8 miljarder dollar, dvs. en fjärdedel exporterades från USA. Dessa siffror bevisar i hur hög grad 'pappersdollarn' med vilken 'våra fabriker' kommer att köpas upp, är överskattad. Lika överdrivet är inflytandet av de europeiska centralbankernas dollar- och pundtillgodohavanden på den världsomfattande inflationen (Rueff-de Gaulleskolans huvudargument). Prof. Robert Mossé visar på att totalsumman av dessa i New York och London placerade tillgodohavanden mellan 1958 och 1965 har stigit med mindre än 4 miljarder dollar, dvs. en oansenlig bråkdel av det totala penningomloppet i USA.¹¹ Det är rena vansinnet att i denna summa se ursprunget till den världsomfattande inflationen.

Omfånget av de huvudsakligen i Luxemburg stationerade och sedan juni 1966 påbörjade 'Euroaktieemissionerna' låg 1965 något under 400 millioner dollar och på nästan 1 miljard dollar 1966. Men till dessa direktmissioner måste man också lägga den betydande bankkredit, som de amerikanska koncernernas filialer upptar i Västeuropa. Denna kredit uppskattades 1965 till en miljard dollar,¹² 1966 skulle den ha uppnått en liknande storlek. Detta betyder att de amerikanska koncernerna under de båda åren 1965 och 1966 har undandragit den europeiska kapitalmarknaden 3,5 miljarder dollar. Det är onödigt att i varje enskilt fall tillägga att denna avtappning av den europeiska kapitalmarknaden, utan tvivel har förstärkt tendensen till ett stigande av räntefoten och till industriprofitkvotens fall, till den tilltagande åtstramningen på kapitalmarknaden och till krympningen av de produktiva investeringarna, och på så sätt står i samband med de, i de flesta västeuropeiska länderna, rådande recessionerna. De övriga åtgärder som det amerikanska centralbankssystemet har

¹⁰ Den såkallade 'Eurodollarn' (för närvarande cirka 13 miljarder dollar som europeiska firmor eller privatkapitalister har erhållit och inte växlat in i europeiska valutor, utan vilka i form av dollar-depositioner är placerade i europeiska banker) tillåter till och med de amerikanska bankerna att uppnå en profit, i och med att de på fredag lånar till 11 % ränta, betalar tillbaka samma dag, men måste först på måndag lösa in återbetalningschecken på New York Clearing House. Alltså i tre dagar kan erhålla 5-6 % ränta på att låna ut dessa dollar till sina egna kunder (*New York Times*, 18 maj 1966). Från den formella valutateknikens syn är uppkomsten av 'Eurodollarn' ett uttryck för överskottet i EEC:s betalningsbalans. Men totalekonomiskt sett, uttrycker det ett relativt kapitalöverskott i Västeuropa, som bara kortfristigt placeras där och sedan från bankerna utlånas långfristigt, för det mesta till USA-firmor eller internationella institutioner. – Angående problemet med eurodollarn se bl. a. Paul Einzig: *The Eurodollar System*, MacMillan, London 1967.

¹¹ R. Mossé a.a. s. 147.

¹² *La Libre Belgique*, 19/20 mars 1967. Angående Euroemissionerna se också *Le Monde*, 20/21 mars 1966. ServanSchreiber (a.a. s. 23 f.) uppskattar det av amerikanska firmor i Västeuropa erhållna kapitalet till mer än två miljarder dollar.

vidtagit för att bekämpa underskottet i USA: s betalningsbalans, har haft ett liknande inflytande på den västeuropeiska konjunkturen.¹³

Grälet mellan USA– Storbritannien och Frankrike (mer och mer stödd av hela EEC) över frågan om det internationella valutasystemet är, som man ser, inte av rent akademisk natur, utan har en ökad inverkan på konjunkturons utveckling, så väl internationellt, som i själva Västeuropa. Experternas stigande fruktan, som världsbankens ordförande på dess sista sammanträde i så skarpa ordalag gav uttryck för, att knappheten på internationella betalningsmedel och bristen på kapital, som internationellt är förbundna med varandra, kunde leda till ett plötsligt fall i världshandelns tillväxttakt och till ett snabbt slut på den internationella konjunkturen, är inte ogrundad. Det västeuropeiska storkapitalets mera klarsynta kretsar förstår att de i denna fråga har gemensamma intressen med det amerikanska kapitalet och att i dessa intressens riktning ligger en allmän utökning av de internationella betalningsmedlen resp. att skapa ett internationellt 'centralbanksmynt'. Detta skulle garantera att den internationella likviditeten förbättras, oberoende av dollarn och pundets roll.

I denna riktning går också Robert Triffins förslag, att inrätta en 'centralbank för centralbankerna', som skulle sätta den som 'världsräknemynt' gällande 'centralbankssedeln' i cirkulation, men vilken inte skall kunna användas i privatekonomin.¹⁴ Detta uttrycker i sista hand bara det faktum, att produktionens och den internationella handelns objektiva socialisering har fortskridit så långt, att den behöver ett från guldet lösgjort 'världsmünt'. Men det är mer än tvivelaktigt om den 'organiserade' senkapitalismen faktiskt är i stånd, att internationellt så vittgående underordna konkurrensbetingelserna under den allmänna solidariteten med det kapitalistiska systemet, att det lyckas den att inrätta ett sådant 'världspappermynt'.

Säkerligen skulle USA och Storbritannien vara de huvudsakliga förmånstagarna av denna lösning. Men då den inom hela det senkapitalistiska systemet verkar konjunkturbefrämjande, så skulle åtminstone alla industrialiserade kapitalistiska makter profitera på detta. Ett sådant 'världskreditmynt' skulle utan tvivel inte lösa problemet med den 'sekulära inflationen', utan skjuta det på framtiden och på längre sikt troligen också öka detta problems explosivitet. Men ett samhällssystem, om vilket ingen med säkerhet kan säga om det har förmågan att rädda sig över till det 21:a århundradet, har inte råd med lyxen att göra långsiktiga planer och betraktelser till huvudkriterium för ett direkt handlande. Det är, som den franska hovadeln, tvungen att hålla sig till valspråket: 'Efter oss syndafloden'. Och denna parallell är träffande i mer än ett avseende.

¹³ Ytterligare data om detta sammanhang mellan centralbankernas kreditåtstrammingspolitik och den nuvarande recessionen lämnades av veckotidskriften *The Economist* i numret från den 26 november 1967. För kristeorin är det inte obekant, att samtidigt med den allmänna åtstramningen på kapitalmarknaden ökar likviditeten på Europas penningmarknad (kännetecknad av hög räntefot) något som delvis är betingat av den så kallade 'Eurodollarn' och 'Eurovalutan' (därtill bl. a. *L'Echo de la Bourse*, Bryssel 28 juni 1967).

¹⁴ Robert Triffins: *The world money maze*, Yale University Press 1966.

EEC:s överstatliga institutioners framtid

Vi har sett hur framtiden för EEC:s överstatliga institutioner i sista hand bestäms av det omfång som den internationella kapitalsammanflätningen uppnår inom EEC – med eller utan inträde av Storbritannien och de andra medlemsstaterna i EFTA. Vi har likaså sett att det vid konsolideringen av dessa ”övernationella” myndigheter, som överhuvud taget vid konsolideringen av EEC, inte rör sig om en rätlinjig, utan om en dialektisk, motsägelsefull process. Den faktiska kampen mellan de intressegrupper som verkar för den internationella kapitalsammanflätningen och de som agerar emot, drar vågskålen till förmån för eller till nackdel för dessa myndigheter. Vi har dessutom fastställt hur de olika nationalstatsregeringarna på ett svartsjukt sätt försvarar sina fördelar och fullmakter – många gånger till och med i motsättning till sina storkapitalistiska uppdragsgivares omedelbara intressen – och endast på grund av en seg dragkamp och efter att betydande ekonomiska förändringar har fullbordats inom nationalstaten, har de tvingats att uthärda avgörande suveränitetsavträdelser till dessa 'överstatliga' myndigheter.

Nu skall vi betrakta detta problem noggrannare, dvs. ingående beskriva de konkreta omständigheter och betingelser under vilka omslaget till en ny västeuropeisk statsformation kan fullbordas. Utgångspunkten måste härvid vara det redan flera gånger betonade faktum, att staten i våra dagar främst har att uppfylla en ekonomisk funktion till förmån för storkapitalet. Nästa uppgift måste bli att noggrannare undersöka instrumenten som används för att uppfylla denna funktion.

Så länge vi fortfarande befinner oss i den ekonomiska utvecklingens 'långa våg' med en expansiv grundton,¹ så är den borgerliga statens ekonomiska huvudfunktion, den klassiska expansionsbefrämjande, att garantera penning- och kreditskapandet och att bygga ut infrastrukturen. Alltefter de speciella strukturella behoven hos varje särskild nationalstatsekonomi så hör i Västeuropa också hit en bestämd grad av industriellt direktivativ. Ett allmänt befrämjande av en totalekonomisk planering – dvs. en viss koordinering av investeringsplaneringen, produktions- och avsättningsprognoser för de viktigaste industrigrenarna och de viktigaste ekonomiska områdena, – kan i alla fall bara inverka fördelaktigt på expansionen. Särskilda åtgärder, åtföljda av profitgarantier för att befrämja exporten, spelar en liknande roll. Genom enkel addition kan sådana åtgärder utsträckas från det nationalstatliga planet till EEC-planet.² Mer är i och för sig inte nödvändigt, dvs. för storkapitalet rör det sig inte om en livsviktig fråga.

Men slår 'den långa vågen' med expansiv grundtendens om, i en 'lång våg' med stagnerande grundtendens, sjunker den årsgenomsnittliga tillväxttakten, förmeras delrecessionerna inom EEC och uppstår den konkreta faran för en allmän recession, då kommer storkapitalet att ställa helt andra krav på den borgerliga staten. Då träder de anti-cykliska, eller noggrannare, de krisavvärjande åtgärderna i förgrunden. Då galler neokeynesianismens tupp. Då gäller det framför allt, att öka den effektiva efterfrågan resp. att genom en lämplig skatte-, finans-, och penningpolitik säkra en uppräckning utav ekonomien eller att höja tillväxttakten.

¹ Teorin om 'de långa konjunkturvägarna' härstammar från den ryske nationalekonomen Kondratief (*Die langen Wellen der Konjunktur*, Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, Tübingen, 1926) och användes ingående av Josef Schumpeter i *Business Cycles* (McGraw Hill, New York 1939). Vi har försökt att använda dem på de senaste årtiondenas kapitalistiska utveckling. En annan uppfattning om högkonjunktens historiska ursprung efter 2:a världskriget företräder bl. a. prof. Werner Hofman: *Die säkulare Inflation*, Duncker & Humblot, Berlin, 1962.

² Ett exempel på en sådan ren addition är det sätt på vilket EEC-experterna har utarbetat EEC:s nationalbokföring. (Se *Volkwirtschaftliche Gesamtrechnungen 1955-1965*, Statistisches Amt der Europäischen Gemeinschaften 1966, Bryssel–Luxemburg.)

Två faktorer spelar härvid genast huvudrollen. Det är med en gång uppenbart, att så snart ett bestämt stadium av den ekonomiska integrationen inom EEC har överskridits och framför allt när en bestämd grad av kapitalsammanflätning har uppnåtts inom detta område, så kan helt enkelt en verksam krisförhindrande politik inte längre genomföras inom en nationalstat. Det nödvändiga köpkrafts- och penningsskapande, som skulle möjliggöra för de stora 'europeiska' koncernerna att bibehålla sin vinst, att inte radikalt sänka sysselsättningen och att även i fortsättningen avsätta en hög procentsats av sin löpande produktion, kan redan inte längre uppnås inom nationalstaten. De kräver åtgärder inom ramen för hela – ett litet eller ett utvidgat – EEC.

Under senkapitalismens betingelser är varje borgerlig regering tvungen att så snart en recession bryter ut resp. en svår ekonomisk kris hotar, ta sin tillflykt till krisavvärjande eller anti-recessionsåtgärder. Ju kraftigare de ekonomiska förhållandena försämras, desto större betydelse får stats- och regeringsinitiativ på ekonomiens område. Men förblir de politiska strukturerna oantastade och oförändrade, så kvarstår, den för varje enskild stat och nationalstatsregering naturliga tendensen, att först och främst sörja för sin ekonomi. En internationell koordinering av nationalstatliga anti-recessionsåtgärder är svårt redan därför att dessa i regel innehåller ett starkt element av ekonomisk nationalism. Och ett rent passivt förbud av en sådan nationalstatlig ekonomisk nationalism skulle slutligen, utan en samtidig kompensation i form av positiva krisavvärjningsåtgärder eller en antirecessionspolitik, verka i riktning mot ett befrämjande av en kris.

Den stegvis mer och mer allmänna totalekonomiska programmeringen inom EEC verkar i samma riktning. Det finns uppenbarligen en motsättning mellan en allt kraftigare ekonomisk programmering (med några frön till faktisk ekonomisk planering inom den offentliga sektorn) inom nationalstaten å ena sidan och en allt starkare ekonomisk integration³, resp. kapitalsammanflätning inom EEC å andra sidan. Denna motsättning kan på sikt bara leda till två resultat: Antingen går den europeiska ekonomiska integrationen tillbaka, vilket är liktydigt med att steg för steg återgå till en ekonomisk nationalism (och i kristider med säkerhet ett stegvist återgående till skyddstullsystemet), eller slår den tendens till ekonomisk programmering, som senkapitalismen bär i sig⁴ över från det nationalstatliga planet till EEC-planet, inte som en enkel addition utan på ett strukturbestämmande sätt.

Av alla dessa skäl måste 'europeiska' koncerner, i händelse av skärpt allmän recession inom EEC, som till och med bär med sig faran för en allvarlig ekonomisk kris, tvångsmässigt ställa kravet på en krisavvärjande anti-recessionspolitik på EEC-planet. Det vill säga, visa en böjelse att förlägga inflytandet på den ekonomiska politikens viktigaste områden, från nationalstatsregeringarna till de 'överstatliga' EEC-organen.

Så långt den ena huvudfaktorn. Den andra består direkt i en bestämd instrumentuppsättning av konjunktur- och antirecessionspolitiken. Denna instrumentuppsättning är sammansatt av skatte-, finans-, och penningpolitik. En effektiv konjunkturpolitik kräver alltså en verksam skattefinans- och penningsoverhördhet. Men den fortskridande europeiska ekonomiska integrationen är samtidigt orsaken till att skatte-, finans- och penningpolitiken i EEC:s medlemsstater tenderar att i tilltagande grad utjämnas, resp. att tendensen är att försöka skapa ett gemensamt skatte- och budgetsysteem och en gemensam valuta. Är dessa en gång givna, då blir från början en effektiv konjunkturpolitik på det nationalstatliga planet omöjlig. Då återstår

³ Dessa och andra aspekter av den europeiska ekonomiska integrationens problem behandlades av André Gorz, Lelio Basso, Ernest Mandel, Pierre Naville och Jean-Marie Vincent på ett internationellt symposium som ägde rum i Paris i början av oktober 1963 (*L'Integration européenne et le mouvement ouvrier*, Cahiers du Centre d'Etudes Socialistes, Paris, 1965).

⁴ Över de skäl som tvingar senkapitalismen till denna ekonomiska programmering se Ernest Mandel, *The economics of neocapitalism* a.a.

bara möjligheten till en effektiv konjunkturpolitik inom hela EEC-området utförd av 'överstatliga' organ.

Ansträngningar att skapa en gemensam europeisk valuta och en gemensam europeisk kapitalmarknad kan man nu för tiden iakttaga på flera håll. Otaliga vittnesmål, såväl från privata som från offentliga kretsar skulle kunna citeras i detta sammanhang. I slutet av 1966 inlämnade EEC:s bankförening ett betänkande, i vilket man inte bara krävde skapandet av en europeisk kapitalmarknad, utan också samtidigt beskrev tendensen för en sådan marknad att arbeta spontant – bl. a. i sammanhang med den ovan skildrade låneverksamheten hos amerikanska firmor.⁵ Det spontana skapandet av denna marknad står (som en randanmärkning) i nära samband med uppkomsten av ett internationellt syndikat, som skapades av storbankerna dvs. det motsvarar en bestämd redan uppnådd etapp av den internationella kapital-sammanflätningen och förkunnar samtidigt ett nytt högre plan för denna sammanflätning.

En grupp EEC-experter lade några veckor senare fram en, efter dess ordförande Claudio Segré uppkallad rapport, i vilken betingelserna för skapandet av en västeuropeisk kapitalmarknad undersöks men där i varje fall nödvändigheten av att skapa en sådan marknad understryks.⁶ Säkerligen försöker Segré-rapporten att söta det beska pillret för nationalstatsregeringarna, genom att betona att den nationalstatliga ekonomiska politikens specifika målsättningar inte står i motsättning till skapandet av denna europeiska kapitalmarknad: Det rör sig endast om nödvändigheten att förverkliga en bättre k00rdinering och en ny dosering av den nationalstatliga kreditpolitikens instrument. Men det är tydligt vart vinden blåser. I slutet av april 1968 föreslogs till och med att man skulle skapa ett europeiskt investeringsbolag, vilket som ett överstatligt organ för de offentliga myndigheterna bl. a. skulle ha som målsättning att befrämja skapandet av europeiska bolag och att inhämta Europas teknologiska underläge gentemot USA.

I slutet av november 1966 ratificerade Europaparlamentet i Strasbourg ett beslut, rörande skapandet av en gemensam kapitalmarknad inom EEC, koordinering av medlemsstaternas skatte-, finans- och penningpolitik, såväl som ett första steg till skapandet av en gemensam europeisk valuta genom präglingen av mynt, som i alla medlemsstaterna skulle gälla som betalningsmedel (1 och 5 'Eurofrancmynt'). Intressanta är de argument med vilka den dåvarande medlemmen av EEC-kommissionen, Marjolin, uppenbarligen under franskt tryck, försökte dämpa Strasbourgparlamentarikernas federalistiska begeistring: helt fria kapitalrörelser inom EEC, en betingelse för en faktisk valutaunion, skulle omöjliggöra en nationell valutapolitik av medlemsstaterna. Utan tvivel!⁷

Vad gäller privata röster till detta tema, så skall vi här inskränka oss till två namn: Den förre franske finansministern (och huvudtalesman för det franska storkapitalet), Valéry Giscard d'Estaing, krävde i ett tal, hållet inför franska handelskammaren i New York, skapandet av en fri och enhetlig europeisk kapitalmarknad och skapandet av en europeisk valuta.⁸ Louis Camu, styrelseordförande i den näst största belgiska banken, Banque de Bruxelles, underströk motsättningen mellan den ekonomiska integrationen inom EEC och den nationalstatliga egoismen på penning- och kreditväsendets område. Denna motsägelse leder till spontana lösningsförsök (aktier och lån i extra-territoriell valuta, i olika valutor eller i 'räkne-

⁵ *L'Echo de la Boure*, Bryssel, 13 december 1966.

⁶ *Le Monde*, 3 januari 1967.

⁷ En liknande motsägelse finns också i OECD:s senaste rapport angående en förbättring av den europeiska kapitalmarknaden. Denna rapport syftar till ett samarbete av olika europeiska länder, tills vidare bara på den s. k. 'sekundära kapitalmarknaden'. Därmed medger man öppet att varje vittgående integration hotar nationalstatens finanssuveränitet. En integration koncentrerad på denna 'sekundära marknad', skulle inte kunna uppfylla huvudmålsättningen med en europeisk kapitalmarknad att finansiera storföretag och storkoncerner.

⁸ *L'Echo de la Bourse*, Bryssel 11 december 1966.

penningar'), vilka kräver de offentliga myndigheternas initiativ i form av en europeisk kapitalmarknad.⁹

Vi behöver inte fortsätta denna uppräknig. Det är uppenbart, att det rör sig om en stark tendens, som bärs upp av storfinansens, understöds av storindustrin och som på politikens område försvaras av flera strömningar.

Den slutsats som man får av denna analys är entydig: I händelse av en allmän recession i Västeuropa kommer sanningens timma att slå för EEC. Först då kommer den gemensamma marknadens mogenhetsexamen att äga rum.

Antingen kommer det internationellt sammanflätade storkapitalets tryck att vara stort nog för att tvinga nationalstatsregeringarna till avgörande eftergifter på skatte-, och valutapolitikens område.¹⁰ I detta fall kommer en framgångsrik konjunkturpolitik,¹¹ på EEC-planet bedriven av övernationella organ, att åtminstone tidvis vara möjlig, man kan då också tala om en slutgiltig konsolidering av EEC. En uppsplittring av den privatkapitalistiska och statligt institutionella integrationen skulle bli omöjlig. För denna gemenskap finns det sedan lika lite en återvändo till nationalstaten, som det för det tyska riket inte mer fanns en återvändo till det tyska "småstateriet".

Eller också kan man inte övervinna de kapitalistgruppers motstånd, vilka fortfarande är intresserade av nationalstatens skatte-, finans- och penningsoverhöghet. I detta fall blir en koordinerad konjunkturpolitik på EEC-planet omöjlig. En svår recession skulle nödvändigtvis ha som följd, ett återfall i en nationalstatlig anti-recessionspolitik, något som oundvikligen skulle innefatta ett återfall i en protektionistisk praxis. I detta fall kan man inte tala om en konsolidering av EEC, i stället skulle sönderfallstendenserna inom gemensamma marknaden öka snabbt. De svagaste 'europeiska' bolagen skulle falla offer för ett återfall i nationalstats-egoism och bara de starkaste av dessa bolag skulle överleva, men inte som kristallisations-kärnor för en ny allmän ekonomisk verklighet, utan bara som enstaka främmande kroppar i en fortfarande övervägande nationalstatlig realitet. De skulle sedan spela en liknande roll som USA-koncernerna och bredvid dem – eller tillsammans med dem – långsamt besegra de 'nationella' firmorna i en långvarig konkurrenskamp.

Det rör sig här om en prognos, som framgår ur en allmänteoretisk analys av utvecklingstendenserna i det kapitalistiska världssystemet och av konkurrenskampen mellan Europa och USA. Men denna analys kan stödja sig på några konkreta fakta. Vi har redan i de flesta av EEC:s medlemsstater upplevt recessioner. Intressegruppers och regeringars reaktioner kan mer eller mindre noggrant beskrivas. De motsvarar i stora drag de ovan skildrade alternativen. De bekräftar i alla fall att så länge inte den internationella kapitalsammanflättningsprocessen och suveränitetsöverflyttandet till överstatliga institutioner har framskridit mycket längre än idag, så kan man inte längre på allvar tala om det omöjliga i en tillbakagång för den västeuropeiska ekonomiska integrationen.

För den franska kylskåpsindustrin var grundandet av EEC ett svårt belastningsprov. Producentantalet har gått tillbaka från 45 1958 till 6 1966 (varav tre är utländska). Priset per literkapacitet har sjunkit till hälften. Denna offerrika process ledsagades av en entydig del-

⁹ *L'Echo de la Bourse*, Bryssel, 29 juni 1966.

¹⁰ Den franske professorn André Pietre företräder en liknande uppfattning; 'Utan valutaunion' (dvs. gemensam valuta) är en faktisk 'ekonomisk union' i Västeuropa omöjlig. (*Le Monde* 23 november 1967.)

¹¹ Vi talar här naturligtvis bara om en övergående framgångsrik antirecession och krisavvärjande politik. På längre sikt är det för kapitalismen varken möjligt att undvika ekonomiska fluktuationer eller att förhindra en skärpning av recessionerna. Och att omvandla hotande, svåra ekonomiska kriser till mildare recessioner är bara möjligt till kostnaderna av en permanent inflation, som å sin sida genom att urholka valutorna förbereder avsevärda skakningar i det kapitalistiska världssystemet.

recession: produktionen av kylskåp sjönk i Frankrike från 978 000 1961 till 834 000 1962 och till 953 000 1963. Först 1964 överskreds produktionstalet för 1961 och man uppnådde 1,06 miljoner.

Det var i första hand den italienska konkurrensen som skapade problem för den franska kylskåpsproduktionen. Medan den franska produktionen stagnerade eller gick tillbaka, så upplevde den italienska produktionen en uppseendeväckande expansion: den steg från 366 000 1957 och 977 000 1960 till 1,53 miljoner 1961, 1,77 miljoner 1962, 2,19 miljoner 1963, 2,18 miljoner 1964 (året för den italienska recessionen) och till 3 miljoner 1967. 1965 var 55 % av de i Frankrike sålda kylskåpen utländska, därav återigen 2/3 av italienskt ursprung. Under de första trefjärdedelarna av 1967 var 80 % av de i Frankrike försålda kylskåpen importerade (varav återigen den största delen – 75 % av all import – är italiensk).¹²

Hur de franska företagen och den franska regeringen reagerat på denna kris? För det första, genom att de, som väntat, befrämjade företagskoncentrationen. Men dessutom genom tillflykt till uttalat protektionistiska åtgärder. 1962 införde Frankrike ”kompensationsrätt” för kylskåp, något som i verkligheten höjde tullen avsevärt (i motsats till Romfördragets text och anda). EEC-myndigheterna accepterade dessa åtgärder, men inskränkte den kvantitativt och tidsmässigt. Den 24 oktober 1965, på kvällen före inskränkningstidens utgång, beslöt den franska regeringen att införa ”kvalitetsnormer” för i Frankrike till försäljning utbudna kylskåp. Enligt de italienska och västtyska exportörernas uppfattning är dessa ’kvalitetsnormer’ ingenting annat än ett knappt kamouflerat skyddsmedel för den franska kylskåpsindustrin, som trots företagskoncentrationen ännu har att inhämta ett underläge på i genomsnitt 15-20 % i framställnings- och försäljningspris (bl. a. därför att de utländska konkurrenterna i genomsnitt har dubbelt så stora serier som de franska producenterna – med ett enda undantag).

Efter den stora framgång, som den italienska exporten uppnådde under 1967 följde nu en tredje protektionistisk framstöt av den franska regeringen, som den 6 december 1967 riktade en officiell begäran till EEC-kommissionen att få begränsa den totala importen av elektriska hushållsgeråd till Frankrike.

Detta är i och för sig inget undantagsfall. Holland krävde särskilt skydd för sin kamullsindustri mot den italienska införseln. Den belgiska företagarföreningen fordrade skyddsåtgärder mot importen av italienska gasspisar och beklagar sig också över illojal italiensk konkurrens på området för damstrumpor, ylleväverier och marmorprodukter. Och den italienska bilindustrin har å sin sida krävt liknande åtgärder mot import av utländska transportfordon till Italien, när den 1964 upplevde en tämligen svår avsättningskris.

Om ett sådant återfall i protektionism inträffar vid en delrecession inom en industrigren, så kan man göra sig en föreställning om det tryck vad gäller protektionistiska åtgärder som en nationalstatsregering skulle utsättas för i händelse av en allmän recession. Bara om den internationella kapitalsammanflätningen redan är så långt framskriden, att de viktigaste storkapitalistiska intressegrupperna verkar i motsatt riktning, kommer EEC framgångsrikt att överleva det belastningsprov som en allmän recession utgör.

¹² Också i Storbritannien har de fyra italienska kylskåpskoncernerna Zanussi, Ignis, Indesit och Zoppas under 1:a halvåret 1967 erövrat 25 % av marknaden (*The Economist*, 16 september 1967).

Den europeiska arbetarrörelsen och konkurrenskampen Västeuropa – USA

I det moderna borgerliga samhällets båda huvudklassers förhållande till nationalismens och internationalismens principer har vi de senaste åren upplevt en häpnadsväckande förändring av inställningen. Ursprungligen, såväl i sin progressiva som i sin reaktionära fas, var nationalismen en rent borgerlig ideologi. Borgerligt samhälle, det kapitalistiska produktionssättets uppkomst och bildandet av de europeiska nationalstaterna är knappt åtskiljbara processer. Det unga proletariatet däremot förkroppsligade internationalismens begrepp, ännu innan Marx och Engels i 'Kommunistiska manifestet' förkunnade 'arbetarna har intet fädernesland'.

Vi kan inte här undersöka de grunder som har lett till en tilltagande integration av arbetarklassens massorganisationer i den borgerliga staten, en integration som dessa organisationers ökande avsteg från internationalismen bara är ett av de olika ideologiska uttryckssätten för. Det räcker att visa på att inte bara socialdemokratiska utan också kommunistiska, ja till och med maoistiska organisationer tänker resa 'den nationella självbestämmanderättens' fana under senkapitalismens tidsålder i de högindustrialiserade länder, där kampen för denna självbestämmanderätt redan för ett eller två århundraden sedan hade nått sin höjdpunkt och hade uppfyllt sin historiskt progressiva roll.

Men om vi vill bortse från alla subjektiva och ideologiska faktorer, så måste vi nyktert fastslå att det för storkapitalet faller sig oändligt mycket lättare att faktiskt och kollektivt höja sig över nationella skrankor. Och det är med detta i tankarna ingen tillfällighet att företagen mycket lättare och mycket massivare har anpassat sig till den europeiska integrationens betingelser och har skapat fler och effektivare internationella organ, än det hittills har lyckats arbetarrörelsen att göra.

Säkerligen finns det konjunkturrella skäl härför, som inte nödvändigtvis framgår ur arbetarklassens objektiva läge. Löntagarna i EEC:s sex medlemsstater är politiskt splittrade. Denna klyvning har överförs till en splittring av fackföreningsrörelsen. Och medan konservativa och liberala, nationalistiska och kosmopolitiska, judiska och kristna företagare inte hindras av några politiska, världsåskådnings- eller religiösa meningsskiljaktigheter att bilda ett enda toppförbund för alla företagare inom EEC, så förblir klyvningen av löntagarna i socialdemokrater, kommunister, katoliker och protestanter fortfarande ett hinder för att bilda en gemensam fackföreningsfront inom EEC.¹

Men vid sidan av dessa rent konjunkturrella svårigheter, måste vi också erkänna de objektiva skäl som försvårar en praktisk nationalism hos löntagarna. Internationalismen hos de breda massorna kan aldrig uppkomma enbart av studier eller instinkt, den måste vara resultatet av praktiska erfarenheter. Och såväl att lära sig främmande språk som att ha en ständig kontakt med främmande kollegor genom utlandsresor, faller sig för bourgeoisien, just genom dess samhällsliga position, mycket lättare än för arbetarna och de lägre tjänstemännen.² Det enda mångfaldiga möte för den västeuropeiska arbetarklassen med utländska kollegor har varit

¹ Detta är desto motsägelsefullare när också de fackförningsströmningar, som 'Force Ouvrière' och UIL, vilka är fientligt inställda till de båda av det franska och det italienska kommunistpartiet ledda fackföreningscentralerna, men vilka genomgående inom nationalstaten erkänner principen om aktionsenhet med dessa fackföreningscentraler resp. under en lång tid har praktiserat denna aktionsenhet. Dessa 'begeistrade européer' accepterar väl den gemensamma aktionen med kommunistiskt ledda fackföreningar på ett nationellt men inte på ett europeiskt plan.

² Under de senaste åren har detta tillstånd avsevärt förändrats genom den tilltagande utlandsturismen bland framför allt de yngre arbetarna. De första positiva verkningarna av denna företeelse, som till en del visar sig som en större öppenhet mot främmande vanor och bruk, är redan synliga bland den unga generationen. Detta har lett till ett häftigt återupplevande av internationalismen i den europeiska studentrörelsen och i den franska generalstrejken från maj 1968.

bortsläpandet av människor till följd av krig och efterkrigsskakningar – säkerligen ingen idealskola för internationalism.

Och också de positiva potenser, som den massiva förekomsten av gästarbetare under de senaste åren utan tvivel innehåller, uppvägs i stor utsträckning av den osäkerhet, som bestämmer arbetarnas och tjänstemännens samhälleliga läge. En osäkerhet som framför allt i tider av en hotande ekonomisk tillbakagång, låter de utländska kollegorna framstå som konkurrenter till de hotade arbetsplatserna. Genom sin lägre levnadsstandard och sin lägre grad av uppfostran är löntagaren tvångsmässigt fången i en trängre horisont av föreställningar och känslor än borgaren är. De reagerar osäkrare och därför instinktivt fientligt på allt, som är dem främmande och nytt.³ Bara där var ett systematiskt medvetandegörande genom arbetarrörelsens starka massorganisationer äger rum i motsatt riktning, kan internationalismen omfattas av de breda massorna. Men just ett sådant systematiskt medvetandegörande har inte skett under de senaste 30 åren i Västeuropa.

Av allt detta kan vi dra slutsatsen, att det västeuropeiska storkapitalet var mycket bättre förberett, att dra de organisatoriska konsekvenserna av EEC:s skapande, än den västeuropeiska arbetarrörelsen var. Utan tvivel har de också i verkligheten dragit dessa slutsatser och företagarförbunden utövar i dag ett ständigt inflytande på de överstatliga EEC-organens överläggningar och beslut, medan den västeuropeiska arbetarrörelsen inte har satt något likvärdigt emot detta inflytande.⁴

Detta har haft till följd att tendensen till en europeisk ekonomisk integration åtminstone i sin första fas har åtföljts av en tydlig förskjutning av kraftförhållandena till förmån för företagarna och till nackdel för löntagarna. En förskjutning, som också inom arbetarrörelsen har fått sin återspeglning i de parallella processerna, att socialdemokratin så småningom har gett upp sina målsättningar och att de västeuropeiska kommunistpartierna så småningom har socialdemokratiserats.

Av detta faktum kan man dra en betydande strategisk-politisk slutsats: Det finns i dag inga skäl för arbetarrörelsen att offra sitt klassiska politiska mål att erövra den politiska makten inom nationalstaten för önskedrömmen om ett 'samtidigt' maktövertagande i alla EEC-länder, eller ännu mer utopiskt, Europas 'socialisering' på omvägen över ett i direkta val utsett parlament.⁵

En sådan omväg skulle betydande försvåra genombrottsmöjligheterna för socialismen i Västeuropa. Lagen om den ojämna utvecklingen betingar tills i dag den skilda utvecklingen av de samhälleliga och politiska kraftförhållandena i EEC:s medlemsstater. Är de i ett land mogna för att arbetarklassen skall kunna erövra den politiska makten, så verkar lagen till socialismens fördel, om denna erövring också faktiskt äger rum och därigenom i ett slag skapar ett nytt internationellt läge, som möjliggör en ändring av kraftförhållandena till löntagarnas förmån också i grannländerna. Men kommer detta gynnsamma tillfälle att försummas under förevändningen att grannländerna ännu inte är 'mogna', då verkar samma

³ Detta är den psykologiska grogrunden för varje form av rasism, inte bara antisemitismen, utan för den rasistiska reaktionen mot nordafrikaner och araber i Frankrike, mot italienska gästarbetare i Schweiz, mot västindier i Storbritannien osv. osv.

⁴ En adresslista över de sedan EEC:s grundande upprättade europeiska företagarförbund och Trade Associations inom EEC fyller ett 553 sidor tjockt band. Angående de olika formerna för de europeiska koncernernas och företagarförbundens inflytande på EEC:s exekutivorgan se: 'Jean Meynaud och Sidjanski, *L'Europe des Affaires* a.a. s. 143-150.

⁵ Detta betyder naturligtvis på inget sätt att vi är principiella motståndare till att bilda ett europeiskt parlament genom direkta och lika val av alla innevånare i EEC:s medlemsstater – i stället för ett med indirekt val av sex nationalstatsparlament. Vi vill bara visa på att under de nuvarande ekonomiska och politiska betingelserna låter sig inte en reell makt utövas i detta parlament, för att inte tala om ett erövrande av den politiska makten.

lag slutligen till socialismens nackdel, eftersom den besvikelse och demoralisering som utbreder sig bland de mogna landets löntagare kommer att överföra grannländernas oförmånliga kraftförhållanden på detta land.

Men sådana här överläggningar måste hålla fast vid objektiva ekonomiska fakta för att inte leda till sterila spekulationer. Och hela den föregående analysen tillåter oss att dra slutsatsen, att de objektiva möjligheterna för socialismens genombrott i en av dessa medlemsstater är absolut givna, så länge inte den internationella kapitalsammanslagningen har nått ett stadium av en faktisk ekonomisk integration av EEC:s medlemsstater och en punkt där ett starkt övernationellt EEC-exekutiv har skapats. Om detta genombrott som följd kommer att ha ett övergivande av EEC, bestäms i sista hand av inställningen hos de överstatliga myndigheterna, hos andra länders regeringar, deras borgerlighet och arbetare dvs. av de samhälleliga kraftförhållandena inom EEC. Och dessa är som bekant, betraktat från en defensiv utgångspunkt – dvs. att försvara ett lands arbetande befolknings demokratiska rättigheter att välja nämnda samhällsform utan hinder från utlandet – mycket lättare att omgestalta än från en offensiv utgångspunkt.

Vi kan nu föra de ovan framkastade tankarna till slut. Skulle den internationella kapital-sammanflätningen slå igenom till en faktisk ekonomisk integration av de sex – eller mer – medlemsstater i EEC, skulle en ny reell statsmakt uppstå i de överstatliga organen, då kommer sannolikt de objektiva svårigheterna för att erövra den politiska makten inom nationalstaten att vara oövervinnliga.⁶ Då måste den europeiska arbetarklassen helt ställa in sig på facklig och politisk aktion på hela EEC-planet och också dra de organisatoriska slutsatserna därav. Detta vore otvivelaktligen en mycket komplicerad och smärtsam process, som sannolikt skulle ledsagas av en ny förskjutning av de samhälleliga kraftförhållandena till löntagarnas nackdel. Men om förhållandena gör en sådan omskolning och omgruppering nödvändig, så vore det strutspolitik att vilja dra sig undan dem. Och ur tvånget från samma förhållanden skulle man få impulser och chanser att med åtminstone reducerade risker förverkliga dessa ändringar.

Av de föregående övervägandena skall man på intet sätt dra slutsatsen att Västeuropas arbetarrörelse har ett intresse av att bromsa den internationella sammanflätningens processen, eftersom denna i sista hand är grunden för att möjligheten att erövra den politiska makten på det nationalstatliga planet allmänt kommer att försvinna och alltså åtminstone i förbigående skulle förändra förhållandena till löntagarnas nackdel. För det första vore det hur som helst utopiskt att vilja förhindra ekonomiska förändringar som motsvarar produktivkrafternas utveckling; och slutligen har denna arbetarrörelse aldrig satt som sitt mål, att konstlat upprätthålla det kapitalistiska småföretaget och att uppehålla kapitalkoncentrationen. Och för det andra ligger arbetarrörelsens historiska roll i senkapitalismen och de högindustrialiserade länderna absolut inte i att underkasta sig den ena eller den andra av storbourgeoisens intressegrupper – är det sen den som företräder den internationella kapitalsammanflätningen eller den som vill hålla fast vid nationalstaten – utan att på dagordningen sätta förverkligandet av sina socialistiska målsättningar. Mot den internationella kapitalsammanflätningen måste ställas alternativet om den historiska nödvändigheten i ett socialistiskt förenat Europa och inte det med ett återfall i det borgerliga europeiska småstateriet.

⁶ Avgörande är härvid inte det egentliga kapitalbesittandet. Slutligen har det också ägt rum framgångsrika politiska och samhälleliga omvälvningar i länder, vars kapital till övervägande del var i utländsk ägo (ett exempel vore Kuba). Avgörande är sammanflätningen av de ekonomiska och samhälleliga förhållandena dvs. frågan, om också bara för en tid en återgång till nationalstatliga förhållanden är möjlig objektivt, och frågan om de politiska kraftförhållandena, dvs. om den besuttna klassens motstånd kan neutraliseras eller brytas inom nationalstaten.

Den konkreta vägen för att skapa ett europeiskt medvetande hos arbetarna går varken över abstrakta tal mot nationalismen eller över europeiska kongresser – och särskilt inte sådana som organiseras i betänklig enstämmighet med företagarförbund. Den går över praxis och praktiska erfarenheter dvs. över aktioner som genomförs på ett europeiskt plan. Vi har redan för tio år sedan skrivit att en enda strejk i europeisk skala skulle bidra mer till bildandet av ett 'europeiskt' medvetande bland löntagarna inom EEC än mo Europa-kongresser. Denna erfarenhet har sedan dess genomgående bekräftats, tyvärr i negativ mening!⁷

Den internationella kapitalsammanflätningens fortskridande försvagar oundvikligen fackföreningarnas potential på det rent nationella planet. Denna försvagning är bara relativ, så länge den internationella kapitalsammanflätningen själv befinner sig på begynnelseplanet. Den blir absolut så snart denna kapitalsammanflätning har nått en bestämd punkt, vid vilken kvantiteten slår över i en ny kvalitet, dvs. vid vilken de viktigaste produktionsmedlens avgörande egendomspositioner fördelar sig över flera eller alla medlemsstater i EEC. Det är uppenbart att stålverksarbetarna i Lüttich inte längre framgångsrikt kan använda strejkvapnet i den ekonomiska kampen om ägarna till stålverket fördelar sig på sex länder och om dessa ägare endast har anlagt cirka 10 % av sina investeringar i Lüttich stålområde. Det vore då lämpligt för dessa storkapitalister att hellre förlora sex månaders produktion och profit i Lüttich än att ge de där anställda villkor som snabbt skulle utbreda sig på alla stålområden inom EEC.

Detta verkar i dag ännu utopiskt. Men inte mer utopisk än möjligheten som den påbörjade internationella kapitalsammanflätningen och det tilltagande antalet dotterbolag till amerikanska koncerner, har skapat för bestämda kretsar av storkapitalet att för sig utnyttja internationella löneskillnader i form av ett internationellt lönetryck. Här har vi återvänt till vår utgångspunkt, dvs. beträffande logiken hos den nuvarande internationella kapitlexporten. Säkerligen motsvarar de stora världskoncernernas kapitalrörelser en annan ekonomisk verklighet än den som bestämde kapitlexporten till de underutvecklade länderna för 80 år sedan. Helt säkert spelar härvid skatterättsliga och handelspolitiska moment också en roll. Men i sista hand kommer en världskoncern att förse ett dotterbolag med produktionsuppdrag bara då dessa är lönsamma för den. Och då man knappast kan anta att den av dotterbolaget använda teknologien står på ett högre plan än moderbolagets, så reduceras problemet med den höga lönsamheten till ett problem om de lägsta lönekostnaderna. Under dessa betingelser kan en jättekoncern som förfogar över världsvida sammanflätningar, efter godtycke, förlägga uppdrag från ett land till ett annat. Den kan hota anställda och bolag som ställer lönekrav med sådana förskjutningar resp. utpressa med ett slutgiltigt nedläggande av företaget och på så sätt bestämma en nedåtgående löneutveckling, med vilken sysselsättningen i de länder med de högsta lönerna systematiskt stryps.⁸

⁷ Den franska gruvarbetarstrejken bröts genom införseln av utländskt kol, utan att detta framkallade en bredare solidaritetsrörelse. Också det brittiska sjöfolket blev i sin långa strejk 1966 praktiskt taget utan utländsk hjälp – bortsett från några finansiella gester. Ännu betänkligare var den första kvinnliga arbetarstrejken i EEC:s historia, som ägde rum 1966 i Lüttich vapenfabrik och som varade över två månader, och uttryckligen hade till innehåll att förverkliga den i Romfördraget förankrade principen om 'lika lön för lika arbete', dvs. företrädde alla kvinnliga arbetares intressen inom EEC:s sex medlemsstater, men som trots detta bara kunde räkna med ett moraliskt och finansiellt stöd, men inte med ett verkligt understöd genom aktioner i andra EEC-länder. Det verkar direkt symboliskt, att under den franska generalstrejken i maj 1968 kunde för första gången i den europeiska historien väl – de notoriskt som förstockade individualister illa beryktade – bönderna, men inte de europeiska arbetarna, rycka upp sig till gemensamma demonstrationer i Bryssel eller gemensam aktion på EEC-planet.

⁸ För flertalet av dessa (tillfrågade USA-) firmor var transport-, råmaterial- och arbetskostnader utslagsgivande faktorer för att upprätta produktionsplatser i utlandet (Dr. Niels Grosse: *Amerikanische Direktinvestitionen in Europa*, Europa-Archiv nr 1 1967). Den brittiska veckotidningen *Sunday Times* från den 26 maj 1968 ger ett

Vissa utvecklingstendenser inom de stora bilkoncernerna har visat att denna fara inte är gripen ur luften. Det enda vidsynta svaret på denna utvecklingstendens har den amerikanska bilarbetarfackföreningen gett genom kravet på en enda världsfackförening inom denna industriergren. Vi vill inte här undersöka om och varför detta krav med de givna fackföreningstrukturerna bland bilarbetarna i Västeuropa och Japan är realistiskt och effektivt. Men det är helt klart att inför en tilltagande internationalisering av kapitalet kan bara arbetarna framgångsrikt försvara sig om de å sin sida använder den internationella organisationens och aktionens vapen.

De första områden och kampobjekt som praxis har utvalt för detta är de internationella koncernerna (och inte bara de amerikanska). En första kontakt och överläggningar mellan arbetarrepresentanter med målet att uppställa gemensamma krav, att försvara gemensamma landvinningar och att organisera gemensamma aktioner för att uppnå bestämda krav är i dag en objektiv nödvändighet för den västeuropeiska arbetarrörelsen. Ett liknande krav på gemensamma internationella löneförhandlingar med målet ett internationellt kollektivavtal har uttalats av FIOM (Internationella metallarbetarförbundet), som tillhör FFI och ICF (Internationella kemiarbetarförbundet som likaså tillhör FFI). Ett första försök till internationella löneförhandlingar har redan företagits med den nederländska koncernen Phillips.⁹

I den våldsamma ekonomiska och samhällseliga förvandlingsprocess, som äger rum inom senkapitalismen och som kan sammanfattas i slagorden; den andra eller den tredje industriella revolutionen, skulle delar av löntagarna kunna råka ut för ett lika obönhörligt öde som vid tiden för den första industriella revolutionen.¹⁰ Men den historiska epoken och de historiska erfarenheterna ger i dag arbetarna ojämförligt större medel till självförsvar, självbestämmande och självbefrielse än vad som var fallet under det 19:e århundradet.

praktiskt exempel på en sådan uppdragsförskjutning av en – brittisk – internationell koncern, trådkoncernen J & P Coats. Då denna koncerns svenska avsättningsmarknad hotades av importen av billig japansk tråd, förlade J & P Coats uppdragen för Sverige från koncernens brittiska fabriker till dess filial i Japan och kunde på så sätt behålla avsättningsmarknaden. Och artikeln tillfogar följande: '... Den första större insatsen av den nuvarande ordföranden, då han var verkställande direktör, var att upprätta ett system av noggrann jämförelse och kontroll av produktiviteten i olika delar av världen. Arbetskostnaderna varierar ofantligt ... men systemet är tillämpligt på varje lönenivå och varje slags maskinutrustning, som är ekonomisk i varje enskilt land.'

⁹ *The Economist*, 1 april 1967.

¹⁰ . Baran och Sweezy (*Monopoly Capital* a.a. s. 267) skriver att enligt den amerikanske arbetsministern Williard Wirtz's uppgifter så har antalet okvalificerade arbetare i USA sjunkit från 13 miljoner 1950 till mindre än 4 miljoner 1962. Detta förklarar åtminstone delvis den övergenomsnittliga höga arbetslösheten bland den färgade befolkningen, framför allt den färgade ungdomen i USA och deras tilltagande upproriskhet under de senaste åren.

Det socialistiska alternativet

Under den senaste tiden har rösterna från de teknokratiideologier förökats, vilka för den västeuropeiska arbetarrörelsen försöker göra en vidare integration i den borgerliga staten apolitisk just genom omvägen över de övernationella bildningarna i EEC – en europeisk federalism. Detta under förväntningen att detta skulle vara det enda effektiva svaret på det amerikanska kapitalets växande inflytande i Västeuropa. Servan-Schreiber är denna tes' huvudexponent, som framför allt har fått resonans i Frankrike. Men den företrädde redan före honom av 'Club Jean Moulin'.¹

Dessa ideologer förebrår den vetenskapliga socialismens företrädare samma sak som vi i denna skrift har förebrått de Gaulles anhängare: genom att hålla fast vid "föråldrade" föreställningar skulle dessa bara påskynda det amerikanska kapitalets segertåg i Västeuropa.

Deras tes går i sista hand ut på följande argumentering: vittgående kapitalkoncentration och internationell kapitalsammanflätning skulle vara oundvikliga i vilket fall som helst. Men de kan anta två former. Antingen skulle det röra sig om en uppsugning av europeiska företag av USA-corporations eller också om att bilda nya, europeiska storkoncerner. I det första fallet glider kontrollen över produktionsmedlen ur händerna på Västeuropas befolkning, (dvs. även den västeuropeiska arbetarklassen skulle inte längre kunna utöva ett indirekt inflytande på dessas förvaltning genom strejker, demonstrationer, valresultat etc.). I det andra fallet skulle denna möjlighet till indirekt påverkan åtminstone stå kvar. Därför skulle, sett utifrån de västeuropeiska löntagarnas historiska intressen, kapitalkoncentrationen i europeisk skala och garanten för denna, den europeiska federationen, vara det mindre onda.²

Servan-Schreibers förslag till den västeuropeiska arbetarrörelsen innebär uppenbarligen att den skall avsäga sig sina egna historiska mål, som antingen inte längre är aktuella eller som är orealiserbara i vilket fall som helst. Bara med en sådan motivering kan man framställa utvecklingen av kapitalets koncentration på ett sätt, som om arbetarrörelsen bara hade att mellan två former av kapitalistisk koncentration välja den för den minst farliga, utan att ställa kravet på storföretagens socialisering.

För att ge denna argumentering ett sken av verklighet måste Bruclain och Servan-Schreiber stödja sig på teser som framställs som självklara trots att de inte motsvarar fakta.

Ett exempel på en sådan myt är påståendet att ekonomisk makt inte längre skulle vara bunden till egendom. I detta sammanhang upprepas den andra legenden, i Sverige – och Sverige gäller här som ett exempel på den moderna välfärdsstaten – skulle förmögenhetsskillnaderna så småningom försvinna eftersom inkomstskillnaderna starkt hade inskränkts.³

Dessa teser håller inte måttet inför någon allvarlig vetenskaplig analys. I alla stora kapitalistiska länder kontrolleras de viktigaste privatföretagen fortfarande av mäktiga finansgrupper, vars aktieägarande utgör basen för deras ekonomiska makt. Om detta aktieägarande i vissa fall inskränker sig till bara några procent av det totala aktiekapitalet, så bevisar detta bara i hur hög grad det kapitalistiska produktionssättet i sin nuvarande fas ger storkapitalisterna

¹ J. Servan-Schreiber, a.a.; Claude Bruclain, , Collection Jean Moulin, Paris, Le Seuil, 1965.

² J. Servan-Schreiber a.a. s. 87 f; Claude Bruclain, a.a. s. 12 f. En variant av denna tes är den franske socialisten Serge Mallets, som föreslår en 'enhetsfront' mellan arbetarrörelsen och de Gaulles 'statskapitalistiska teknokrati' mot det i Europa inträngande USA-kapitalet. Denna tes är dubbelt realistisk, eftersom för det första de Gaulles strategi inte tillåter ett effektivt motstånd mot USA-kapitalet och för det andra därför att de Gaulle inte företräder någon 'statskapitalistisk teknokrati' utan viktiga kretsar av det privata franska storkapitalet. Slutligen, leder detta på samma sätt till den västeuropeiska arbetarrörelsens underkastelse under storkapitalets intressen, i likhet med vad Servan-Schreiber och Bruclain företräder.

³ J. Servan-Schreiber, a.a. s. 165, 207; Bruclain, a.a. s. 151 f

möjlighet att härska över mycket mer kapital än de själva äger. Men inte någonstans utövas den ekonomiska makten av 'egendomslösa sällar'. Detta vet också de så kallade managers, vars hela strävan är inriktad på att ackumulera snabbt och mycket ägande⁴ – bl. a. genom den beryktade tekniken med option på aktieköp, som bara förverkligas då aktierna stiger – .

Resultatet är känt för alla kännare av materialet: 30 års välfärdsstat har praktiskt taget inte förändrat något på förmögenhetsskillnaderna. I USA äger 0,1 % av befolkningen över 50 % av aktievärdena; i Storbritannien äger 2 % av befolkningen 55 % av nationens totala privatförmögenhet; I Sverige härskar de stora koncernerna och finansgrupperna såsom Wallenbergarna på samma sätt över ekonomin som koncernerna och finansgrupperna i USA.⁵

Det finns alltså inga objektiva skäl som skulle kunna föranleda den västeuropeiska arbetarrörelsen att ge upp sina historiska mål. Dessa är i framtiden lika aktuella som i det förflutna. Ekonomin är fortfarande kapitalistisk. Den ekonomiska utvecklingen motsvarar fortfarande kapitalets inneboende utvecklingslagar. Hela den här beskrivna konkurrensen, vilken leder till internationell koncentration, skulle annars vara obegriplig.

Men man behöver inte vara övertygad marxist och förespråkare för samhällets och ekonomins socialistiska omgestaltning, för att avvisa Servan-Schreibers teori.

Teknokraternas politiska föreställningar, som för arbetarrörelsen vill göra en längre och längre integrering i det borgerliga samhället aptitlig⁶, kommer inte bara i motsättning till löntagarnas historiska intressen, de motsäger också deras omedelbara intressen.

Servan-Schreiber medger själv att enligt hans teori, bör staten – först och främst den europeiska överstatliga federationen – med alla medel befrämja bildandet av stora europeiska privatkoncerner. Detta är grundtendensen i hans svar på den ”amerikanska utmaningen”. Han medger att farhågorna att dessa jättekoncerner kunde missbruka sin ekonomiska makt på politikens område, är berättigade. Men han svarar på denna invändning att mot denna fara måste man stärka statens auktoritet.⁷ Som om inte staten under en stärkt monopolkapitalism betingelser oundvikligen skulle bli till ett instrument för detta kapitals herravälde! Att stärka statens auktoritet utan att upphäva det privata ägandet av produktionsmedlen får alltid till resultat att man ytterligare stärker avgörande grupper inom storkapitalet. Detta visar de senaste 30 årens erfarenheter mycket klart, såväl vad gäller Hitler som vad gäller Roosevelt eller de Gaulle.

Skulle arbetarrörelsen följa förslagen från dessa ”förnyare av vänstern” då skulle den inte bara stärka sin viktigaste klassmotståndare på ett avgörande sätt, den skulle även låta sig berövas

⁴ C. Wright Mills understryker i *The Power Elite*, New York, Oxford University Press, 1957, s. 117, 134 ff. att managers i de stora amerikanska företagens hierarki för det mesta i vilket fall som helst aldrig kommer längre än till det näst högsta trappsteget.

⁵ För USA se resultatet av Brookings-Institute's undersökning. För Storbritannien se Norman Macrae: *The London Capital Market*, Staples Press Ltd, London 1955; prof. Richard M. Titmuss: *Income Distribution and Social Change*, Unwin University Books, London, Allen & Unwin, 1962 och prof. J. E. Meade: *Efficiency, Equality and the Ownership of Property*, London, 1964. Angående legenden om den 'svenska socialismen' se Jean Meynaud et Dusan Sidjanski: *L'Europe des Affaires*, a.a. s. 179; C. H. Hermansson, *Monopol och storfinans*, Arbetarkulturs förlag, Stockholm, 1959, och av samme författare, *Koncentration och storföretag*, Arbetarkulturs förlag, Stockholm, 1962; Dr. Holger Heide: *Die langfristige Wirtschaftplanung in Schweden*, J. C. B. Mohr, Tübingen, 1965, osv.

⁶ Servan-Schreiber talar öppet om nödvändigheten av en sådan integration: 'En granskning av de framstående industriländerna lär oss, att en långt driven social integration är en oeftergivlig förutsättning. Genom biläggning av de svåraste sociala motsättningarna, genom 'borgfred', kan folkets massa bli villig att bära de offer som sammanhänger med den stora omvandlingen (a.a. s. 151).

⁷ Servan-Schreiber, a.a. s. 121.

på de viktigaste vapnen för försvar av sina omedelbara intressen – fackföreningarnas förhandlingsfrihet och den oinskränkta strejkrätten.

Återigen medger Bruclain och Servan-Schreiber öppet: det omedelbara målet med den av dem föreslagna ekonomiska politiken är att säkra den så kallade stabiliteten i expansionen. Denna är bara säkrad när lönerna inte längre bestäms genom direkta förhandlingar mellan fackföreningar och företagare utan fastställs genom regeringsbeslut – resp. genom beslut av 'planeringsmyndigheterna' – med förbud för vilda strejker som bryter dessa beslut. Detta skulle garantera den s. k. inkomstpolitiken. Bruclain och Servan-Schreiber försöker mildra denna principiellt fackföreningsfientliga linje genom att försäkra att det inte kan bli tal om att bara fastställa lönerna, också alla andra samhällsklassers inkomster måste på laglig väg inskränkas. I detta sammanhang faller till och med en lätt antydning om en 'utvidgning av fackföreningarnas rättigheter'.

Men detta frågekomplex antar genast helt konkreta former i vårt samhälle. Under privategendomens betingelser, med affärs- och banksekretess och 'fri' företagsamhet är det i normala fall omöjligt att från statens eller parlamentets sida bestämma priser och profiter. Alla försök som har företagits i denna riktning, delvis med en oerhörd byråkratisk insats – som t. ex. under 3:e riket – har lidit bedrövliga skeppsbrott. Enda medlet att fastställa den verkliga storleken på företagets vinster – för att inte tala om en laglig inskränkning av dessa vinster – skulle vara att radikalt upphäva affärs- och banksekretessen och att förverkliga arbetarnas kontroll över produktionen, inte bara på samhälls- och koncernplanet utan även på varje enskild verkstad och varje enskilt företag. Om man för en skattekontrollör kan dölja förråd i en balans och kamouflera materialinvesteringar som reparationer, så är detta omöjligt inför arbetarna och tjänstemännen, vilka måste anskaffa, övervaka och använda förråden och som dagligen sköter maskinerna.

Förespråkarna för en inkomstpolitik framställer ett lagligt fastställande av lönerna tillväxttakt till produktivitetens årliga tillväxttakt, som en nödvändighet för ekonomins stabilitet.⁸ Men konstigt nog så uppkommer kravet på ett sådant lagligt fastställande av lönerna bara i tider med relativt full sysselsättning, då faran finns för företagaren att lagen om tillgång och efterfrågan på arbetsmarknaden skulle tillåta för strategiskt viktiga löntagargrupper en högre tillväxttakt av lönerna. Men kommer det till en recession, växer de arbetslösa antal och trycker de därmed på arbetsmarknaden, då glömmar plötsligt förespråkarna för en inkomstpolitik kriteriet på ekonomisk stabilisering. Då vill de överlämna fastställandet av lönerna tillväxttakt till 'de sociala parterna' om inte till de 'ekonomiska förhållandena' själva. Om det alltså skulle vara frågan om social rättvisa, så måste en inkomstpolitik innehålla en årlig tillväxttakt av lönerna *oberoende av konjunkturerna*, dvs. tvinga företagaren – och skulle han inte ha förmåga till det, staten – att betala alla löntagare samma lönetillägg inte bara i tider med full sysselsättning utan också då en avmattning råder i ekonomin. Slutligen så finns det för lönearbetarna ingen som helst anledning att bekymra sig om stabiliteten i en ekonomi, där de fortfarande behandlas som undersåtar, där de inte har någon som helst demokratisk medbestämmanderätt, vad gäller strukturen av det framställda varupaketet, vad gäller investeringarnas storlek och riktning och arbetsplatsens trygghet. Ett ytterligare krav måste alltså vara utökningen av arbetarnas produktionskontroll – från problemen med att fastställa den faktiska vinsten på varje viktigt ekonomiskt område – återigen inte bara på den nationella

⁸ I förbigående ska det påpekas att en sådan inskränkning av lönemassans tillväxt, skulle i det stora hela frysa ner den rådande inkomstfördelningen, vilket skulle leda till en stabilisering av de lönearbetande massornas exploatering. För inte så länge sedan krävde till och med moderata fackföreningsmän en radikal förändring av nationalinkomstens fördelning. Välfärdsstatens historia har bevisat att en sådan förändring inte går att uppnå med skattepolitikens medel, eftersom storbourgeoisien mot ett alltför starkt stigande av inkomstskatten värjer sig med ett massivt inG komstkamouflage och falskdeklaration.

ekonomiens plan utan också på industrigrenens, koncernens och fabriken plan. Lön; tagarnas representanter måste på alla dessa plan vara tillförsäkrade vetorätt, inte rådgivningsrätt.

Är detta den 'utvidgning av fackföreningarnas makt', som Servan-Schreiber vagt antyder? Helt säkert, nej! En sådan politik skulle betydande inskränka de viktigaste storföretagens initiativ och vinst, men just att utvidga dessa är ju Servan-Schreiber angelägen om. Men erhåller fackföreningarna och arbetarklassen inte de ovan nämnda rättigheterna, då är den så kallade inkomstpolitiken endast och allenast ett medel för att bromsa eller att stoppa lönehöjningar eller för att till och med provocera fram lönesänkningar. Då betyder den helt enkelt en omfördelning av nationalinkomsten till förmån för de besuttna och till nackdel för den lönearbetande klassen. Detta har de brittiska arbetarna under Wilsons regering upplevt på ett synnerligen smärtsamt sätt, och det var genomgående i överensstämmelse med Servan-Schreibers avsikter. Men det rör sig om att höja de europeiska storföretagens vinstkvoter till USA-koncernernas nivå, vilket bara kan ske genom att minska lönekvoten. Detta är bockfoten bakom Servan-Schreiber och hans gelikars så vackert omskrivna syften! Vad han vill intala den europeiska arbetarklassen är att den frivilligt skall avstå från att försvara sina intressen gentemot de europeiska storkoncernerna, för att dessa skall kunna stå sig bättre i konkurrensen med USA-corporations.⁹

Kravet på en inkomstpolitik och, förbundet därmed, kravet på ett starkt exekutiv – och en stark stat – har också djupare orsaker. De motsvarar i sista hand kapitalets förräntningsvillkor vid ett snabbt accelererat teknologiskt innovationstempo. För att kunna förverkliga det fasta kapitalets kortfristiga amortering, så krävs en ökad kostnadsplanering och därmed också en planering av lönekostnaderna. Den kräver förutom detta en tilltagande socialisering av kostnaderna för den vetenskapliga och tekniska forskningen. Båda kommer att leda till integrering resp. kuvande av fackföreningarna, till att strejkrätten dras in, till en ökad konformitet i samhället och till en stark stat, om löntagarna vore redo att utan motstånd betala det samhälleliga priset för denna utveckling genom en periodisk arbetslöshet, en ökad inflation, en ökad oförmåga att uppfylla de skapande behoven, en ökad arbetsintensitet, en ökad nervförslitning och en ökad hopplöshet. Men detta får man betvivla och det oundvikligt tilltagande motståndet mot neokapitalismen kan bli utgångspunkten för en socialistisk politik.

Men man skall av detta inte dra slutsatsen att den europeiska arbetarrörelsen kan låta sig nöjas med att passivt iakttaga utvecklingen av den internationella kapitalsammanflätningen och kapitalsammanslagningen, och med att dra sig tillbaka till den rent defensiva målsättningen, att försvara realinkomsten och arbetsplatsen. Detta syndikalistiska alternativ är lika orealistiskt som det teknokratiska, åtminstone sett från arbetarnas ståndpunkt.

Den 'långa vågen' med expansiv grundton lider nu långsamt mot sitt slut. En 'lång våg' med mycket långsammare ekonomisk tillväxt inleds i de industrialiserade länderna i väst. Det ökade antal industrigrenar, inom vilka den icke utnyttjade produktionskapaciteten dominerar, bevisar att det inte har lyckats det kapitalistiska produktionssättet att göra sig till herre över det historiska problemet med överproduktion. Under den 'organiserade' monopolkapitalismens betingelser har denna överproduktion helt enkelt dämpats upp i överskottskapacitet. Men också i denna form förfelar den ingalunda sin inverkan på takten i den ekonomiska tillväxten.

⁹ Enligt *The Economist* av den 1 juni 1967 sjönk de brittiska arbetarnas nominalinkomst per vecka mellan juni 1966 och januari 1967 i de 17 viktigaste industribranscherna med mellan 0,9 % (halvkvalificerade varvsarbetare) och 7,4 % (halvkvalificerade byggnadsarbetare). Det genomsnittliga lönefallet låg på 3,5 %. Tar man med i beräkningen de höjda levnadsomkostnaderna som officiellt uppskattade till 2,2 %, men som i verkligheten utgjorde minst 3,5 %, så betyder Wilsons inkomstpolitik en tillbakagång av de brittiska arbetarnas realinkomst med 7 % inom 6 månader.

I förbundsrepubliken kan man sedan 1960 iakttaga en fallande trend vad gäller graden av kapacitetsutnyttjande inom den bearbetande industrin, vilken i dag har sjunkit till mindre än 80 %. Inom livs- och njutningsmedelsindustrin satte denna trend in redan 1958.¹⁰ Efter gruvsdriften upplever nu stålindustrin en strukturell överkapacitet (koefficienten för kapitalutnyttjande inom EEC ligger redan sedan flera år tillbaka under 80 %), som nu är i färd med att också utsträcka sig till bilindustrin och till den syntetmaterialframställande petrokemiska industrin.¹¹ Att försöka trygga arbetsplatsen inom ramen för det kapitalistiska produktions-sättet kommer i allt högre grad att visa sig vara just den chimär det i alla tider har varit.

Å andra sidan kommer den nya industriella revolutionen inte längre att bara utöva sina omvälvande verkningar på arbetsplatsen utan också på varuproduktionens storlek och sammansättning, på förhållandet mellan privat och offentlig konsumtion och på arbetarnas reproduktionsbetingelser.

Socialister har alltid framfört uppfattningen att det kapitalistiska samhället inte bara är orättvist utan att det också är irrationellt. Denna irrationalitet kommer särskilt till uttryck i det oerhörda slöseriet med mänsklig arbetskraft och med mekaniska produktionsmedel, som har framkallats av undersysselsättning, krig och en ojämn inkomst- och egendomsstruktur. Detta är ännu i dag ett faktum och storleken av detta slöseri har ingalunda minskat.¹²

Till detta klassiska slöseri hos kapitalismen fogas nu en ny form av slöseri, som under de kommande åren och årtionden kommer att anta allt mer ödeläggande former. Kapitalismen slösar med resurser inte bara därigenom att den inte sysselsätter arbetare och maskiner, i och med att den använder dessa resurser meningslöst, så ökar den ytterligare slöseriet. Ju mer den del- eller helautomatiserade storindustrins produktionskapacitet stiger (till det oändliga), desto mer ökar också svårigheterna att realisera det i varorna innehållna mervärdet, desto högre stiger också transport- och försäljningskostnaderna, kom redan nu överstiger de egentliga framställningskostnaderna¹³, och desto mer ökar antalet onyttiga och avsiktligt försämrade produkter för att produktionsapparaten skall kunna arbeta vidare.¹⁴

Om författare, fångna i borgerligt tänkande och marknadsekonomiska fördomar, talar om 'ett överflödssamhälle', så framställer de därmed bokstavligen ett samhälle där varje hushåll kommer att äga 10 kylskåp.¹⁵ Den oerhörda tillväxten av denna produktionsmassa kommer att åtföljas av en tilltagande frustrering och förkrympning av människorna. Detta gäller i första hand för producenterna, som fortfarande är underkastade de inom företaget rådande herraväldesbetingelserna, som varken motsvarar mänsklig värdighet eller tillåter en utveckling av personligheten och framför allt inte att man produktivt utnyttjar sin skapande förmåga. Har dessa producenter i ökad om fattning avslutade högstadie- eller till och med universitets-

¹⁰ Årsberättelse 1967 från expertrådet för bedömning av den totalekonomiska utvecklingen s. 51. Detta faktasamband betyder bl. a. att recessionen 1966-67 i Förbundsrepubliken på intet sätt har förorsakats av Bundesbanks kreditrestriktioner utan att den bara påskyndades av dessa.

¹¹ Se *The Economist*, 30 september 1967. Av dessa skäl har den amerikanska kemitrusten Du Pont redan påbörjat ett prisrig i Storbritannien med två stora prisreduktioner på Dacron och Orlon. Den första prissänkningen ägde rum i juni 1967 och den andra på 18 % i augusti samma år (*The Economist*, 2 september 1967).

¹² I verkligheten har de nuvarande recessionerna bara inneburit ett produktionsbortfall på 5 eller 10 % och inte en tillbakagång i industriproduktionen på 20 eller 30 % som var fallet under trettiotalets stora kris. Men för det första så hänför sig dessa lägre procentsatser till en mycket större mängd än förr. Och för det andra måste man lägga till slöseriet med ekonomiska resurser genom de oerhörda rustningsutgifterna (för närvarande 70 miljarder dollar om året i USA), som inte står i något som helst förhållande till trettiotalets rustningsutgifter.

¹³ Bryssels börstidning *L'Echo de la Bourse*, berättade i numret från den 20 december 1967, att leveranspriset för ett italienskt kylskåp till den italienska gränsen, alltså inklusive en del av transport- och fraktkostnaderna, i genomsnitt har fallit till 200 DM. Framställningspriset kan härav uppskattas till cirka 150-170 DM.

¹⁴ Vance Packard: *The Waste Makers*, Penguin Books, 1963.

¹⁵ François Hetman, *L'Europe de l'Abondance*, Fayard, Paris, 1967.

studier bakom sig – och teknikens utveckling pekar i denna riktning – då kommer denna motsättning inte bara att bli mer absurd utan också mer explosiv. De moderna produktivkrafterna strävar inte bara efter att växa utöver nationalstatens och privategendomens gränser, de vill också befria sig från de kapitalistiska produktions- och tillägningsförhållandenas bojor. Den nuvarande tekniken, cybernetiken och kärnenergin eftersträvar en medvetet planerad association av producenter och konsumenter stödd på en fri självförvaltning. Reell ekonomisk demokrati betyder ett ekonomiskt system, vari produktionsmängdens sammansättning, investeringarnas styrning, arbetstidens längd och storleken av den av varje samhällsskikt försakade konsumtionen, avgörs genom demokratisk diskussion och genom beslut av massan av intressenter och inte förpassas bakom deras ryggar genom en blind makt, en diktatorisk koncern- eller bankmagnatklick eller en förment allvetande politbyrå.¹⁶

Denna motsättning kan uppfattas på två sätt. Ett är ekonomiskt, i och med att ett ökat antal konsumtionsområden i de högindustrialiserade länderna, där relativa mättnads- eller överflödsföreteelser visar sig, uppenbarligen leder marknadsekonomin ad absurdum.¹⁷ Det andra är samhällsligt, i och med att en tilltagande automatisering förstärker den auktoritära strukturen inom företaget, men samtidigt framkallar en växande reaktion mot denna auktoritära struktur, något som framför allt kommer att underblåsas av löntagarnas högre kvalifikationsgrad.¹⁸

Vad gäller en helautomatiserad industri, som futurologerna förutsäger för slutet av detta århundrade, så drivs denna motsättning till sin spets och de arbetande liksom de intellektuella ställs inför valet: Antingen ökande auktoritet inom företaget, ekonomin och samhället, ett fortsatt slopande av de sista demokratiska rättigheterna och de sista områdena av individuellt självbestämmande, såväl som i den tilltagande ekonomiska programmeringens fotspår, ett samspel av marknadsekonomin anarki med en byråkratisk despoti. Eller att lösa motsättningen genom socialistisk planering med målsättningen att täcka behoven, uppbyggd på ett verkligt demokratiskt centraliserat system av arbetarnas självförvaltning.

Det meningsfulla i att diskutera detta socialistiska alternativ, vad gäller konkurrensen mellan Europa och Amerika, ligger i att båda formerna av internationell kapitalkoncentration – den inomeuropeiska sammanflätningen såväl som förbindningen mellan europeiskt och amerikanskt kapital med amerikansk övervikt – i grund och botten motsätter sig den moderna teknikens krav, att man försvarar och utvidgar den personliga friheten och att man humaniserar ekonomin och samhället. Borgerliga nationalekonomer säger oss kallt att inom några få år kommer hela ekonomin i väst att behärras av 300 storkoncerner.¹⁹ Vi svarar på detta att vi

¹⁶ Det senaste exemplet från Storbritannien, var efter punddevalveringen de stora nedskärningarna av de sociala förmånerna framtvungades av en liten grupp internationella och brittiska finansärer mot de entydiga önsningarna hos befolkningens stora flertal, är kännetecknande för det slags 'demokrati' som vi i väst dag lever i. *The Economist* (24 februari 1968) uttalar öppet att Internationella Valutafonden har fått en tydlig vetorätt vad gäller den av den nya statsbudgeten betingade masskonsumtionen.

¹⁷ Detta erkänner också en författare som Galbraith (*The Affluent Society* och *The New Industrial State*) genomgående. Till och med Servan-Schreiber (a.a. s. 34) upprepar åsikter från det amerikanska establissemanget integrerade författare som Herman Kahn (framställda i en tusensidig av Hudson Institute förberedd *Rapport om år 2000*), som hävdar en genom teknikens utveckling betingad tillbakagång för marknadsekonomin. Men han drar inga som helst politiska och samhällsliga slutsatser av detta.

¹⁸ 1964 hade hälften av de 2500 strejker som ägde rum i Storbritannien och 40 % av de 2,3 miljoner 'förlorade arbetsdagar' uppkommit kring konflikter över den inre strukturen inom företaget, *The Incompatibles* utgiven av Robin Blackburn och Alexander Cockburn, Penguin Books, London, 1967. Rörelsen till förmån för arbetarnas kontroll av produktionsmedlen som vinner allt mer inflytande inom den brittiska vänstern, förbereder för 1968 ett samlingsband med titeln *Can the workers run industry* (Kan arbetarna förvalta industrin?) i vilket det brittiska metallarbetarförbundets ordförande, Hugh Scanlon, har skrivit förordet.

¹⁹ Philip J. Barber, *Les entreprises internationales*, i: *Analyse et prévision*, september 1966. Som börstidningen i Bryssel, *L'Echo de la Bourse*, meddelade den 28 maj 1968 grundades för en kort tid sedan i Paris en Comité

framför en sådan koncentration av ekonomisk makt i få händer föredrar en medveten demokratisk kontroll av denna ekonomi av associerade producenter, som i socialistiska storföretag och genom centralt planerade investeringar helt och fullt kan utnyttja den moderna teknikens möjligheter.

Betyder 'den amerikanska utmaningen' att Västeuropa redan har missat vägen till socialismen? För att begrunda denna uppfattning måste Servan-Schreiber och Bruclain utgå från hypotesen att en socialisering av de stora företagen bara skulle påskynda avtappningen av tekniker och vetenskapsmän till USA och därigenom ytterligare vidga det teknologiska gapet mellan Nordamerika och Västeuropa. Denna hypotes utgår från den misantropiska förutsättningen, att den nuvarande intelligensian i sitt val av arbetsplats uteslutande låter sig ledas av penningmotiv. Vi tror, att denna åsikt är alltför pessimistisk, och att de delvis ansemliga forskningsframgångarna i Sovjetunionen bekräftar denna uppfattning.

Men skulle denna pessimistiska åsikt till och med stämma för det nuvarande skiktet av vetenskapsmän, så skulle ett socialistiskt Europa kunna förfoga över två fördelar, som skulle tillåta det att inhämta USA: s teknologiska försprång och själv åter stå i spetsen inom vetenskap och teknik. Å ena sidan betyder Västeuropas ekonomiska och samhällsliga struktur av i dag, att 98 % av arbetarklassens barn står utanför högskolorna i Storbritannien och Västtyskland; också i Frankrike, Sverige och Belgien varierar detta tal mellan 90 och 95 %. En radikal samhällsömvälkning, åtföljd av en rationell ekonomisk planering skulle göra det möjligt att inom en kort tid få 30-40 % av arbetarbarnen till högskolorna. Detta skulle skapa en potential på teknologiska framsteg och 'innovationer', som i en demokratisk socialistisk atmosfär vore vida överlägsna den 'organiserade' kapitalismens utvecklingsmöjligheter.

Å andra sidan så försvagas i USA just den vetenskapliga och teknologiska forskningen av det faktum att den blir mer och mer målbunden (och till växande del bunden till militära mål). Också i dag har Europa fortfarande ett försprång på den 'rena' eller grundforskningens område.²⁰ I ett samhälle grundat på självförvaltning och en utbredd verklig (dvs. meningsfull) demokrati vore möjligheterna för en sådan 'ren' forskning inte att jämföra med dem hos den profitorienterade USA-ekonomien.²¹ Den av Lord Chalfont i utpressningsform uttalade varningen om en 'teknologisk gemenskap' med Sovjetunionen och de andra östblocksstaterna kunde vara en utvägsmöjlighet, tills denna nya generation av 'socialistiska intelligens' har utvecklat sina krafter. Och slutligen skulle ett socialistiskt Europa gentemot den tredje

spécial de la Société Transnationale på initiativ av Arthur Watson (från IBM-koncernen) och under ledning av den förre ordföranden i Banque de France och förre franske finansministern Wilfrid Baumgartner, för närvarande ordförande i den franska kemiska storkoncernen Rhone-Poulenc. På denna kommittés första möte skall enligt vad ovannämnda tidning meddelar ha slagits fast att inom några år kommer två tredjedelar av 'den fria världens' industriella apparat att kontrolleras av några hundra 'multinationella koncerner'.

²⁰ Se den ovan citerade artikeln av Klaus-Heinrich Standke i *Europa-Archiv*.

²¹ Det är betecknande att de intelligentaste företrädarna för storkapitalet redan har förstått att ett målbundet och profitstyrt tänkande inverkar till nackdel på utvecklandet av forsknings- och innovationsförmågan medan den så kallade 'vänstern', i verkligheten teknokratins företrädare, söker sin frälsning i profitsträvandenas allmänna utbredning. Här är ett typiskt uttalande av den dåvarande vicedirektören för det amerikanska Philco-Corporation, David B. Smith från 1961: '... de flesta bolag finner det önskvärt att ha en forskningsgrupp – helt skild från löpande problem, och normalt sysselsatt med att bedriva spekulativ forskning, i hoppet om att det vill leda till ett tekniskt genombrott, som utgör grunden för tillväxt genom innovationer. Det är inte logiskt att anse en sådan grupp vara ett profitcentrum, eftersom de är ganska långt ifrån den aktuella driften. Det är verkligen nödvändigt att isolera en sådan grupp mot att befatta sig med löpande problem eller mot krav på omedelbar avkastning av dess ansträngningar om de lyckas att uppnå sitt mål om innovation (*Technological Planning on the Corporate Level*, ed. by James R. Bright, Harvard University Graduate School of Business Administration, Boston, 1962).

världens länder ha samarbets- och förbundsmöjligheter, som en imperialistisk kapitalism aldrig skulle kunna uppnå.²²

I den mån den socialistiska arbetarrörelsen taktiskt återoppar sig på konkurrensen mellan Västeuropa och Nordamerika, så skall den peka på att i sista hand är kapitalismen Amerikas 'trojanska häst' i Västeuropa.²³ Denna kapitalism ställer oss till slut bara inför valet mellan direkt underkastelse under USA-kapitalet eller en indirekt underkastelse under, de av USA-kapitalet framställda, massmanipulationsmetoderna och under en ökad alienation, under förevändningen att utgöra en effektiv konkurrens mot USA-kapitalet. Mot denna dubbla fara av en påbörjad 'amerikanisering' lämnar till slut bara socialiseringen en utväg.

De objektiva möjligheterna är givna. Med en riktig inställning, med undervisande och aktiva exempel av arbetarrörelsen och dess avantgarde, kan också de subjektiva betingelserna skapas bland massan av löntagare, som i dag utgör mer än 80 % av Västeuropas befolkning. Till detta behövs bara en ytterligare förutsättning: alla socialisters politiska vilja att slutligen se sin plikt i att förverkliga socialismen, i stället för att uteslutande koncentrera sig på delmålsättningar.

²² Vi bortser här från den uppenbara attraktionskraft, som en sådan radikal, men samtidigt frihetlig socialism skulle ha på den arbetande befolkningen och intelligensian i USA.

²³ Uttrycket kommer från den franske politologen prof. Maurice Duverger (se *Le Monde* 29/30 oktober 1967).